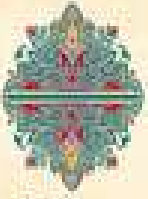

İSFAHÂNÎ

İslam Klasikleri 28

Tārīhu Sini

Hükümdarlar Tarihi

HAMZA B. EL-HASEN EL-İSFAHÂNÎ

Hayatı hakkında detaylı bilgilere sahip olmadığımız edip, tarihçi ve lûgat âlimlerinden biri olarak meşhur olan Ebû Abdillâh Hamza b. el-Hasen el-İsfahânî'nin, 270-280 (883-893) yılları arasında İran'ın ilim merkezlerinden biri olan İsfahan'da doğduğu tahmin edilmektedir. İlk eğitiminin ardından edebiyat, tıp, felsefe, tarih, tefsir, lûgat, nahiv ve özellikle hadis ilimlerini almak üzere Basra, Kûfe ve Bağdat'a çeşitli seyahatlar düzenlemiştir. Bu seyahatleri sırasında çok sayıda âlimle görüşme imkânı elde ettiği bilinmektedir. Eserlerinin büyük bölümü dil ve edebiyatla ilgili olmasına rağmen o, asıl ününü tarihçi kimliğiyle elde etmiştir. Çevirisini yaptığımız ve günümüze bütün hâlinde kalan en önemli eseri *Târîhu Sinî mülûki'l-arz ve'l-enbiyâ* adlı eseri en dikkat çeken eserlerden birisidir. İran tarihine dair ilk elden kaynakları kullanan müellifin bu eseri, kendinden sonra birçok tarihçi tarafından kaynak eser olarak görülmüştür. 360/971 yılından önce öldüğü tahmin edilmektedir.

Habip DEMİR

Osmaniye'de doğdu (1981). Ortaöğrenimini Osmaniye İmam-Hatip Lisesinde tamamladı (1999). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (2003) ve Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Kamu Yönetimi (2005) bölümlerinden mezun oldu. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde *Celal Nuri (İleri) ve İslam Tarihçiliği* adlı teziyle yüksek lisansını (2006), *Horasan'da Şiilik* adlı teziyle de doktorasını tamamladı (2016). Eskişehir ve Ankara'da MEB'e bağlı okullarda öğretmen ve idareci olarak çalıştı (2003-2011). Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalında araştırma görevlisi ve yardımcı doçent olarak çalıştı (2011- 2017). Alanıyla ilgili araştırmalarda bulunmak üzere bir yıl süreyle İran'ın Kum şehrinde bulundu (2013-2014). 2017 Ocak ayından itibaren Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalında görevine devam etmektedir. Çağdaş Şiilik, Selefilik ve İran üzerine çalışmaları bulunmaktadır.

Ankara Okulu Yayınları: 359

İslam Klasikleri: 29

Bu Proje T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Telif Hakları Genel Müdürlüğü Tarafından Desteklenmektedir

© Ankara Okulu Basım Yay. San. ve Tic. Ltd. Şti.

Editör: Mehmet Azimli

Son okuma: Kasım Gezen

Dizgi, kapak: Ankara Dizgi Evi

Baskı, cilt, kapak baskısı: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

Birinci baskı: Nisan 2021

ISBN:978-605-7596-85-7

Ankara Okulu Yayınları

Şehit Mehmet Baydar Sokak 2/A Maltepe/ANKARA

Tel: (0312) 341 06 90 GSM: 0542 382 74 12

web: www.ankaraokulu.net

e-mail: ankaraokulu@ankaraokulu.net

ankaraokuluyayinlari@gmail.com

TÂRÎHU SİNÎ

Hükümdarlar Tarihi

Hamza b. Hasen İsfahânî (ö. 360/971'den önce)

Çeviren
Habip DEMİR

Ankara Okulu Yayınları
Ankara 2021

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRDEN	11
ÇEVİRENİN ÖN SÖZÜ	13
HAMZA B. EL-HASEN EL-İSFAHÂNÎ	15

TÂRİHU SİNÎ MÜLÜKİ'L-ARZ VE'L-ENBİYÂ

(Peygamberler ve Yeryüzü Melikleri Tarihi)	19
--	----

YAZARIN ÖN SÖZÜ	21
-----------------------	----

1. FARS KRALLARI	25
------------------------	----

Birinci Bölüm	25
---------------------	----

Fişdâdîler (Pişdâdîler)	28
-------------------------------	----

Keyânîler	28
-----------------	----

Eşkânîler	29
-----------------	----

Sâsânîler	29
-----------------	----

İkinci Bölüm	30
--------------------	----

Üçüncü Bölüm	33
--------------------	----

Birinci Tabaka	33
----------------------	----

İkinci Tabaka	34
---------------------	----

Üçüncü Tabaka	35
---------------------	----

Dördüncü Tabaka	35
-----------------------	----

Dördüncü Bölüm	36
----------------------	----

Uşhenc (Huşeng) Fişdâd (Pişdâd)	36
---------------------------------------	----

Tahmûrs Zîbâvend	36
------------------------	----

Cemşîd	37
--------------	----

Biyurâsp Dehâk Dehâk	37
----------------------------	----

Ferîdûn	38
---------------	----

Minuçehr	39
----------------	----

Zû b. Tahmâsb	39
---------------------	----

Keykubâd	39
----------------	----

Keykâvus	40
----------------	----

Keyhüsrev	40
-----------------	----

Keylehrâsp	40
------------------	----

Keygoştâsp	40
------------------	----

Keyerdeşîr	41
------------------	----

Hümây-ı Çehrazâd	41
------------------------	----

Dârâ b. Behmen	42
----------------------	----

Dârâ b. Dârâ	42
--------------------	----

İskender	42
----------------	----

Eşkânî Hükümdarları	43
---------------------------	----

Şâpûr b. Eşk	43
--------------------	----

Cûderz (Gûderz) b. Eşk	44
------------------------------	----

Belâş b. Hüsrev	44
-----------------------	----

Erdeşîr b. Bâbek	44
------------------------	----

Şâpûr b. Erdeşîr	47
------------------------	----

Hürmüz b. Şâpûr.....	47
Behrâm [I. Behrâm] b. Hürmüz.....	48
Behrâm b. Behrâm [II. Behrâm].....	48
Behrâm b. Behrâm b. Behrâm [III. Behrâm].....	48
Nersî b. Behrâm.....	48
Hürmüz b. Nersî.....	49
Şâpûr Zü'l-Ektâf.....	49
Erdeşîr b. Şâpûr.....	50
Şâpûr b. Şâpûr.....	50
Behrâm b. Şâpûr.....	50
Yezdegird b. Behrâm el-Esîm.....	50
Behrâm Gûr b. Yezdegird.....	50
Yezdegird el-Leyn b. Behrâm.....	51
Fîrûz b. Yezdegird.....	51
Belâş b. Fîrûz.....	52
Kubâd b. Fîrûz.....	52
Kisrâ [Hüsrev] Enûşirvân b. Kubâd.....	52
Hürmüz b. Kisrâ.....	54
Kisrâ Pervîz [Hüsrevpervîz] b. Hürmüz.....	54
Şîreveyh b. Kisrâ.....	54
Erdeşîr b. Şîreveyh.....	55
Pûrânduht bnt. Pervîz.....	55
Erzemînduht (Âzermîduht) bnt. Pervîz.....	55
Yezdegird b. Şehriyâr.....	55
Beşinci Bölüm.....	56
2. RUM KRALLARI.....	57
Makedonya Kralları.....	57
Rum Kralları.....	58
Konstantiniyye Kralları.....	58
Diğer Krallar.....	59
Baba Dostu Batlamyus, Sanatkâr Batlamyus, Anne Dostu Batlamyus, Kleopatra.....	59
Augustus, Tiberius, Klaudius, Neron.....	60
Titus, Dumityanus, Adriyanus, Antoniyus.....	60
Decius (Dakyanus), Diklityanus.....	61
Konstantin, Julianus.....	61
Teodisis, Markiyanus, Zenîn, Nestas.....	62
Justinyanus, Tiberius, Marikos, Fukas.....	62
Saltanat Süreleri.....	63
3. YUNAN KRALLARI.....	65
4. KIPTİLERİN MELİKLERİ.....	66
5. İSRAİLİ KRALLAR.....	66
6. IRAK ARAP MELİKLERİ.....	72
Lahmi Melikleri.....	72
İmruülkays b. Amr b. Adî.....	75
Amr b. İmruülkays.....	75

İmruülkays b. el-Bedee b. Amr	75
Amr b. et-Tûk.....	76
en-Nu'mân b. İmruülkays	76
el-Münzir b. en-Nu'mân.....	77
el-Esved b. el-Münzir.....	77
el-Münzir b. el-Münzir	77
en-Nu'mân b. el-Esved	77
Ebû Ya'fer b. Alkame ez-Zümeylî	78
İmruülkays b. en-Nu'mân	78
el-Münzir b. İmruülkays.....	78
[Kinde Melikleri]	79
el-Hâris b. Amr	79
el-Münzir b. İmruülkays.....	80
Amr b. el-Münzir	81
Kâbûs b. el-Münzir.....	81
Feyşöhret	81
el-Münzir b. el-Münzir	82
en-Nu'mân b. el-Münzir.....	82
Âyâs b. Kabîsa	83
Zâdiye.....	83
el-Münzir b. en-Nu'mân b. el-Münzir	83
Sâdiryatûs (Sâderîtûs ?)	84
Erzemîduht [Âzermiduht] bnt. Pervîz.....	84
Yezdegird b. Şehriyâr.....	84
7. ŞAM ARAP MELİKLERİ	84
Gassânî Melikleri.....	84
Süleyh b. Hulvân	85
Cefne b. Amr	85
Amr b. Cefne	86
Sa'lebe b. Amr	86
el-Hâris b. Sa'lebe.....	86
Cebele b. el-Hâris	86
el-Hâris b. Cebele	86
el-Münzir b. el-Hâris.....	86
en-Nu'mân b. el-Hâris	87
el-Münzir b. el-Hâris.....	87
Cebele b. el-Hâris	87
el-Eyhem b. el-Hâris.....	87
Amr b. el-Hâris	87
Cefnetü'l-Asgar.....	87
en-Nu'mân b. el-Münzir.....	87
en-Nu'mân b. Amr.....	88
Cebele b. en-Nu'mân	88
en-Nu'mân b. el-Eyhem	88
el-Hâris b. el-Eyhem.....	88
en-Nu'mân b. el-Hâris	88

el-Münzir b. en-Nu'mân.....	88
Amr b. en-Nu'mân.....	88
Hucr b. en-Nu'mân.....	89
el-Hâris b. Hucr.....	89
Cebele b. el-Hâris.....	89
el-Hâris b. Cebele.....	89
en-Nu'mân b. el-Hâris.....	89
el-Eyhem b. Cebele.....	89
el-Münzir b. Cebele.....	90
Şerâhîl b. Cebele.....	90
Amr b. Cebele.....	90
Cebele b. el-Hâris.....	90
Cebele b. el-Eyhem.....	90
8. YEMEN MELİKLERİ	90
Himyer Melikleri.....	90
Himyer b. Sebe'.....	91
el-Hâris er-Râyeş.....	92
Ebrehe Zû'l-Menâr.....	92
Afrîkîs b. Ebrehe.....	92
el-Abd Zû'l-Ez'âr.....	92
Hüddâd b. Şerâhîl.....	93
Belkîs bnt. Hüddâd.....	93
Nâşîr Yun'am.....	93
Şimr Yer'aş.....	93
Ebû Mâlik.....	94
el-Akran b. Ebî Mâlik.....	94
Zûceyşân b. el-Akran.....	94
Tübba' b. el-Akran b. Şimr.....	95
Melkîkerîb b. Tübba'.....	95
Es'ad Ebû Kerb.....	95
Hassân b. Tübba'.....	96
Amr b. Tübba'.....	96
Ubeyd Kelâl.....	96
Tübba' b. Hassân b. Tübba'.....	96
Mürsed b. Ubeyd Kelâl.....	97
Velîa b. Mürsed.....	97
Ebrehe b. es-Sabbâh.....	97
Sahbân b. Muhris.....	97
Hassân b. Amr b. Tübba'.....	97
Zûşenâter.....	98
Zûnuvâs.....	98
Zûcedn.....	99
Ebrehe b. Eşrem.....	99
Yeksûm b. Ebrehe.....	99
Mesrûk.....	99
Saht.....	100

Sindâd	100
Elhâmurz b. Âzerker	101
Fenâberzîn	101
Sâsân b. Rûzbeh	101
Rûzbeh b. Sâsân	101
Anûş Nâd b. Huşnesbende.....	101
el-Muka'ber.....	101
Vehruz.....	102
Dâdûye b. Hürmüz b. Fîrûz	102
9. KİNDE MELİKLERİ.....	102
Kinde Melikleri.....	102
Hucr Âkilü'l-Merâr.....	102
el-Hâris el-Maksûr b. Amr	103
10. İSLAMİ DÖNEM	103
Ma'dîlerin Tarihi.....	103
Peygamberin Doğumu.....	106
Peygamber Sonrası.....	109
İslam'ın Geleceği.....	110
Kureyş Melikleri.....	111
Nevruz.....	112
Bazı Olaylar.....	122
Abbasîler Dönemi	130
Horasan Emîrleri.....	138
Ebû Müslim Nâkilü'd-Devle	140
Ebû Dâvûd Hâlid b. İbrâhim	140
Ebû Assâm (İsâm) b. Süleym.....	140
Abdülcebbâr b. Abdurrahman.....	141
Hâzim b. Huzeyme	141
Ebû Avn	141
Ebû Mâlik.....	141
Hâzim b. Huzeyme	141
Hamîd b. Kahtabe	142
Abdullah b. Hamîd	142
Ebû Avn (İkinci Kez)	142
Muâz b. Müslim	142
Züheyr b. el-Müseyyeb.....	142
el-Fadl b. Süleyman	142
Ca'fer b. Muhammed	142
el-Hasan b. Kahtabe	143
Gatrîf b. Atâ.....	143
Hamza b. Mâlik.....	143
el-Fadl b. Yahyâ.....	143
el-Mansûr b. Yezîd.....	143
Ca'fer b. Yahyâ.....	143
Ali b. İsâ	144
Herseme b. A'yen.....	144

el-Me'mûn	144
el-Fadl b. Sehl	145
Recâ b. Dahhâk	145
Tâhir b. el-Hüseyn	145
Talha b. Tâhir	145
Abdullah b. Tâhir	146
Tâhir b. Abdullah	147
Muhammed b. Tâhir	147
Ya'kûb b. Leys	149
Amr b. Leys	149
Râfi' b. Herseme	150
Amr b. Leys (İkinci Kez)	150
İsmâil b. Ahmed b. Esed	150
Ahmed b. İsmâil	150
Nasr b. Ahmed b. İsmâil	150
Nûh b. Nasr	150
Abdülmelik b. Nûh	151
Taberistan Emîrleri	151
el-Hasan b. Zeyd	152
Muhammed b. Zeyd	152
Muhammed b. Hârûn	152
İsmâil b. Ahmed	153
en-Nâsır	153
Esfâr b. Şîreveyh	153
Merdâvîc el-Gilânî	153
Ali b. Büveyh	154
el-Hasan b. Büveyh	154

DİZİN	155
--------------------	-----

TÂRİHU SİNÎ MÜLÜKİ'L-ARZ VE'L-ENBİYÂ

Orijinal Metin	181
----------------------	-----

EDİTÖRDEN

Ankara Okulu Yayınları “İslam-Klasikleri” projesi üst başlığı kapsamında yayımlanan serinin yirmi dokuzuncu (29.) kitabı olarak İslam öncesi sultanları anlatan bir eserle karşınızdayız.

Eserde İran, Şam, Yemen başta olmak üzere bu coğrafyalardaki kurulan devletler ve kralları hakkında bilgiler verilmektedir. Yazarın kendi dönemindeki kaynakları kullanarak oluşturduğu eser kendinden sonraki tarih kitaplarına kaynaklık etmiştir.

İlk dönem ve öncesini güzellikleriyle, olumsuzluklarıyla olduğu gibi önünüze sermeye devam ediyoruz. İslam öncesi Orta Doğu coğrafyasını panoramik olarak gözlemlemek üzere sizi Hamza el-İsfehânî'nin *Târîhu Sinî* adlı eseriyle baş başa bırakıyoruz...

Hayırlara vesile olması dileğiyle...

Mehmet Azimli¹

ÇEVİRENİN ÖN SÖZÜ

İnsanlığın geçmiş dönemlerine ait bilgimiz çok çeşitli bilgi kaynaklarından aktarılarak bugünlere ulaşmıştır. Farklı niteliklere sahip bu bilgilerin işlenip inşa edilmesi sonucu tarih ilmi ortaya çıkmıştır. Tarih ilminin en önemli kaynağı, geçmiş kavimler ve toplumlar hakkında günümüze ulaşan belgelerdir. Bu belgeler, geçmişte yaşanmış birçok olaydan tarihinin ilgi duyduğu kısımların seçilmesi sonucu “tarih” hâline getirilmesi için kaynak görevi görmektedir. Böylece tarih hakkında bildiklerimizin elimize ulaşan kaynaklar ölçüsünde olduğunu söylemek yanlış olmasa gerektir.

Geçmiş hakkında doğru düşünebilmek için elimizde bulunan kaynakların analizinin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi büyük önem arz etmektedir. İslam düşüncesinin elde ettiği birikim de tarih boyunca çok sayıda ilim adamının katkılarıyla zenginleşerek bugünlere ulaşmıştır. İşte bu birikimin gelecek nesillere ulaşması, tarihte birçok örneği görüldüğü üzere çeviri faaliyetlerinin hızlanması sonucu mümkün olmuştur. Tarihe ışık tutacak eserlerin çevrilerek farklı kültürlerle ulaşması, bilimsel birikimin yeni katkılarla gelişmesine, neticede insanlık için yeni ufukların açılmasına katkı sunacaktır.

İşte bu duygu ve düşüncelerle başlatılan İslam Klasikleri Çeviri Projesinin bir ayağı olarak erken dönemin önemli tarih eserlerinden birisi olan Hamza b. Hasen el-İsfahânî'nin *Târîhu sinî mülûkî'l-'arz ve'l-enbiyâ* adlı eserin çevirisi gündeme gelmiştir. Kendisinden sonra birçok tarih eserine kaynaklık eden bu eserin Türkçemize ilk kez kazandırılması şahsım adına oldukça sevindirici olmuştur. Eser, başta İranlılar olmak üzere çok sayıda milletin geçmişiyle alakalı önemli bilgiler vermekte, bu niteliğiyle kaynak bir eser olma hüviyeti göstermektedir.

Eserin çevirisinde Arapça aslına sadık kalmakla birlikte, 1967 yılında Ca'fer Şiâr tarafından neşredilen Farsça nüshasıyla da karşılaştırmalı olarak Farsçeye tercüme gereği duyulmuştur. Özellikle

le İran'a ait birçok yer ve şahıs isminin yazımında Farsça telaffuza göre okunuşları temel alınmıştır. Birçok ismin yazımında ise başka bir eserde örneği olmadığı için bazı okunuşlar tercih edilmiştir. Eserin asıl nüshasında yer alan ve açıklanmaya muhtaç bazı kısımlar, Farsça nüshadan yardım alınarak açıklanmaya çalışılmıştır. Buna rağmen asıl metinde manası anlaşılamayan bazı küçük yerlerin olduğunu da belirtmek gerekir. Bu kısımların eserin Farsça çevirisinde de anlaşılmadığı, nâşir tarafından ifade edilmiştir. Bu tür kısımlar parantez içinde soru işareti konularak belirtilmiştir. Çeviride anlam bakımından uyum olması açısından bazı yerler birebir değil mana olarak çevrilmiştir.

Parantez içinde yer alan ifadeler bazı kelimelerin daha iyi anlaşılması için izah sadedindedir. Köşeli parantezler ise metinde olmayan ifadelerle anlam zenginleştirme amacıyla tarafımızdan konmuştur.

Eserin çevrilmesi sürecinde desteklerini esirgemeyen dizi editörü, Hocam Prof. Dr. Mehmet Azimli'ye, Arapça bazı muğlak ifadelerin çözülmesinde yoğun mesai harcayan değerli Hocam Prof. Dr. Hikmet Akdemir'e teşekkürü bir borç bilirim. Buna rağmen eserin çevirisinin yanlışlıktan hâlî olduğunu söylemek imkânsızdır. Gözden kaçan hususlarda siz değerli okurlarımızın vereceği katkıları içtenlikle değerlendireceğimizi belirtir, eserin ilim camiasına hayırlar getirmesini temenni ederim.

Gayret bizden başarı Allah'tandır.

Dr. Habip Demir

Çorum-2020

HAMZA B. EL-HASEN EL-İSFAHÂNÎ

Hayatı hakkında detaylı bilgilere sahip olmadığımız edip, tarihçi ve lügat âlimlerinden biri olarak meşhur olan Ebû Abdillâh Hamza b. el-Hasen el-İsfahânî'nin, 270-280 (883-893) yılları arasında İran'ın ilim merkezlerinden biri olan İsfahan'da doğduğu tahmin edilmektedir. Küçük yaşlardan itibaren kültürlü bir kişi olarak bilinen babasının nezaretinde ilk eğitimini aldığı tahmin edilmektedir. Daha sonra bilgi ve görgüsünü artırmak amacıyla edebiyat, tıp, felsefe, tarih, tefsir, lügat, nahiv ve özellikle hadis ilimlerini almak üzere Basra, Kûfe ve Bağdat'a çeşitli seyahatler düzenleyerek eğitimine devam etmiştir. Bu seyahatleri sırasında Bağdat'ta ünlü tarihçi et-Taberî (310/922) ve büyük dilci İbn Düreyd (321/933) başta olmak üzere çok sayıda âlimle görüşme imkânı elde ettiği bilinmektedir.

Eserlerinin büyük bölümü dil ve edebiyatla ilgili olmasına rağmen o, asıl ününü tarihçi kimliğiyle elde etti. *Mücmelü't-tevârih* (520/1126 yılında yazıldı) yazarı onu "tarih ilminin şahı" şeklinde överken, Hamdullah Müstevfî (ö.751/1351) "üstat tarihçilerden biri" olarak anmaktadır. Devletşah (ö. 913/1507-1508) da onu, et-Taberî, İstahrî (ö. 346/957) ve ayrıca Yunan tarihçileri arasında bir tarihçi gibi düşünmüştür. İbnü'l-Belhî'nin (ö. 510/116-1117) "araştırmacı bilgin" ifadesi, onun genel olarak ilim adamlığına vurgu yapmaktadır.

Farklı düşünceye mensup çok sayıda kişiyle görüşüp onlardan aldığı bilgileri eserlerinde kullandığı görülmektedir. Goldziher ve Rosenthal gibi oryantalistler onu, Arap karşıtı mutaassıp bir İran milliyetçisi olarak sunmaktadırlar. Ancak Nevruz gibi bayramlara özel bir başlık açması göz önünde bulundurulacak olursa İran tarihine ve kültürüne özel bir önem verdiği gözden kaçmamaktadır. Ancak bu, onun aşırılık içinde olduğunu göstermemektedir. Onun millî duyguları yüksek bir ilim adamı olmasında yaşadığı dönemin izleri bulunmaktadır. Onun yaşadığı dönem, İran kökenli Büveyhî hanedanlığının Arap hâkimiyetini temsil eden Abbasîlerin etkinliğini giderek kırdığı ve yönetimde söz sahibi hâle geldiği bir zaman dilimine denk gelmektedir.

Eserleri

Çevirisini yaptığımız ve günümüze bütün hâlinde gelen *Târîhu sinî mülûkî'l-'arz ve'l-enbiyâ* adlı eseri, onun en dikkat çeken eserlerindendir. *Kitâbü tevârîhi kibârî'l-ümem*, *Târîhu Hamza*, *Mecmû'atü Hamza*, *Tevârîhü'l-ümem*, *Târîhu kibârî'l-beşer*, *Kitâbü'l-ümem* isimleriyle de bilinmektedir. Kronolojik bir dünya tarihi olan eser, İran coğrafyasında hüküm süren bütün hanedanların tarihine dair dikkat çekici saptamaları kaydetmiştir. Sırasıyla İran, Roma, Yunan, Mısır/Kıpt, İsrail, Lahmiler, Gassânîler, Himyerîler, Kindeliler gibi İslam öncesi devlet ve hanedanların yanında İslami dönemdeki Kureyş Arap-İslam devlet ve hanedanları hakkında da bilgiler içermektedir. Özellikle İslam öncesi İran tarihi hakkında başka bir yerde bulunmayan bilgileri içermesi eserin özgünlüğünü göstermektedir. Bu yönüyle kendisinden sonra da tüm tarihçiler tarafından kaynak eser olarak kullanılmıştır. İslami dönem açısından da Abbasî hanedanının çöküşü geçip Büveyhîlerce kontrol altına alındığı yıllarda Bağdat'ta ve daha sonra kendi memleketi olan İsfahan'daki ilk elden gözlemleri, tarihçiler açısından önemli bir veri sunmaktadır. Onun bu eserinde dikkatli ve tenkit fikrine sahip bir âlim olduğunu görmek mümkündür. Eski İran'a ait bilgileri "Bunlar doğru değildir," diyerek başka kaynaklardan mukayese ederek aktarmaya özen gösterir. Verdiği bilgileri genelde o tarihin ilk kaynaklarına dayanarak vermeye çalışır. Eserde bahsettiğine göre en az 8 farklı eski tarih kitabını birleştirerek mukayese ettiğini belirtir. Kitabı ilk defa J. M. E. Gottwaldt, Latince tercümesiyle birlikte iki cilt olarak yayımlamış (*Hamzae Ispahanensis Annalium Libri*, X, Leipzig 1844-1848), Arapça metin daha sonra Mevlevî Kebîrüddin Ahmed (Kalküta 1866) ve Cevâd el-Îrânî et-Tebrîzî (Berlin 1340/1921; Beyrut 1961) tarafından tekrar neşredilmiştir. Ca'fer Şiâr eseri Farsçaya çevirerek *Târîh-i PeyâMBERÂN ve Şâhân* adıyla 1346/1967 yılında Tahran'da yayımlamıştır.

Onun bir diğer önemli tarih eseri günümüze ulaşmayan *Kitâbu İsbehân ve ahhârihâ*'dır. Kendisinden yapılan alıntılara bakıldığında, İsfahan'ın politik tarihiyle biyografik tarihini birleştiren ve kentin coğrafyası, topoğrafyası, tarihî özellikleri ve burada yetişen meşhur kişiler hakkında bilgi veren hacimli bir kitap olduğu anlaşılmaktadır.

Kitâbü'l-emsâl alâ ef'al el-fâhire, otuz bölüm hâlinde “*Ef'alü*” kalıbıyla söylenmiş 2.600 Arap atasözünü alfabetik olarak ele almış ve bunların ortaya çıkış sebeplerini, dil ve sözlük bakımından incelemiştir. Otuz bölümden meydana gelen eserin sonunda atasözlerinde sık geçen, bedeviler (*a'râb*) arasında yaygın hurafe ve bâtil inançlarla bazı fabller; çiftli (müzdevic) atasözleri ve bunların açıklamaları yer almaktadır. Süleymaniye Kütüphanesinde bir nüshası bulunan eseri (Damad İbrâhim Paşa, nr. 943) Abdülmecîd Katâmiş *ed-Dürretü'l-fâhire fî'l-emsâli's-sâ'ire* (I-II, Kahire 1971-1972), Fehmî Sa'd, *Sevâ'irü'l-emsâl 'alâ ef'al* (Beyrut 1409/1988) adlarıyla yayımlamışlardır.

Kitâbü'l-emsâli's-sâdire 'an buyûtu's-şi'r, darbımesellerin şiirden doğduğu düşüncesini ortaya koyduğu eseridir. Berlin, Tübingen Ktp., nr. 1215; Tahran, Melik Ktp., nr. 1150 numarada kayıtlıdır.

Kitâbü'l-hasâis ve'l-müvâzene beyne'l-'Arabiyye ve'l-Fârisiyye, sözlük türündeki eserinde, Arapçayla Farsçayı karşılaştırmak amacıyla kelimeleri konularına göre gruplandırarak meydana getirmiştir. Müellif bu eserinde, Farsçadan Arapçaya geçtiğini düşündüğü coğrafi isimler üzerinde de durmakta, aynı zamanda Farsçanın Arapçadan üstün olduğunu savunmaktadır. Eserin eksik bir nüshası Dârü'l-kütübi'l-Mısriyye'de kayıtlıdır (nr. 90).

Kitâbü't-tenbîh 'alâ hurûfi't-tashîf, genel olarak dilciler ve ediplerle lügat ve şiir ravilerinin gerek şiir gerekse nesirde yaptıkları nokta, hareke, i'rab ve yazım hatalarına yer verir. Sonraki asırlarda birçok dilci tarafından kaynak eser olarak kullanılmıştır. Muhammed Es'ad Tales'in tahkikiyle 1388'de (1968) Dimaşk'ta yayımlanan eser (tıpkıbasım, Beyrut 1412/1992), Muhammed Hasan Âl-i Yâsîn'in tahkikiyle de neşredilmiştir (Bağdat 1387/1967-68).

Ebû Nuvâs'ın (ö. 198/812) şiirlerini derlediği *Dîvânu Ebî Nuvâs* adlı eseri de çok değerli edebî bilgiler ihtiva etmesi açısından önemlidir.

Kaynakça

Abdulkerim Özaydın, "Hamza el-İsfahânî", *DİA*.

Ahmet Güner, "Hamza el-İsfahânî ve Büveyhîler (I)", *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 20, İzmir 2004, ss. 3-27.

Ahmet Güner, "Hamza el-İsfahânî ve Büveyhîler (II)", *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 21, İzmir 2005, ss. 57-75.

Ali Sâlârî Şâdî, "Hamza İsfahânî ve Sinî Mülûki'l-'Arz ve'l-Enbiyâ", *Kitâb-ı Mah Târîh ve Coğrafya*, 1377/1998, ss. 22-25.

Ca'fer Şiâr, "Hamza İsfahânî ve Âsâr-ı Ū", *Târîh-i Peyâmberrân ve Şâhân*, Tahran 1346/1967.

Târîhu Sinî Mülûki'l-Arz ve'l-Enbiyâ

(Peygamberler ve Yeryüzü Melikleri Tarihi)

YAZARIN ÖN SÖZÜ

Hamd âlemlerin Rabbinedir ve akıbet muttakiler içindir. Sa - [5]
lat O'nun nebisi ve habîbi Muhammed ve bütün ailesine olsun.

Hamza İbnü'l-Hasen el-İsbehânî (rahimehullah) dedi: Yeryü-
zünün hükümdarları ve ulü'l-emr peygamberlerin (aleyhimus-
selâm) tarihini ele alan bu kitap, on bâb hâlinde taksim edilmiştir:

Birinci Bâb: Fars Hükümdarları Dönemi Hakkında

İkinci Bâb: Rum Kralları Dönemi Hakkında

Üçüncü Bâb: Yunan Kralları Dönemi Hakkında

Dördüncü Bâb: Kıptî Melikleri Dönemi Hakkında

Beşinci Bâb: İsrailîler Dönemi Hakkında

Altıncı Bâb: Irak-ı Arap Melikleri Lahmîler Dönemi Hakkında

Yedinci Bâb: Şam Arap Melikleri Gassânîler Dönemi Hakkında

Sekizinci Bâb: Yemen Arap Melikleri Himyerîler Dönemi Hak-
kında

Dokuzuncu Bâb: Kinde Melikleri Dönemi Hakkında

Onuncu Bâb: İslâmî Dönem Arap Melikleri Kureyş Dönemi
Hakkında

Bu dönemler hakkında izaha başlamadan önce bir giriş ola- [6]
rak dönemlerin tarihî olayları hakkındaki yanlışlıkları ortaya
çıkarmak istiyorum. Bu mukaddimede, tarihî dönemleri nasıl
yanılttıklarını ortaya çıkarmak için cihana yayılmış büyük mil-
letlerin veyine onların arasında kalan küçük milletlerin birbirle-
ri üzerindeki hâkimiyetlerini ve zamanlarının sonunda yerlerini
başka kavimlere bırakarak çöküşlerini, topraklarının sınırlarını
zikredeceğim. Sonra bâbları tarihlendirme sebeplerimi içeren
kıstasları, onları on bâbla sınırlandırma nedenlerimi –ki bu se-
bepleri bâbların mukaddimelerinde dile getirmek uygun değil-
di– Aziz ve Celil olan Allah izin verirse burada dile getireceğim.

Bil ki yeryüzünün meskûn olan dörtte biri, yurtlarının fark-
lılıklarına göre şu yedi büyük millet arasında bölünmüştür: Çin,

Hint, Sûdân, Berberî, Rum, Türk ve Aryan. Bunlardan Aryan – yani Farslar– bu ülkelerin ortasındadır. Bu altı millet, onları [Farsları] çevrelemiştir; zira yeryüzünün güneydoğusu Çin’in elinde, kuzeyi Türk’ün elinde, güneyinin ortası Hint’in elinde, onun tam karşısı yani kuzeyinin ortası Rum’un elinde, güneybatısı Sûdân ve onun karşısı yani kuzeybatısı Berberî’nin elindedir. İşte yeryüzü uygarlığının etrafında yerleşmiş bu altı memleket, ortalarında bulunan Aryanların çevresindedir. Söz konusu yedi milletin her birinin hükümdarları, saltanat dönemlerinin tarihine sahiptir. [Ancak] bu süreler, geçmiş dönemler ve beşeriyetin başlangıcı arasında fahiş farklar mevcuttur. Her millet kendi ataları hakkında hayal ürünü ve bâtil hikâyeler rivayet etmektedir.

Ben bu farklı rivayetleri, ayrıntılarına girmeden özetleyerek anlatacağım. Sonra ilgili tarih bölümlerinde onların muhtelif ravilerinin nakillerini ortaya koyacağım: İnsanlar, (bir zaman dili-
[7] mi olarak) ayları hilallerin yükselişiyle; yıllar ve dört mevsimin farklılığını, güneşin yörüngesinin dört çeyreğindeki hareketi ve onun sürekli dönmesiyle tanıdılar. Sonra günlerin uzaması ve çoğalmasıyla onun belirlenmesi güçleşince yılları, tarihle kayıt altına aldılar. İşte böylece yeryüzündeki bütün milletler tarihlendirmede güneş ve ayın hareketlerini esas aldılar. [Onlardan] beş kavim yani Yunanlar, Süryaniler, Kiptîler, Rumlar ve Farslar güneşin hareketlerini; diğer beş kavim yani Hint, Arap, Yahudi, Nasrânî [Hiristiyan] ve Müslümanlar ayın hareketlerini esas kabul ettiler.

Bu kavimlerin hepsi en kadîm zamanda –dinlerin ortaya çıkmasından önce– tek bir sınıftı. Bunlar, Semînîler ve Keldânîler olarak iki isim adı altında anılıyorlardı. Semînîler, doğu tarafına yerleşmişlerdi ve onlardan geri kalanları da şu anda Hint ve Çin topraklarının etrafında yaşamaktadır. Horasan halkı şu anda onları Şemnân olarak anmaktadır ve onlardan bir grubu “Şemn” olarak isimlendirmişlerdir. Keldânîler ise batı tarafına yerleşmişlerdi ve onlardan geri kalanları da şu anda Harran ve Ruhâ şehirlerindedir. Bunlar, el-Me’mûn döneminden bu yana bu isimleri bıraktılar ve kendilerini Sâbiîler olarak andılar ki bu oldukça ayrıntılı bir meseledir. Keldânîlerden Tevrat’ta bahsedil-

mektedir ve onların adı Süryanicede “Keldây”dır. Onlardan bir kesiminin ismi Keldâyâ’dır. Bu on milletin tümünün yıl hesapları, gece ve gündüzü oluşturan güneşin hareketinden dolayı eksiktir. Onların tamamındaki, güneşin hareketlerinden kaynaklanan bu dönemlerin noksanlığı, dört mevsimin zaman olarak değişikliğe uğraması için “Kebîse”ye¹ muhtaçtır. Böylece, bütün mevsimlerin başlangıcı daima aynı zaman dilimine denk gelmiştir.

Kebîse (artık yıl), günümüzde Yunan İskenderîlerinin yıl [hesaplamalarında] kullanılır. Müslüman Arapların “mu’tezidiyye” olarak isimlendirdiği bu yıl, İsrailîlerin takvimlerinde de kullanılır. Farslarda da artık yıl vardır ve o(nun kullanımı), zamanın başlangıcından Arap hükümdarları dönemine kadar devam etmişti. Cahiliye Araplarının sahip olduğu ve “nesiy” olarak adlandırılan artık yılı İslam kaldırmıştı. Fars yılı, Mu’tezid’in² 282 yılını artık yıl olarak belirlediği 281 yılına kadar artık yıl olmadan geçti. Onun, artık yılı koyarak [yaptığı bu] düzenleme, Iraklılar tarafından da kabul edildi. Milletlerin takvimlerinde artık yılı kullanmalarının sebebi, gündüz ve gecenin oluşması nedeniyle. Yani o, güneşin doğduğu andan diğer doğduğu güne kadar olan hareketiyle ortaya çıkmaktadır. Güneş, batıdan doğuya doğru kendi yörüngesinde döner, onun başlangıçtaki aynı yere dönüşü 365 gün ve çeyrek günde olmaktadır. Bu çeyrek gün, her dört yılda bir güne tekabül eder ve böylece dört yılın sayılarını artırmak gerekir, işte bu çeyrek gün, milletleri yıllarına artık yıl koymaya mecbur etmektedir.

“Tarih” kelimesine gelince Arapçada yeni ortaya çıkmış bir kelimedir. O, “mâhrûz”un Arapçalaşmış hâlidir. Bununla ilgili Furât b. Selmân’ın Meymûn b. Mihrân’dan getirdiği bir rivayette o, şaban ayı vadeli bir senedi Ömer b. el-Hattâb’a götürdü. [Ömer] dedi: “Hangi şaban? İçinde olduğumuz yılın mı gelecek yılın mı?” Sonra [Ömer], sahabenin büyüklerini topladı ve şöyle dedi: “Şüphesiz ki mallar çoğaldı. Ancak onlardan vakitleri belir-

1 Dört senede bir tekerrür eden ve bir gün fazlası olan sene. Şubatın 29 gün olduğu sene. Artık yıl (cev.).

2 Mu’tezid veya Ahmed el-Mutezid Billah (ö. 902), 892-902 yılları arasında hükümdarlık yapan on altıncı Abbâsî halifesidir. (cev.)

lenenlerin dışında hiçbirini taksim etmedik. Bundan dolayı onları nasıl düzene koyabiliriz?” Onlar dediler ki: “Bunu Farsların usullerinden (*rûsûmu’l-fars*) almalıyız.” Bunun ardından o, Hürmüzân’ı³ çağırdı ve ona bu meseleyi sordu. [Hürmüzân] dedi: “Biz hesaplamalarımızı “mâhrûz”a göre yaparız. Mâhrûz, aylar ve günlerin hesabı manasına gelir.” Bu kelimeyi Arapçalaştırarak “müerrih” dediler. Sonra onun mastarı olarak “tarih”i oluşturdular ve kullandılar. Sonra İslam devletinin tarihi için bir başlangıç belirlemeye koyulduklarında, onda ihtilaf ettiler. Sonunda hicret yılını kendi tarihlerinin başlangıcı olarak kabul etme konusunda birleştiler.

Burada mukaddimemiz sona ermektedir ve kitabın bâbları başlamaktadır.

3 Hz. Ömer’in zaman zaman danışmanlığına başvurduğu Farslı komutan (çev.).
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

1. FARS KRALLARI*

[9]

BİRİNCİ BÂB

Fars Hükümdarlarının Tarihini İçeren Dört Dönem ve Batı Tarafında Peygamberlerin Zuhurundan İtibaren Saltanat Dönemlerinde Meydana Gelen Hâdiseler Hakkındaki Beş Bölümden Oluşmaktadır

Birinci Bölüm

Bu bölümde Farsların dört dönemi; hâdiseler, hayat hikâyeleri ve onların vasıfları ele alınmadan doğrudan zikredilecektir.

Fars hükümdarları uzun dönem saltanat sürmüşlerdir. Onları, Fişdâdîler (Pişdâdîler), Keyânîler, Eşgânîler (Eşkânîler) ve Sâsânîler olarak dört hanedan altında ele almak, üzerinde ittifak edilen bir husustur.⁵ Onların tarihlerinin tamamına yanlış bilgiler dâhil edilmiştir. Çünkü [bu bilgiler] bir dilden diğer dile ve tek haneli sayıların rakamlarına benzeyen bir yazıdan, çift haneli/ondalıkli sayıların rakamlarına benzeyen bir yazıya 150 yıl sonra nakledilmiştir. [Bundan dolayı] bu bâbda anlatacağım meselelerde yapacak bir şeyim yok, ancak topladığım kitaplarda bu konular hakkında elde ettiğim farklı rivayetleri ortaya koymaya çalışacağım.

Bu meselede elime 8 nüsha (kitap) geçti. Bunlar: İbn Mu- [10] kaffa'dan nakledilen *Kitâbu siyeru mülûki'l-Fars*, Muhammed b. el-Cehm el-Bermekî'den nakledilen *Kitâbu siyeru mülûki'l-Fars*, el-Me'mûn'un hizânesinden⁶ elde edilen *Kitâbu târihu mülûki'l-Fars*, Zâdeveyh b. Şâheveyh el-İsbehânî'nin *Kitâbu siyeru mülûki'l-Fars*, Muhammed b. Behrâm b. Mityâr el-İsbehânî'den nakledilen veya toplanan *Kitâbu siyeru mülûki'l-Fars*, Hişâm b. Kâsım el-İsbehânî'den nakledilen veya toplanan *Kitâbu târihu mülûki Benî Sâsân*, Fars ülkesinin Sâbûr (Şâpûr) vilayeti mû-

4 Kitabın içeriğinin daha iyi anlaşılması için orjinaline dokunulmaksızın bazı başlıklar ihdas edilmiştir (ed.).

5 Browne, gerçek İran tarihinde olmadıklarını söylediği Pişdâdîlerle Keyânîleri tamamen mitolojik sayar. Ama son ikisi tamamen tarihseldir. Eşkânîler, Partlara, sonuncusuysa adı üzerinde Sâsânîlere tekabül eder (çev.).

6 Hizâne, bazı kişilerin kitaplarının bulunduğu bir nevi özel kütüphane olarak kullanılan küçük odalara verilen isimdir (çev.).

bedi⁷ Islâh Behrâm b. Mervânşah'ın *Kitâbu târihu mülûki Benî Sâsân*'dır. [Elinizdeki] nüshayı bu kitapları mukayese ve telfik ederek ortaya çıkardım.

Ebû Ma'sher el-Müneccim⁸ dedi: Tarihlerin çoğunda hatalar vardır. Bu hatalar, [bilgilerin] zamanın geçmesiyle bir topluluktan başka bir topluluğa aktarılırken yapıldığı gibi bir kitaptan başka bir kitaba ya da bir dilden başka bir dile aktarılırken de ortaya çıkabilmektedir. Bunlar, kitaplarda yer alan çok sayıda yanlış bilgi olabildiği gibi [rivayetlerin] eksik ya da fazla olarak aktarılmasından da kaynaklanmıştır. Tıpkı Yahudilerin peygamberlerin ve milletlerin tarihini nakletmelerinde Âdem, Nûh ve diğerleri arasındaki uzun yıllar hakkında yanlış yaptıkları gibi içlerinde çeşitli hatalar yer almaktadır. Yeryüzündeki birçok halk da onların rivayetlerini kabul etmemektedir. Aynı şekilde Fars hükümdarlarının ilk günlerinden yıkılışlarına kadar aralıksız birbirine bağlanmış hükümrânlık süreleri de çok karışık ve yanlıştır. Onların iddialarından biri de dünyanın uzunca bir süre ve defalarca gerek kendilerinin gerekse diğer milletlerin hükümdarlarının olmadığı dönemlerin olduğudur.

Onların [Farsların] ilk olarak iddia ettiklerine göre, insanlığın babası Keyûmers'in ölümünden sonra Huşeng Fişdâd (Pişdâd) hükümdar olana kadar yeryüzü 170 yıldan fazla hükümdarsız kalmıştı. İkinci olarak Efrâsiyâb et-Türkî'nin, 12 yıl hüküm sürdüğü Türk topraklarına ikinci kez dönmesinden sonra, kaç yıl olduğu bilinmeyen bu dönemde Aryan (Fars) toprakları birkaç [11] yıl hükümdarsız kalmıştı. Üçüncü olarak Zâb öldürüldüğünde dünya, sayısı bilinmeyen uzun yıllar boyunca perişan olmuştu ve Keykubâd hükümdar olana kadar hükümdarsız kalmıştı.

Yine nakletmektedirler ki saltanat, zamanın başlangıcından Araplara geçene kadar, birçok kez Farslı olmayanların eline geçmiş ve onlar üzerinde hüküm sürülmüştü. İşte bundan dolayı geçmiş hükümdarların dönemlerinin tarihleri ihtilâfıdır. [Bu ih-

7 Mûbed (veya mûbez): Zerdüştinin din adamlarına verilen isimdir (çev.).

8 8 ve 9. yüzyıllarda yaşamış, aslen Belh şehriden olan Farslı astronomi bilginidir. Medcezir olayını keşfeden ilk kişi olduğu söylenir (çev.).

tilaflı dönemlerden] bazısı şu şekildedir: İlki Biyurâsp⁹ dönemi, ikincisi Efrâsiyâb dönemi, üçüncüsü İskender dönemi ve dördüncüsü saltanatın Araplara geçtiği dönemdir.

Ebû Ma'ser dedi: "Farşlar kendi hükümdarlarının saltanat dönemleri hakkında bile ihtilaf etmişlerdir. Bazılarına göre Keykubâd 120 yıl hükümdarlık yapmışken bazıları bunun 10 küsur yıl olduğunu iddia etmiştir."

Ebû Ma'ser dedi: "Yunanların tarihi de Farşların tarihi gibi ihtilaflıdır. Zira onların en eski tarihleri İbrânîce kitaplardan nakledilmiştir ve bizzat bu kitapların içinde bulunanlar da farklıdır. Bu kitaplardan Sâmirâ (Sâmirîlerin) elinde olanla Yahudilerin çoğunun elinde olan arasında tezatlar vardır. İlaveten Yunanların nakillerinde de ihtilaflar vardır, zira Yetmişlerle¹⁰ ilgili nakil, diğerlerinin nakillerine zıttır."

[Ebû Ma'ser] dedi: "Yaratılışın başlarından Hicret'e kadar olan dönem üzerinde ihtilaf vardır. Yahudiler Tevrat'tan gelen rivayete göre bu dönemi 4042 yıl 3 ay olarak kabul etmektedir. Nasrânîler (Hıristiyanlar) de yine Tevrat rivayetine dayanarak 5990 yıl 3 ay olarak, Farşlar ise dinî kitapları olan Zerdüş'tün *Avesta* kitabına dayanarak insanlığın babası Keyûmers'in döneminden Yezdegird'in¹¹ hükümdarlık yıllarına kadar 4182 yıl 10 ay 19 gün olarak kabul etmektedir."

[Ebû Ma'ser] dedi: "Ehl-i Nücûm bu söylenenlerin tümünü bâtil görerek yıldızların hamel (koç) burcundan çıktığı ilk gün- [12] den Mütevekkil'in Dimaşk'a çıktığı güne kadar dünyanın ömründen geçen süre, güneş yılıyla 12 milyon 320 bin yıldır. Tufan'dan (Nûh Tufanı) Yezdegird b. Şehriyâr'ın hükümdarlık dönemine

9 Metinde Fiyûrâsb olarak geçmekte ise de doğru kullanımı tercih edilmiştir (çev.).

10 Tevrat anlatısına göre Yetmişler, Yahudilerin Mısır'dan çıktıktan sonra çöldeki zorluklara dayanamaması üzerine Yehova'nın Musa'dan isteğiyle yetmiş yaşlı kişiyi seçmesidir (çev.).

11 TDV *İslâm Ansiklopedisi*'nde müstakil bir başlık olarak yer almasa da "Yezdicerd" olarak yazılmıştır. Ancak gerek Batı dillerinde gerekse günümüz Farşçasında Yezdegird olarak okunduğu için metin boyunca bu kullanım esas alınmıştır (çev.).

yani Fer verdin (nisan) ayının Hürmüz günü¹² salı güneşin doğuşundan [hicrî] 244 yılı Muharrem ayının ilk günü yani Mütevekkil'in Dimaşk'a hareket ettiği gün güneşin batışına kadar –bu da aynı şekilde Fer verdin ayının Hürmüz günüydü– 3735 yıl 10 ay 22 gün olduğunu iddia etmişlerdir.”

Dünyanın ömrü işte bu şekildeydi. Şimdi Allah'ın adıyla Fars hükümdarlarının [saltanat] yıllarını açıklığa kavuşturalım:

Farsların tamamı, insanlığın çoğalmasının başlangıcının Tîn hükümdarı Keyûmers ya da Golşah denilen bir adama dayandığını iddia ederler ve onun 40 yıl yeryüzünde kaldığına inanırlar.

Birinci Tabaka:

Fişdâdîler (Pişdâdîler)

Dokuz kişidirler, onların tüm hükümdarlarıyla birlikte saltanat süresi 2470 yıldır.¹³

Hükümdarlarının ilki Uşhenc Fişdâd (Huşeng Pişdâd), 40 yıl dünyaya hükümdarlık etti. Ondan sonra sırasıyla Tahmûrs b. Viyuncihan 30 yıl, sonra (Tahmûrs'un) kardeşi Cem (Cemşîd) b. Viyuncihan 716 yıl, sonra Biyurâsp b. Erundâsp 1000 yıl, sonra Ferîdûn b. Esfiyân 500 yıl, sonra Minuçehr 120 yıl, sonra Efrâ-[13] siyâb et-Türkî 12 yıl, sonra Zâb b. Sûmâsp 3 yıl, sonra Zâb ile birlikte Girşâsf (Girşâsb) 9 yıl hüküm sürdü. Allah en doğrusunu bilir.

İkinci Tabaka:

Keyânîler

On kişidirler, onların saltanat süresi 778 yıldır.

Sonra Keykubâd 126 yıl, sonra Keykâvus 150 yıl, sonra Keyhüsrev 80 yıl, sonra Keylehrâsp 120 yıl, sonra Keygoştâsp 120 yıl, sonra Keybehmen 112 yıl, sonra Hümây-ı Çehrâzâd 30 yıl, sonra (Hümây'ın) kardeşi Dârâ b. Behmen 12 yıl, sonra Dârâ b. Dârâ 14 yıl, sonra İskender 14 yıl hüküm sürdüler.

12 Ormuzdrûz ya da Hürmüz günü, eski İran'da her ayın ilk günü bu isimle anılırdı (çev.).

13 2470 yıl olarak yazılmasına rağmen toplam hükümdarlık sürelerinin 2430 yıl olduğu görülmektedir (çev.).
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Üçüncü Tabaka:

Eşkânîler

On bir kişidirler, onların saltanat süreleri 344 yıldır.

Sonra Eşk b. Eşk 52 yıl, sonra Şâpûr b. Eşk 24 yıl, sonra Gûderz b. Şâpûr 50 yıl, sonra Gûderz'in kardeşinin oğlu Venhan b. Belâş b. Şâpûr 21 yıl, sonra Gûderz el-Asğar b. Venhan 19 yıl, sonra onun kardeşi Nersî b. Venhan 30 yıl, sonra Nersî'nin amcası Hürmüzân b. Belâş b. Şâpûr 17 yıl, sonra Fîrûzân b. Hürmüzân 12 yıl, sonra Hüsrev b. Fîrûzân 40 yıl, sonra onun kardeşi Belâş [14] b. Fîrûzân 24 yıl ve son olarak Urduvân b. Belâş b. Fîrûzân 55 yıl hüküm sürdüler.

Dördüncü Tabaka:

Sâsânîler

Yirmi sekiz kişidirler, onların saltanat süreleri 429 yıl 3 ay 18 gündür.¹⁴

Sonra Erdeşîr b. Bâbek 14 yıl 6 ay, ondan sonra Şâpûr b. Erdeşîr 30 yıl 28 gün,¹⁵ sonra Hürmüz b. Şâpûr 1 yıl 10 gün, sonra Behrâm b. Hürmüz 3 yıl 3 ay 3 gün, sonra Behrâm b. Behrâm 17 yıl, sonra Behrâm b. Behrâm b. Behrâm 4 ay, sonra onun kardeşi Nersî b. Behrâm 9 yıl, sonra Hürmüz b. Nersî 7 yıl 5 ay, sonra Şâpûr b. Hürmüz 72 yıl, sonra onun kardeşi Erdeşîr b. Hürmüz 4 yıl, sonra Şâpûr b. Şâpûr 5 yıl 4 ay, sonra Behrâm b. Şâpûr 11 yıl, sonra Yezdegird el-Esîm b. Behrâm 21 yıl 5 ay 16 gün, sonra Behrâm Cûr (Behrâm Gûr) b. Yezdegird 23 yıl, sonra Yezdegird b. Behrâm Gûr 18 yıl 4 ay 18 gün, sonra Fîrûz b. Yezdegird 27 yıl 1 gün, sonra Belâş b. Fîrûz 4 yıl, sonra Kubâd b. Fîrûz 43 yıl, sonra Kistrâ Enûşîrvân b. Kubâd 47 yıl 7 ay, sonra Hürmüz b. Kistrâ 11 yıl 7 ay 10 gün, sonra Kistrâ Pervîz (Hüsrev Pervîz) b. Hürmüz 38 [15] yıl, sonra Şîreveyh b. Kistrâ (Hüsrev Pervîz) 8 ay, sonra Erdeşîr b. Şîreveyh 1 yıl 6 ay, sonra Pûrânduht bnt. Kistrâ 1 yıl 4 ay, sonra hanedandan olmayan Huşnesbende 2 ay, sonra Âzermîduht bnt.

14 Metinde verilen hükümdarların saltanat süreleri toplandığında 434 yıl 24 gün çıkmaktadır (çev.).

15 Arapça metinde "bir aydan iki gün eksik" şeklinde ifade edilmiştir (çev.).

Pervîz 1 yıl 4 ay, sonra Hurzâd Hüsrev 1 ay, sonra Yezdegird b. Şehriyâr Pervîz 20 yıl hüküm sürdü.

Fars hükümdarlarının toplam saltanat süresi 4071 yıl 10 ay 9 gündür, onlar toplamda 60 hükümdardır.¹⁶

[16] İkinci Bölüm

Bu bölümde, ilk bölümde sözünü ettiğimiz bazı dönemleri Mûsâ b. Îsâ Kesrevî'nin kitabını dikkate alarak tekrar zikredeceğiz.

[Mûsâ Kesrevî]¹⁷ dedi: Farsçadan Arapçaya *Târîhu mülû-ki'l-Fars* adıyla tercüme ettiğim *Hudâyinâme* adlı kitabın birkaç nüshasını dikkatlice incelediğimde her birinin diğerinden farklı olduğunu, hatta birbiriyle aynı iki nüshanın bile olmadığını gördüm. Bu ihtilaf neticede eseri bir dilden diğerine çeviren mütercimlerin hatasından meydana gelmekteydi. Merâğa'da¹⁸ el-Hasan b. Ali el-Hemedânî er-Rukkâm'ın –ki yıldız atlası konusunda gördüğüm en bilgili insanlardandı– yanına gittim. Orada şehrin reisi el-Alâ b. Ahmed de vardı. Hasan ile İskender'den sonraki Fars'ın üçüncü ve dördüncü tabaka hükümdarlarının yani Eşkânîler ile Sâsânîlerin hükümlerlik süreleriyle ilgili olarak yıldız atlaslarında müneccimlerin hesabına göre oluşturulan İskender tarihiyle [ilgili] görüş alışverişinde bulunduk. İskender yılının başıyla Hicret yılı arasını belirledik ve benim bu konuda anlattığım üzere yıldız atlasındaki sırasını bulduk.

Müneccimler, İskender ile Hicret yılı arasında, teşrîn-i evvelin ilk pazartesi gününün yarısından muharrem ayının perşembe gününün yarısına kadar 340.901 gün olduğunu iddia ederler. Bu [17] ise kamerî yıl hesabına göre 961 yıl 154 gündür. Keldânîlerin yılına göre ise –ki onlara göre yıl, 365 gün 6 saattir–¹⁹ 932 yıl 289 gündür; bu günler 9 ay 19 güne ulaşmaktadır. Hicret'in başlangıcıyla Fars devletinin yıkılışı yani Yezdegird'in ölümü arası 40

16 Burada müellifin verdiği rakamda bir hata olmalı. Zira hükümdarlık süreleri toplandığında 3986 yıl 24 gün çıkmaktadır (çev.).

17 İlk dönem Farsçadan Arapçaya tercümeleri olan bir şahıstır (çev.).

18 İran'ın kuzeybatısındaki Urmiye Gölü'nün yakınında kurulan tarihî bir şehir (çev.).

19 Burada çeyrek gün ifadesi kullanılmıştır (çev.).
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi: <https://www.pdfkitap.org>

yıldır, bunu ilave ettiğimizde 972 yıl 289 güne ulaşır. Sonra Eş-kânîlerin saltanat süresi olan 266 yılı ondan çıkarırsak Sâsânîlerin saltanat süresi Erdeşîr'in hükümdarlığından Yezdegird'in ölümüne kadar 786 yıl 289 gün olmaktadır.

Bütün bunlardan sonra Sâsânîlerin gerçek saltanat sürelerine ulaşmaktayız. Hükümdarların sayısını, isimlerini ve saltanat dönemlerini mütalaa ettik ve neticede nakledenlerin zikretmediği üç ismi bunlara ilave ettik. Bu eksiklik, Yezdegird ve Behrâm isimlerinin aynı isimdeki diğerleriyle karışmasından kaynaklanmaktaydı. Şöyle ki Behrâm Gûr'un babası Yezdegird el-Esîm, Yezdegird b. Yezdegird b. Behrâm b. Şâpûr idi. Yezdegird, oğlu Yezdegird el-Esîm'den ismini çıkarmıştı. O, el-Esîm değil Şervîn ed-Destenî'nin arkadaşıydı ve oğlunun aksine şefkatli ve merhametli bir siyasetçiydi.

Onun ahde vefası hakkında şöyle derler: Rum krallarından biri ölmek üzereyken küçük oğlunu Yezdegird'e emanet etti ve ondan, oğlu büyüyene kadar kendi memleketinden birisini (emaneten) kendi yerine geçebilmesi için Rum ülkesine göndermesini istedi. Yezdegird, Destenî²⁰ köyünün reisi Şervîn Berniyân'ı Rum ülkesine gönderip oranın yönetimini ona verdi. O, 20 yıl hükmettikten sonra Rum ülkesinin yönetimini kralın oğluna verdi. Şehri kurduktan sonra Arapçaya Bâcervân olarak da geçen şehir Bâşervan olarak adlandırıldı. Yine aynı şekilde nakledenler lafızları aynı iki ismi tek isim olarak zikretmişlerdir. O, [18] Behrâm b. Behrâm b. Behrâm'dır. Yine bir başka Behrâm'ı yani Fîrûz'un babası Behrâm b. Yezdegird b. Behrâm Gûr'ı da zikretmemişlerdir. Ben nüshalar arasındaki farklılıkları gidermek için Sâsânî hükümdarlarının saltanat sürelerini yüce Allah'ın izniyle ortaya koyacağım.

Her Şeyi Gözeten Yüce Allah'ın adıyla!

[19]

Erdeşîr b. Bâbek 19 yıl 6 ay saltanat sürdü. Ondan sonra sırasıyla Erdeşîr'in oğlu Şâpûr el-Cünûd 32 yıl 4 ay, Hürmüz b. Şâpûr 1 yıl 10 ay, Behrâm b. Hürmüz 9 yıl 3 ay, Behrâm b. Behrâm [II.

20 Bu isimde bir şehir kaynaklarda zikredilmemektedir. Yâkût el-Hamevî, Destebî adlı bir şehirden bahsetmektedir. Muhtemelen kastedilen budur (cev.).
Ücretsiz E-Kitap Arşivi: <https://ranney.org>

Behrâm] 23 bazılarına göre 17 yıl, Behrâm b. Behrâm b. Behrâm [III. Behrâm] 13 yıl 4 ay, Behrâm'ın kardeşi Nersî b. Behrâm b. Behrâm 9 yıl, Hürmüz b. Nersî 13 yıl, Şâpûr Zü'l-Ektâf b. Hürmüz 72 yıl saltanat sürmüştür.

Erdeşîr b. Hürmüz, oğlu çocukluktan çıkana kadar 4 yıl, henüz anne karnında taca kavuşan Şâpûr b. Şâpûr 82 yıl, Behrâm b. Şâpûr b. Şâpûr 12 yıl, oğlu Şervîn ed-Destenî'nin arkadaşı Yazdegird el-Leyyin²¹ b. Behrâm b. Şâpûr 82 yıl, Yazdegird el-Haşn b. Yazdegird 22 yıl, Behrâm Gûr b. Yazdegird 23 yıl, oğlu Yazdegird b. Behrâm Gûr 18 yıl 5 ay, Behrâm b. Yazdegird 26 yıl 1 ay, oğlu Fîrûz b. Behrâm 29 yıl 1 gün, Belâş b. Fîrûz 3 yıl, Belâş'ın kardeşi [20] Kubâd b. Fîrûz 68 yıl –bu süre *Siyerü'l-kebîr*'de de bu şekildedir ancak *Siyerü's-sağîr*'de 43 yıl olarak zikredilmektedir–, ondan sonra onun oğlu Kistrâ Enûşîrvân 47 yıl 7 ay ve birkaç gün, sonra Hürmüz b. Kistrâ bir rivayete göre 23, diğer bir rivayete göre 13 yıl, sonra Kistrâ Pervîz b. Hürmüz²² 38 yıl, sonra Şîreveyh b. Kistrâ 8 ay, sonra Erdeşîr b. Şîreveyh 1 yıl hüküm sürdüler.

Sonra hanedandan olmayan Şehrîzâd 38 gün, kutsal haçı el-Câselîk'e geri gönderen Pûrânduht bnt. Kistrâ Pervîz 1 yıl birkaç gün, sonra hanedandan olmayan Huşnesbende 2 ay, sonra Hüsrev b. Kubâd²³ b. Hürmüz b. Enûşîrvân 10 ay, sonra Fîrûz –Erdeşîr b. Bâbek'in oğludur– 2 ay, sonra Âzermîduht²⁴ bnt. Kistrâ Pervîz 4 ay, sonra Ferruh b. Hüsrevpervîz 1 ay birkaç gün, sonra Yazdegird b. Şehriyâr 20 yıl hüküm sürmüştür. Kistrâ Pervîz ile Yazdegird arasında 4 yıl 6 ay hüküm süren 8 kişi daha bulunmaktadır, dokuzuncusu Yazdegird'dir. İşte Fars'ta hüküm süren Sâsânîlerin saltanat süreleri bu şekildedir. Ben bu konuda onları sıralamak için oldukça zahmet çektim.

Sâsânîlerden önce hüküm süren Eşkânî hükümdarlarının saltanat süreleri hakkında konuşmak, o dönemde meydana gelmiş bazı hâdiseler nedeniyle benim için zordur. Şöyle ki İskender, Babil topraklarını istila edip oranın halkını yenilgiye uğrattığı sırada,

21 Yumuşak huylu ve merhametli kişiliğinden dolayı bu lakabı almıştır (çev.).

22 Hüsrevpervîz olarak da adlandırılmaktadır (çev.).

23 Arapça nüshada yanlışlıkla Hüsrev b. Âd şeklinde geçmektedir (çev.).

24 Arapça nüshada Erzemîduht olarak geçmektedir (çev.).

o güne kadar dünyada hiçbir milletin ulaşamadığı derecede özel ilimlere sahip olmalarından dolayı onlara haset etti. Elllerinde bulunan kitapların hepsini yaktırdı. Sonra mübedler, hirbizler,²⁵ ulemâ, hukemâ ve bu ilimleri bilen kim varsa öldürdü. Ancak bundan önce onun emriyle söz konusu ilimlerden ihtiyaç duyulanlar muhafaza edilmiş, Yunancaya çevrilmişti. Eşkânîler döneminden [21] sonra Mülûkû't-Tavâif olarak da adlandırılan uzun dönemde Farslarda, Erdeşîr'in ortaya çıkıp onları yeniden devletleriyle buluşturmasına değin ilimden ve hikmetten hiç eser yoktu.

Erdeşîr, hükümdarlığı eline alınca saltanatının başlangıcını tarih başlangıcı hâline getirdi ve diğer Sâsânî hükümdarları da [onunla] aynı yöntemi izleyerek kendi saltanatlarını tarih başlangıcı olarak gördüler. Bundan dolayı onların tarihleri karıştı. İşte bu yüzden Arap meliklerinin kendi dönemlerini Hicret'e göre belirlemeleri oldukça faydalı olmuştur.

Kesrevî bunları söylemişti. O, bu konuda çalışmıştı ve Sâsânîlerin hükümlerlik sürelerini, aynı şekilde İskender'in süresini doğru bir şekilde belirlediğine inanmaktaydı. Ancak Kesrevî'nin Sâsânîlerin süreleri hakkındaki iddiası doğru değildir ayrıca İskender'in süresiyle de uyumlu değildir. Zira verdiği bir şerhte süreyi 696 yıl 9 güne ulaştırmıştır. Ancak benim yıldız atlasından elde ettiğimle Kesrevî'nin bulduğu sayılar arasında 90 yıl 9 ay 10 gün fark bulunmaktadır.

Üçüncü Bölüm

[22]

Birinci Tabaka

Bu bölümde birinci bölümde bahsettiğimiz tarihî konuları, Fars ülkesinin Şâpûr vilayeti mübedi Behrâm b. Merdanşah'ın şerhiyle birlikte yeniden ele alacağız.

Behrâm el-Mûbezânî der ki: *Hudâyinâme* kitabının yirmiden fazla nüshasını elde ettim ve Fars hükümdarlarının insanlığın babası Keyûmers'ten itibaren saltanatlarının Araplara geçip sona erdiği döneme kadarki tarihini düzelttim.

25 Zerdüşî dininde ateşgedelerde mukim olan kâhin ya da din adamları. Metinde çoğu Herâbîze olarak geçmektedir. (cev.)
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://arantey.org>

Yeryüzündeki ilk insan Farısların isimlendirmesiyle Keyûmers Golşah (Gülşah) ya da Tîn Hükümdarı'dır, onun Tîn'e 30 yıl hükmettiği tahmin edilmektedir. Ondan Meşâ (Meşiy) adında bir oğlan, Meşyâne adında bir kız kalmıştır. Onların yetmiş yıl hiç çocukları olmadı; sonra sonraki elli yıl boyunca on sekiz çocuk dünyaya gelmiştir. Sonra ölmüş ve dünya, 94 yıl 8 ay boyunca hükümdarsız kalmıştır. Hükümdarsız geçen bu dönem, Keyûmers döneminden Uşhenc (Huşeng) Pişdâd'ın hükümdarlığının başlangıcına kadar toplam 294 yıl 8 ay idi. Sonra Huşeng b. Fervâl b. Siyâmek b. Meşâ b. Keyûmers 40 yıl hükmetmiştir. Sonra sırasıyla Tahmûrs b. Novbecihân b. Eyunkihez b. Huşeng yedi iklime 30 yıl, sonra kardeşi Cem (Cemşîd) b. Novbecihân yedi iklime [23] 616 yıl hükmetti. Sonra Cemşîd, Biyurâsp'tan 100 yıl kaçtı ve Biyurâsp yedi iklime 1000 yıl hükmetti. Sonra Ferîdûn b. Esfiyân, Henîre²⁶ bölgesine 500 yıl, sonra Minuçehr, ülkesine egemen olan Efrâsiyâb et-Türkî'yle birlikte 120 yıl, sonra Zû (Zâb) b. Tahmasb 4 yıl hüküm sürdü. Bu hükümdarın döneminde Girşâsp bazı bölgelerde hüküm sürmekteydi.

İşte Fars hükümdarlarının birinci tabakasının saltanat süreleri bu şekildeydi. Onlar, dokuz kişi olup 2734 yıl 6 ay hüküm sürmüşlerdi.

İkinci Tabaka

Keykubâd 100 yıl, ondan sonra Keykâvus b. Keykubâd 150 yıl, sonra Keyhüsrev b. Siyâvuş b. Keykâvus 60 yıl, sonra Keylehrâsp 120 yıl, sonra Keygoştâsp²⁷ b. Keylehrâsp 120 yıl, sonra Keyerdeşîr b. İsfendiyâr Goştâsp –Behmen olarak da isimlendirilir– 112 yıl, sonra Dârâ b. Behmen'e hamile Hümây-ı Çehrâzâd bnt. Behmen b. İsfendiyâr 30 yıl, sonra Dârâ b. Behmen 12 yıl, sonra Dârâ b. Dârâ b. Behmen 14 yıl hüküm sürdü. İşte ikinci tabaka hükümdarları bunlardı. Bunlar dokuz kişiydi ve toplam 708 yıl hüküm sürdüler.

Sonra İskender er-Rûmî 14 yıl ve Rumlardan bir grup ve onların Farıslı vezirleri 54 yıl hükmettiler, [bu dönem] toplamda 68 yıl sürmüştür. Allah daha iyi bilir.

26 Henîre, Fars topraklarına verilen eski bir isimdir (çev.).

27 Arapça metinde yanlışlıkla Keyistâs olarak yazılmıştır (çev.).

Üçüncü Tabaka

[24]

Onlardan sonra Eşk b. Dârâ b. Dârâ 10 yıl, sonra Eşk b. Eşkân 20 yıl, sonra Şâpûr b. Eşkân 60 yıl, sonra Behrâm b. Şâpûr 11 yıl, sonra Belâş b. Behrâm 11 yıl, sonra Hürmüz b. Belâş 19 yıl, sonra Nersî b. Belâş 40 yıl, sonra Fîrûz b. Hürmüz 17 yıl, sonra Belâş b. Fîrûz 12 yıl, Hüsrev b. Melâdân 40 yıl, sonra Belâşân 24 yıl, sonra Erduvân b. Belâşân 13 yıl, sonra Erduvân el-Kebîr b. Eşkânân 23 yıl, sonra Hüsrev b. Eşkânân 15 yıl, sonra Bihâferîd b. Eşkânân 15 yıl, sonra Belâş b. Eşkânân 22 yıl, sonra Gûderz b. Eşkânân 30 yıl, sonra Nersî b. Eşkânân 20 yıl, son olarak Farsçada Efdem²⁸ olarak bilinen Erduvân el-Âhir 31 yıl hüküm sürmüştür.

İşte üçüncü tabaka bunlardan ibaretti. Onlar İskender'le birlikte 20 hükümdardır. Kitaplarda geçtiği üzere toplamda 463 yıl hüküm sürdüler.

Dördüncü Tabaka

Mülûkü't-Tavâif'le 30 yıl süren savaşının ardından Erdeşîr b. Bâbek 14 yıl 10 ay, sonra Şâpûr b. Erdeşîr 30 yıl 15 gün, sonra Hürmüz b. Şâpûr 2 yıl, sonra Behrâm b. Hürmüz 3 yıl 3 ay, sonra Behrâm b. Behrâm 17 yıl, sonra Behrâm b. Behrâm b. Behrâm 40 [25] yıl 4 ay, sonra onun kardeşi Nersî 9 yıl, sonra Hürmüz b. Nersî 7 yıl, sonra Şâpûr b. Hürmüz 72 yıl, sonra Şâpûr'un kardeşi Erdeşîr 4 yıl, sonra Şâpûr 5 yıl, sonra Kirmanşah [lakaplı] Behrâm b. Şâpûr 11 yıl, sonra Yezdegird el-Esîm b. Behrâm 21 yıl 5 ay 18 gün, sonra Behrâm Gûr b. Yezdegird 19 yıl 11 ay, sonra Yezdegird b. Behrâm 14 yıl 4 ay 18 gün, sonra Fîrûz b. Yezdegird 17 yıl, sonra Belâş b. Fîrûz 3 yıl, sonra Kubâd b. Fîrûz 41 yıl, sonra Kistrâ b. Kubâd [Enûşirvân] 48 yıl, sonra Hürmüz b. Kistrâ 12 yıl, sonra Hürmüz b. Kistrâ b. Kistrâ Pervîz [Hüsrevpervîz] 38 yıl, sonra Kubâd b. Kistrâ b. Şîreveyh 8 ay, sonra Erdeşîr b. Şîreveyh 1 yıl 6 ay, sonra Pûrânduht bnt. Kistrâ 1 yıl 4 ay, Huşnesbende olarak anılan Fîrûz birkaç gün, Âzermîduht bnt. Pervîz, Huşnesbende'yle birlikte 6 ay, sonra Horzâdhüsrev b. Pervîz 1 yıl, sonra Yezdegird b. Şehriyâr 20 yıl hüküm sürdüler.

28 Efdem, Pehlevicede "sonuncu" anlamına gelmektedir (cev.).

İşte dördüncü tabakanın saltanat süreleri bunlardan ibaretti. Onlar 28 hükümdar ve Erdeşîr b. Bâbek'in Mülûkû't-Tavâif ile 30 yıl süren savaşıyla birlikte toplamda 456 yıl 1 ay 22 gün hüküm sürdüler.

İlk insandan son Fars hükümdarına kadar 66 hükümdarın toplam saltanat süresi 4409 yıl 9 ay 22 gündür.

[26] Dördüncü Bölüm

Bu bölümde Fars hükümdarlarını tarihi sıralarına göre siyer kitaplarıyla uyumuna dikkat ederek açıklayalım:

Uşhenc (Huşeng) Fişdâd (Pişdâd)

O, Fars hükümdarlarının ilkidir. Pişdâd, "ilk hâkim" manasındadır. O, hükümdarlığı elde eden ilk kişidir ve Istahr'da tahta oturmuştur. Bu yüzden Istahr, "Bûmşah" yani "Şah toprağı" olarak anılır. Farslar, o ve kardeşi Veykert'in peygamber olduğunu iddia ederler. Onun faaliyetlerinden birisi demiri ortaya çıkarması ve onunla silah ve el sanatı malzemeleri yapmasıdır. Halka (bunlarla) yırtıcı hayvanları öldürmesini emretmiştir.

Tahmûrs Zîbâvend

Zîbâvend, "silah kuşanmış adam" demektir. O, Babil ve Kuhen-dizmerv şehrini inşa etmiştir. Bazı nüshalarda onun Medâin'in yedi şehrinden biri olan Kerdîndâd'ı inşa ettiğinden bahsedilmektedir. Bana göre bu kelime Destân [şehrinin] içinde bulunduğu Kirdâbâd'ın yanlış yazımıdır. Tahmûrs, İsfahan'da Mehreyn ve Sâreveyh adlı iki büyük bina inşa etmiştir. Ancak Mehreyn [27] sonraları, onun aşağısında yer alan ve önceki adı Kûk olan bir kasaba ismine dönüşmüştür. Sâreveyh'e gelince binlerce yıldan sonra Ciy şehrini sarmış ve bu iki binanın izleri günümüze ulaşmıştır.

Putlara ibadet etmek ve putları resmetmek Tahmûrs zamanında ortaya çıkmıştır. Bu inanç, bazı insanların çok sevdikleri azizlerini kaybedince sıkıntılarını hafifletmek için onların şekillerini yapmalarıyla ortaya çıkmıştır. Bir süre sonra bu cisimler, onların nazarında kendileriyle Allah arasında yakınlaştırmacı olarak görülmüştür. Yine Tahmûrs'un zamanında oruç ortaya

çıkmiştir. Bu, Yudâsif²⁹ adlı birinin takipçilerinden bir grup der-
vişin ortaya çıkardığı bir şeydir. Bunun sebebi, yiyeceklerin zor
temin edilmesi sebebiyle onların aç kalması ve sonra ölmek
için sadece su içmeleridir. O dönemde yapılan bu iş, sonraları
dinî bir vazife gereği Tanrı'ya tapınma olarak sayılmıştır. Bu gru-
ba Keldânîler adı verilmiş ve onlar İslami dönemde kendilerini
Sâbiîler olarak isimlendirmişlerdir. Aslında Sâbiîler, Hıristiyan
fırkalarındandır ve Bâdiye ve Batîha (Buteyha) arasında bir yer-
de meskundurlar. Kendilerine has itikatlarıyla Hıristiyanlardan
ayrılmakta ve bidatçı sayılmaktadırlar. Tahmûrs'un şöyle dediği
nakledilmektedir: "Bütün fırkalar, inançlarında saygıya değerdir
ve onlara karşı saldırganlık yapmayın." Bu zihniyet günümüze
kadar Hint topraklarında var olagelmıştır.

Cemşîd

Şîd "parlaklık" demektir; bundan dolayı güneş için "horşîd"
denilir. Ondan nur yayıldığı için bu ismin verildiği iddia edilmek-
tedir. Onun nesebi, Cem b. Niyuhbegân b. Âhenkhiz b. Eynekhiz
b. Huşeng Pişdâd'dır. Onunla ilgili siyer kitaplarının haşiyelerin-
de bazı şeyler zikredilmişse de bu bölümde onlardan uzun uza-
dıya bahsedilmeyecektir. Onun yaptığı güzel işlerden birisi, Dicle
üzerine bir köprü yaptırmasıdır. Bu köprü, İskender eliyle yıkıla-
na kadar uzun zaman ayakta kalmıştır. Hükümdarlar bu köprü-
yü yeniden inşa etmek istemişlerse de bunu başaramamışlar ve
[köprünün kalıntıları üzerinde yeni] bir köprü yapmışlardır. Bu
köprünün izleri, Dicle topraklarında Medâin'in iki şehrinin batı
yakasında bulunmaktadır. Denizciler Dicle'nin suyu çekildiğinde
oradan geçmektedir. Yine Medâin'in en büyük şehri Tisfon'un sı-
nırlarını o belirlemiştir.

Biyurâsp Dehâk Dehâk

[28]

[Dehâk], *deh* (on) ve *âk* (felaket) kelimelerinin birleşmesin-
den oluşan türemiş bir isimdir. O, burada zikretmemize gerek
olmayan on felaketi dünyaya getirmiştir. Ancak çirkin manaya
gelen bu isim Arapçaya Dahhâk olarak ve olumlu bir anlamda ki-
taplara geçmiştir. [Onun nesebi], Biyurâsp b. Ervendâsf b. Rîkâ-

vun b. Mâdesereh b. Tâc b. Fervâl b. Sâmiyek (Siyâmek ?) b. Meşâ b. Keyûmers'tir. Onun ceddinden Tâc, Arapların türediği kişidir. Bu yüzden [Araplar] Tâciyân (Tâziyân)³⁰ olarak isimlendirilmişlerdir. Biyurâsp, Babil'de ikamet etmekteydi. Orada turna kuşuna benzeyen bir ev inşa ettirmişti ve [o evi] "Kolengdîs" olarak adlandırmıştı, insanlar ise ona "Demenhat" adını vermişlerdi.

Ferîdûn

Ferîdûn b. Eskiyan, Henîre bölgesinde 500 yıl hüküm sürdü. Saltanatının otuzuncu yılında nebî İbrahim el-Halîl aleyhisselâm ortaya çıktı. Aynı şekilde Musa'nın [as.] da Minuçehr'in zamanında ortaya çıktığı ve aynı dönemde Benî İsrâîl'in Mısır'dan çıkarıldığı zikredilmektedir. Keyhüsrev'in zamanında Süleyman'ın [as.] Benî İsrâîl'e hükmettiği, Lehrâsp'ın zamanında Buhtunnasr'ın Mağrib topraklarına yöneldiği ve Yahudi şehri Urşelîm'i yıkarak [oranın halkını] esir edip doğu topraklarındaki şehirlere hizmetçi olarak gönderdiği zikredilmektedir. Goştâsp zamanında Zerdüşt ortaya çıkmıştır. Dârâ b. Dârâ zamanında batı topraklarında İskender ortaya çıkmıştır. Şâpûr b. Eşk zamanında Mesîh [İsa], Şâpûr b. Erdeşîr zamanında ise Mani ortaya çıkmıştır. Kubâd zamanında Mazdek zuhur etmiştir.

Ferîdûn, ülkesini üç evladı arasında bölüştürdü. Onlar, Selm, Tûc ve İrec'tir. Irak ve şehirleriyle Mağrib toprakları ve Hint ülkesini küçük oğlu İrec'e vererek onu özel bir konuma yükseltti. Mağrib ülkesiyle birlikte Frenk ülkesine kadar Rum topraklarını [29] büyük oğlu Selm'e verdi. Tibet, Çin ve doğu topraklarını ortanca oğlu Tûc'a verdi. Tûc ve Selm; İrec'i kıskanarak onu öldürmeye giriştiler. Ferîdûn, efsunlamayı ortaya çıkardı ve engerek yılanının gövdesinden bir panzehir üretti. Tıp ilmini kurdu. Canlılardan hastalıkları defetmek için bitkilerden ilaçlar yaptı. Katır yapmak için eşekle atı birleştirdi. Çünkü katır, eşeğin kuvveti ve atın çevikliğinin birleşimiydi. O, Babil'de ikamet etmekteydi. O (Allah) en iyisini bilir.

30 Hâlen Farsçada Arap yerine genellikle Tâziyân kelimesi kullanılmaktadır (çev.).
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Minuçehr³¹

Minuçehr, İrec b. Efrâsiyâb'ın evlatlarından. O, Fırat ve ondan daha büyük olan Mihran Nehri'ni geçti. Fırat ve Dicle nehirlerinden büyük bir kanal açtı. Onun 6 yıllık hükümrânlığı döneminde Musa aleyhisselâm Benî İsrâîl'i Mısır'dan çıkardı. [Musa] Tîh Çölü'nde 40 yıl kaldı ve Benî İsrâîl'in işlerinin idaresiyle uğraştı ve onlar için Tevrat'ı orada yazdı. Yine [Minuçehr] döneminde Musa'nın halifesi Yûşa', Benî İsrâîl'i çölden çıkararak Filistin'e ulaştırdı. O [Minuçehr], dağlardan birçok çiçek getirerek otsuz ve kurak topraklara dikti ve onları koruma altına aldı. Onların hoş kokularından dolayı bu topraklara "hoş kokuların yeri" manasına "Bostan" denildi.

Yine onun döneminde Efrâsiyâb et-Türkî, 12 yıl boyunca onun memleketine (Fars topraklarına) hâkim oldu ve Minuçehr'i tahttan indirerek Taberistan ormanlarında hapsetti. Efrâsiyâb, İran memleketindeki saltanatı döneminde bir ayda şehirleri, kaleleri, nehirleri ve kanalları yerle bir etti. Onun saltanatının beşinci yılında halk kıtlığa uğradı ve onun döneminin sonuna kadar böyle kaldı. Onun hükümrânlığı döneminde sular kurudu, binalar boşaldı, tarlalar perişan oldu. Ta ki Allah onu indirene kadar. Efrâsiyâb, Bâb-ı Nîk'ten Kuhendiz ile Mun'aric'e Merv duvarından bir bina yaptı. Allah açık ve gizliyi daha iyi bilir.

Zû b. Tahmâsb

[30]

Zû, hükümdar olduğunda Efrâsiyâb'ın yıktığı şehirleri ve kaleleri onardı, doldurulmuş nehirleri yeniden açtı, halkın üzerindeki ağır yükümlülükleri kaldırdı ve şehirleri öncekinden daha iyi hâle getirdi. Sevâd topraklarında iki tane Zap Nehri açarak Dicle'nin suyunu onlarla tatlı hâle getirdi. Onun döneminde Keyânî hükümdarlarının babası Keykubâd ortaya çıktı ve yine onun döneminde Girşâsp hüküm sürdü.

Keykubâd

Keykubâd'ın hükümdarlığı döneminde halk, toprağın âbat edilmesi için çalıştı. O, ürünlerden öşür alarak bunları askerî

31 Arapça metinde Minuçehr olarak geçmektedir. (cev.)
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi: <https://tanrı.org>

harcamalarla sınırların sağlamlaştırılması ve düşmanlarını yok etmek için harcadı. İsfahan, Rey gibi tek bir kasaba oldu. Keykubâd orada “İranvisârzkuvâz” adlı bir kasaba daha inşa etti. Bu kasaba ve onun civarındaki köyler, Hârûn er-Reşîd’in döneminde Kum’a kadar dayanmaktaydı.

Keykâvus

O, Belh’te oturmaktaydı. Bazı siyer kitaplarından okuduğuma göre Babil’de çok yüksek bir bina dikti. Zannımca bu bina Bağdat’ın arkasındaki, yeryüzünde bir alamet olarak inşa edilmiş olan Akarakof’tur. Bazı ravilere göre bu binaya “Sarh” denilmektedir. Eğer bu doğruysa Irak Nebaticedeki kasr ile Şam Cerâmika’sı arasında iki lafzı vardır. Bunlar *sarhan* ve *muaddelendir*. Arapçada bu kelimelere *sarh* ve *muaddel* denilmektedir.

Keyhüsrev

Farslar onun nebî olduğunu iddia ederler. Derler ki: O Belh’te oturmaktadır. Onların rivayetlerine göre, Fars’ın sonuyla İsfahan’ın başlangıcı arasında Kûşîd adında kırmızı bir dağ vardı. Orada insanlara ve ekili araziye musallat olan bir ejderha bulunurdu. O, adamlarıyla oraya gitti ve ejderhayı öldürdü. Bu ateşli dağ tarafında “Nâr Kûşîd (Âteşkûşîd)” olarak bilinen bir ateşgede inşa ettirdi.

Keylehrâsp

Lehrâsp, Keyhüsrev’in halifesi ve amcasının oğluydu. O[nun nesebi], Lehrâsp b. Kiyâvücân b. Keymeneş b. Keypişîn b. Kiyâfûh idi. Ordu divanını ilk o kurdu. Merzübanlara tahtlar verdi. Saltanatının altmışıncı yılında Buhtunnasr b. Viyu (Giyu) b. Gûderz’i Yahudilerle savaşması için Filistin’e gönderdi. O, Urşelîm şehrini yıkarak Yahudileri esaret altına aldı ve kendi halkının hizmeti için onları memleketine götürdü. Buhtunnasr’dan önce Sohârîb en-Ninovî’yi oraya göndermişti, ancak o bir şey yapamamıştı. Lehrâsp, ölümünden önce hükümdarlığı oğlu Goştâsp’a emanet etti.

Keygoştâsp

Goştâsp, saltanatının otuzuncu yılında 50 yaşındaydı. Azerbaycan’da ortaya çıkan Zerdüşt onun yanına geldi ve Goştâsp onun

dinini kabul etti. O zaman bir heyeti Zerdüşt dinini davet için Rum halkına göndermişti. Ancak Rum halkı, Ferîdûn'la yaptıkları, dinlerinde özgürlüğü garanti altına alan bir belgeyi göstererek bu daveti kabul etmediler. O da bu belgeye riayet ederek onları kendi hâllerine bıraktı. O, Fars bölgesinin Dârâbicerd şehrinde Râmuşinâskân adını verdiği, bugün Fesâ denilen üçgen bir şehir inşa etti. Sonraları Haccâc b. Yûsuf'un Fars âmillerinden olan Âzâdmerd Kâmkâr adlı birisi onun [şekli]ni değiştirdi. Goştâsp'ın zamanında oğlu İsfendiyâr, Türklerin karşı tarafında Semerkand'ın arkasından 20 fersahlık bir duvar yaptırdı. Goştâsp, İsfahan vilayetine bağlı Enârbâd kasabasındaki Memnûr köyünde bir ateşgede yaptırdı ve onun bakımını köylerden birine vakfetti.

Keyerdeşîr

[32]

O, Behmen İsfendiyâr b. Goştâsp'tır. Birçok savaş yaptığından dolayı "uzun el" olarak anılır. Onun savaşlarının Rum diyarına ulaştığı söylenir. O, Zâbûlistan'ın güney taraflarında savaştı ve birçok kişiyi esir aldı. Sevâd topraklarında büyük Zap Nehri'nin kenarında Âbâderdeşîr adlı bir şehir inşa ettirdi. Nebaticede ona Hümâniyâ denirdi. Yine Mîsân topraklarında Fırâtu'l-Basra olarak da adlandırılan kendi adını verdiği Behmen Erdeşîr adlı bir şehir inşa ettirdi. İsrailîler, Behmen'in kendi ahbar kitaplarında kendi dillerindeki Kûriş olduğunu iddia ederler. Erdeşîr, İsfahan'da bir günde üç ateşgede yaptırmıştır: Birisini güneş doğarken, birisini güneş gökyüzündeyken, diğerini de güneş batarken. Mârîn Kalesi'nin yanında olan ilkinin adı "Şehr Erdeşîr" ki *şehr* şafak için, *erdeşîr* kendi ismi olan Behmen içindir, Havâr kasabasının Dârâk köyünde olan ikincisinininki "Zurvân Erdeşîr" ve Erdestân köyündeki "Mehr Erdeşîr"dir.

Hümây-ı Çehrâzâd

O, Behmen'in kızı Şemîrân'dır. Hümây onun lakabıdır. Belh'te oturmaktaydı. Onun askerleri bir keresinde Rum topraklarında savaşıp çok sayıda esir almışlardı. Onlardan bina yapma konusunda maharetli olanları, Farsçada "Hezâr Sütûn" denilen "Mesâniu Istahr" adlı binaları yapmakla görevlendirdi. Bunlar üç ayrı yerde üç binadan oluşmaktadır: Birisi Istahr tarafında,

ikincisi Dârâbicerd vilayeti yolunda, üçüncüsü Horasan yolunda. Yine İsfahan'da Teymüre olarak adlandırılan güzel ve beğenilen bir şehir yaptı. Bu şehir İskender tarafından yıkıldı. Onu Hamheyn olarak adlandırmıştı.

Dârâ b. Behmen

Ulaklar için yollar inşa eden ilk hükümdardır. Burada *berîd* [33] *zenb* olarak adlandırılan kuyruğu kesik hayvanlar görevlendirmiştir. Sonra bu kelimenin sonundaki kısım hafzedilerek Araplaştırılmış ve *berîd* denilmiştir. Dârâ, Fars vilayetinin sonunda kendi ismini taşıyan Dârâbicerd adlı bir şehir inşa ettirdi. Buraya eskiden Ferkân denilmekteydi. O (Allah) en iyisini bilendir.

Dârâ b. Dârâ

Onun hükümdarlığı döneminde Mağrib topraklarında İskender ortaya çıktı. Mağrib halkından Kiptîler ve Berberîler ile Rum'un kuzeyinden Slavlar, Şam ve Filistin'den Cerâmika ve Cerâcime Fars'a bağlıydı. İskender tahta oturduğunda Dârâ için vergi toplayan birileri onun yanına geldi. İskender: "Ona (Dârâ'ya) deyin ki şimdiye kadar yumurtlayan tavuk artık yumurtlamayacak," dedi. Bundan dolayı Dârâ ile İskender arasında savaş oldu ve İskender galip geldi. Bu savaşta Dârâ öldürüldü. Dârâ, Nusaybin'in yukarısında Dârâen (Dâryân) adı verilen ve bugün de ayakta kalan Dâryâ denilen bir şehir inşa etti.

İskender

İskender, Dârâ'yı öldürdükten sonra Fars ülkesine hâkim oldu. Çirkinlikler başladı ve halkın kanını dökme fazlaştı. Fars'ın eşrafından yedi bin kişiyi esir ederek zincire vurdu ve onun ordusu her gün yirmi bir kişiyi öldürüyordu. Kaşgar'a ulaştı ve orada bir süre kaldı. Sonra Babil tarafına yöneldi. Kûmis'e ulaştığında hastalandı; kendi elleriyle toprak tepeye çevrilmiş olan yolunun üzerindeki Babil'e ulaşmadan yolda öldü. Kıssacıların anlattığı bir hikâyeye göre İskender, İran'da İskenderiyye olarak adlandırılan on iki şehir yapmıştır. İsfahan, Herat, Merv, Semerkand, [34] Soğd, Babil ve Mîsân'da birer şehir, Irak sevâdında ise dört şehir. Ancak bu haberler doğru değildir; çünkü İskender, imar eden değil, yıkan birisidir.

Eşkânî Hükümdarları

İskender, Fars'taki güç sahipleri ve büyükleri öldürüp şehirleri ve kaleleri paramparça edince istediğini elde etti ve Aristoteles'e şöyle yazdı: "Ben Şark'ın bütün halkını, hükümdarlarını öldürdüm ve sığınaklarıyla kalelerini yıktım. Onların benden sonra batıya yöneleceklerinden korktum. Şimdiyse hükümdarların evlatlarını da babalarının yanına göndermek istiyorum. Bu konuda görüşün nedir?" [Aristoteles] ona [şöyle] yazdı: "Eğer hükümdarların oğullarını öldürürsen iktidar sefil kişilerin eline geçer ve sefiller iktidarı ele geçirirse fesat ve tecavüzde aşırıya kaçarlardı. Hükümdar çocuklarını elinde tut ve onların her birine ülkenin bir şehrini ya da kasabasını ver ki birbirlerine karşı mücadele ve düşmanlık beslesinler. Böylece kendileriyle uğraşmaktan batıya sıra gelmez."

İskender [onun sözünü dinleyerek] Doğu ülkelerini Mülûkût-Tavâif'e böldü ve onların ülkesinden tıp, felsefe, ziraat ve ilm-i nücûmu batıya nakletti. Sonra onları Yunanca ve Kıbticeye çevirtti. İskender öldükten sonra Mülûkût-Tavâif'in elindeki ülkede savaş ve karmaşa hâkim oldu. Onların her biri diğerine galip gelmek için çabaladı. Onların zamanında halkın elinde olan kitaplardan bazıları şunlardır: *Kitâbu Mürûk (?)*, *Kitâbu Sindbâd*, *Kitâbu Bersnâs*, *Kitâbu Şîmâs*. Bunun gibi yetmiş yakın kitap yazıldı. Yaklaşık yirmi Mülûkût-Tavâif hüküm sürdü. Bunlar arasında bazıları savaşçılığa yatkındı. Onların sayısı toplamda [35] doksana ulaşmıştı ve hepsi Irak'ta bulunan ve Tisfon (Tizpon/Ktesifon)'da –o, Medâin'dir– oturan hükümdara bağlıydılar; bu hükümdar onlarla yazışmalarında kendi ismiyle başlardı.

Şâpûr b. Eşk

Savaşçılığa yatkın Eşkânî hükümdarlarından birisi de Şâpûr b. Eşk b. Ezrân b. Eşkân idi. Mesîh aleyhisselâm onun zamanında zuhur etmişti. Rum ile savaştı. O dönemde Rum'un kralı, İskender'den sonraki üçüncü kişi olan Antihis idi. O, Antakya şehrini kuran kişiydi. Şâpûr çok sayıda Rum'u öldürdü ve çoğunu da esir etti. Onların evlatlarını bir gemiye doldurarak Dârâ'nın intikamı gayesiyle boğdu. İskender'in Fars ülkesinden getirttiği malların

birçoğunu Fars'a geri götürdü; bazılarını, Irak'ta yaptırdığı ve Arapça "Nehrü'l-Melik" olarak adlandırılan nehrin harcamaları için ayırdı.

Cûderz (Gûderz) b. Eşk

Onlardan biri de Gûderz b. Eşk'tir. Yahyâ b. Zekerıyyâ aleyhis-selâmın Benî İsrâîl eliyle öldürülmesinden sonra onlarla savaştı. Urşelîm adlı şehirlerini ikinci kez harap etti. Orayı kılıçla yönetti ve Yahudileri katletme konusunda aşırıya kaçtı. Halkından bir kısmını da esaret altına aldı. Ondan önceki Rum kralı İsfıyânus oğlu Taytûs, Mesîh'in [göğ] yükselişinden 40 yıl sonra onlarla savaşmış, onları katletmiş ve esaret altına almıştı.

Belâş b. Hüsrev

Onlardan biri de Belâş b. Hüsrev'dir. Rumların Fars ülkesine savaş açtığını haber verdiklerinde Belâş, çevresindeki Mülûkü't-Tavâif'e haber vererek onlardan yardım istedi. Her hükümdar gücü yettiğince ona adam ve mal gönderdi. Belâş güçlenince Rum ülkesine yakın Mülûkü't-Tavâif'ten biri olan Sâhibü'l-Hazr'ı görevlendirdi. O, savaş için hazırlanan Rum askerleriyle karşı-[36] laştı. Onların krallarını öldürüp askerlerini ele geçirdi. Ganimetleri Irak'a göndererek beşte birini de Belâş'a gönderdi. Bu savaş, Rumları daha korunaklı bir şehir inşa etmek için mallarını Rum'a götürmelerine yol açtı. Başkentlerini Rumiyye'den Fars ülkesine yakın bir yere nakletmek istediler. Bu sebeple Konstantiniyye'yi seçip orada binalar inşa ederek orayı başkent yaptılar. Rum kralı o zaman Neron oğlu Konstantin idi ve bundan dolayı şehir Konstantiniyye olarak anıldı. Konstantin, Hıristiyanlığı seçen ve halkını bu dine çağıran ilk kraldı. Sonra Benî İsrâîl'e yöneldi ve onları Urşelîm'den (Beytûlmakdis) çıkardı ve bu zamana kadar Yahudilerin eli buraya ulaşamadı.

Erdeşîr b. Bâbek

Erdeşîr'in [tahta geçtiğinde] ilk işi İstahr şehrini halkının da yardımıyla ele geçirmek oldu. Ona Mülûkü't-Tavâif'in elinde bulunan bazı Fars şehirlerinden de bir grup yardım etti. Fars köyle-rini ele geçirdiğinde hükümdarlık tacını başına koydu ve halkın işlerini gözetti. Ancak etrafında çok sayıda hükümdar olduğunu

gördü. Bunların her birinin küçük ve önemsiz topraklarda yer aldığı ve reayanın masraflarının onlar üzerinde ağır bir yük oluşturduğunu gördü. Yine bu ülke halklarının din konusunda birbiriyle ihtilafı olduklarını mülhaza etti. Sonuçta, geçmişte olduğu gibi hoşgörülü yaklaşımın din birliğini sağlamayacağını anladı. O zaman etrafında bulunan din ve siyaset bilginlerinden bu ihtilafın sebebini sordu. Onlar [şöyle] dediler: “Önceki hükümdarlar memleket işleri konusunda bir düzen sahibiydiler, birden fazla hükümdar yoktu, her şey onun emriyle oluyordu. Bundan dolayı aziz bir din, ferah bir hayat sahibiydiler ve düşmanları korku içindeydi. Saltanat Dârâ b. Dârâ’ya geçtiğinde, onun yönetimi halka ağır geldiği için halk ondan uzaklaştı. Hükümdarlığının uzun sürmesi halkı yordu ve düşmanla mücadele yerine kendi aralarında mücadeleye giriştiler ve sınırların güvenliğini boşladılar. İşte bu hâl üzereyken İskender, batıdan [Fars üzerine] [37] geldi ve emeline ulaştı ve Dârâ ile savaştı. Tesadüfen Dârâ’nın muhafızlarından birisi bir okla Dârâ’yı sırtından vurup öldürdü. İşte böyle bir ortamda İskender, Fars’ı istila etti, eşraf ve uluları katletti, şehirleri ve kaleleri harap etti. O zaman dinî ve ilmî kitapları araştırıp felsefe, nücûm, tıp ve ziraat hakkındaki kitapları Farsçadan Yunanca ve Kıbticeye çevirip İskenderiyye’ye gönderdi, kalan bütün kitapları da yaktırdı.” Erdeşîr, halkı arasında adleti yaymak ve işleri idare etmek için tek hükümdarın olması gerektiğini anladı; böylece onların gönüllerini birbirine yaklaştırıp düşman karşısında tek yürek olmalarını sağlayacağını düşündü. Bu nedenle ilk iş olarak civardaki Mülûkü’t-Tavâif’e mektuplar yazdı ve yeni tedbirler aldı. İrânşehr’i [Fars ülkesini] onlardan temizleyene kadar doksan tanesini öldürdü.

Erdeşîr, birçok şehir inşa etti. Onlardan bazıları şöyledir: Erdeşîr Harre, Bih Erdeşîr, Behmen Erdeşîr, Eşâ Erdeşîr, Râm Erdeşîr, Râmhürmüz Erdeşîr, Hürmüz Erdeşîr, Bûd Erdeşîr, Veheşt Erdeşîr, Betn Erdeşîr. Erdeşîr Harre şehri, Fars topraklarındaki Gûr olarak adlandırılan Fîrûzâbâd’dır. Gûr ve Gâr her ikisi de kabir değil çukur anlamına gelir. Çünkü Farslar ölülerini dahme ve taşların üzerine koyarlardı, kabir nedir bilmezlerdi. Sonradan Ali b. Büveyh’in emriyle onun ismi Fîrûzâbâd olarak değiştiril-

miştir. Bih Erdeşîr, birisi Irak'ta diğeri Kirman'da olmak üzere iki şehrin adıydı. Irak'ta olanı Medâin'in yedi şehriden birisiydi ve Dicle'nin batısındaydı. Arapçada ona Behresîr demişlerdir. Kirman'da olanıysa Arapçaya Berdeşîr olarak geçmişti. Behmen Erdeşîr ise Mîsân'ın nahiyesindeki Dicletü'l-Uvrâ'nın kenarında bir şehirdir. Basralılar bu şehri Behmenşîr ve sonraları "Furâtu Mîsân" olarak isimlendirmişlerdir.

- [38] Eşâ Erdeşîr'e gelince bu şehir, Kerh Mîsân da denilen Hürmüz Düceyl'in kenarında yer alır. Râm Erdeşîr'e gelince onun yerini bilmiyorum, kendi dilleriyle o dönemin halkı oraya Reyşehr dedi. Râmhürmüz Erdeşîr de Hûzistan'ın şehirlerinden birisidir. Kısaltmak için sonu hazfedilmiştir. Hürmüz Erdeşîr ise iki şehrin adıdır. Erdeşîr buranın sınırlarını tayin ettiği sırada, her birini kendi adı ve Allah'ın adıyla isimlendirdi. Birisinde tüccarlar diğerinde ise eşraf ve ulular oturdu. Tüccarların oturduğu şehir Hûcistan ve Ecâr (?) adıyla bir başka isim daha aldı. Arapçalaştırarak ona "Sûkü'l-Ahvâz" denildi. Diğer şehre Arapça Hürremşîr dendi.

Araplar, Hûzistan'a geldiğinde eşrafın oturduğu şehri yerle bir ettiler, ancak tüccarların oturduğu şehir [Ahvaz] yerinde kaldı. O dönem Haccâc'ın Kurrâ ile savaşından sonra Hûzistan'ın şehirlerinden diğer ikisi, Rüstembubâd –ki Arapça Ruseykebâd dendi– ve Cevastâd yıkıldı. Bûd Erdeşîr ise Musul'un bir şehridir. Veheşt Erdeşîr'in yerini bilmiyorum.

Betn Erdeşîr, Bahreyn'in şehirlerindendir. Şehre bu ismin verilmesinin sebebi, Erdeşîr'in bu şehrin üzerini, emrine itaat etmeyen halkının cesetleriyle doldurmasıdır. Bir sıra kerpiç bir sıra ceset şeklinde yapıldığı için Betn Erdeşîr dendi. İsfahan Vadisi'nin sularını Mehr b. Verdân'ın eliyle ayırdı ve aynı şekilde Hûzistan Vadisi'ni bölmeyi emretti ve nehirlerin suyunu ayırdı. Onlardan biri Farsçada Erdeşîrgân olarak okunan Meşrikân Nehri'dir. *Suveru Mülûk-i Benî Sâsân* kitabında Erdeşîr, [elbisesi] dinarla nakşedilmiş, pantolonu lacivert, tacı altın işlemeli yeşil ve elinde dik duran bir mızrakla ile tasvir edilmektedir.

Şâpûr b. Erdeşîr

Doğunun harikalarından biri olan Tuster (Şuşter) Şadırva-nı'nı inşa etmiştir. Yine inşa ettirdiği şehirlerden bazıları şunlardır: Nîşâpûr, Bîşâpûr, Şâdşâpûr, Bih ez Endiyuşâpûr, Şâpûrhast, [39] Belâşşâpûr ve Fîrûzşâpûr.

Nîşâbûr, Horasan bölgesinin Ebrşehr vilayetinin şehirlerinden biridir. Bîşâpûr, Fars şehirlerindendir. Bu şehre Arapçada kısaltılarak "Sâbûr" denmiştir. Şâpûr; bu şehri, Tahmûrs tarafından yapıp İskender tarafından yıkılan ve ilk adı ortadan kaybolan bir şehrin yerine yapmıştır. Şâdşâpûr, Mîsân şehirlerinden birisidir ve Nebaticede "Vebhâ" şeklinde okunur. Fîrûzşâpûr, Irak şehirlerindendir ve Arapçada ona Enbâr denir.

Bih ez Endiyuşâpûr, Hûzistan'ın şehirlerindendir ve Arapçada Cündişâpûr olarak okunur. Bu kelimenin Farsça kökeni şöyledir: *Endiyu*, Antakya demektir; *Bih* daha iyi manasına gelir; böylece onun manası, *Şehri bihter ez Antaki* (Antakyadan daha güzel bir şehir) demektir. Şehrin inşası satranç tahtasına benzemektedir. Ortasında sekiz yol ve onun içinde sekiz yol olarak inşa edilmiştir. O dönemde şehirler çeşitli eşyalara benzetilerek yapıldı. Örneğin, Sûs (Şuş) şehrinin şekli şahin, Tuster (Şuşter) şehriyse at şeklindeydi.

Suveru Mülûk-i Benî Sâsân kitabında Şâpûr, gömleği lacivert, pantolonu kırmızı işlenmiş kumaş, tacı yeşil içinde kırmızı ve elinde mızrakla ayakta durmuş şekilde tasvir edilmektedir.

Hürmüz b. Şâpûr

Boyu posu ve görünüşü, dedesi Erdeşîr'e benzerdi. Kahramanlık, cesaret ve yüreklilikte üstün dereceye sahipti, ancak tedbir ve iş bilirliliği yoktu. Adı bir destanda da meşhur olan anesi Kürdzâd idi.³² Deskeretü'l-Mülk onun yaptığı binalardandır. *Kitâbü's-Suver'*de o, [gömleği] kırmızıyla işlenmiş, pantolonu yeşil, aynı şekilde tacı da altın işlemeli yeşil, sağ elinde mızrak, sol elinde kalkanla aslana binmiş hâlde tasvir edilmiştir.

32 Burada "Kürdzâd" bir isim olarak okunabileceği gibi, "Kürt kökenli" birisiydi şeklinde de anlaşılabilmektedir. (cev.)

[40] **Behrâm [I. Behrâm] b. Hürmüz**

Onun zamanında zındıkların dâîsi Mani, iki yıl gizlendikten sonra yakalandı. [Behrâm'ın emriyle] âlimler toplandı ve bü-yüklerin huzurunda onunla tartışılarak [onun zındık olduğu] delillendirildi ve [Behrâm'ın] emriyle öldürüldü. Derisi yüzüle-rek içine saman doldurulup Cündişâpûr'un kapılarından birine asıldı. *Kitâbü's-Suver'* de o, [gömleği] ve pantolonu kırmızı, tacı gökyüzü rengi ve şerefesinde (uç kısmında) altın dizili, sağ elin-de mızrak, tıpkı dedesinde olduğu gibi sol elinde ona yaslanıp ayakta durduğu bir kılıçla tasvir edilmiştir. Allah daha iyi bilir.

Behrâm b. Behrâm [II. Behrâm]

O, [gömleği] kırmızıyla işlenmiş, pantolonu yeşil, tacı gökyü-zü rengi ve iki şerefesinde altın dizili ve ay (hilal) şeklinde altınlı, tahtta oturmuş, sağ elinde gerilmiş bir yay, sol elinde üç okla tas-vir edilmiştir. Allah daha iyi bilir.

Behrâm b. Behrâm b. Behrâm [III. Behrâm]

Ona Behrâmân b. Behrâm (iki Behrâm'ın oğlu) derler. Onun lakabı Sükkânşah (Sistan Şahı) idi. Bu lakabın verilme sebebi şu-dur: Fars hükümdarları, oğlunu ya da kardeşini veliaht yapıyor ve hükümdar hayatta olduğu müddetçe onu şehirlerden birisiyle lakaplandırıyorlardı. Hükümdarlığa gelince ona "Şehinşah" diyorlardı. Bundan dolayı Melik Behrâm'a "Kirmanşah" lakabı verildi. Enûşîrvân'a babası Kubâd yaşadığı müddetçe "Yakariscângirşah" denildi. O, Taberistan üzerinde hüküm sürmekteydi. *Yakar*, dağ demektir. *Kariscân*, dağın eteği ve düzlük demektir. *Gir* ise tepelik ve plato anlamına gelmekteydi. [Behrâm'ın laka-bı olan] Sükkân ise Sicistan için kullanılır. Behrâmân b. Behrâm, [gömleği] gökyüzü [rengiyle] işlenmiş, pantolonu kırmızı, tahtın üstünde otururken elini kılıcının üzerine koymuş, tacı yeşil ve iki şerefesinde altın dizili olarak tasvir edilmiştir.

[41] **Nersî b. Behrâm**

O, [gömleği] kırmızıyla süslenmiş, pantolonu gökyüzü rengi ile süslenmiş, her iki elinde kılıçla ayakta durmuş ve tacı yeşil olarak tasvir edilmiştir. Allah, gizli olanları daha iyi bilir.

Hürmüz b. Nersî

Hûzistan topraklarında Râmhürmüz vilayetinde bir kasaba inşa etti ve adını “Veheşt Hürmüz” koydu; halk buraya “Kûrenk” der. Bu kasaba, Râmhürmüz vilayetinin bir parçası olan Îzec tarafında yer almaktadır. O, [gömleği] kırmızıyla süslenmiş, pantolonu gökyüzü rengiyle süslenmiş, her iki elinde kılıçla ayakta durmuş ve tacı yeşild olarak tasvir edilmiştir. Allah daha iyi bilir.

Şâpûr Zü'l-Ektâf

Ona “Şâpûr Heviye Senba” ismini verdiler. *Heviye*, omuz; *senba*, delik açıcı demektir. Ona bu isim, Araplarla yapılan bir savaş sırasında onların omuzlarını delerek halkalarla birbirine bağlayıp esir etmesinden dolayı verilmiştir. Araplar “Zü'l-Ektâf” derlerdi. Şâpûr henüz anne karnındayken babası öldü ve tacı annesinin karnına bağladılar. Bundan dolayı Rum ülkesinde gizlenerek bazı kiliselerinde yaşadı. Bunun üzerine onu esir ettiler. Onun hükümdarlığı 72 yıl sürdü. Doğumundan otuzuncu yaşına kadar Cündişâpûr'da ikamet etti. Sonra Medâin'e giderek ömrünün sonuna kadar orada kaldı. Rum kralına galebe çalınca onu, yakıp yıktığı bütün yerleri tamir etmeye mecbur bıraktı. Buraların tamiratında kerpiç, kil, tuğla ve kireç kullandı. Bu sebeple Cündişâpûr'un hisarının yarısı kerpiç yarısı tuğladan yapılmıştır. O, [gömleği] açık kırmızıyla (pembe?) işlenmiş, pantolonu kırmızıyla işlenmiş, tahtın üzerinde elinde balta şeklinde bir silahla oturmuş; tacı, gökyüzü renginde, iki şerefesinde altın dizili, yaldızlı ve ortasında altın işlemeli bir hilalle tasvir edilmiştir.

Şâpûr, çok sayıda şehir inşa etti. Bunlardan bazıları: Berzehşâpûr ya da Ukberâvâzân Hurreşâpûr yani Sûs ve onun yakınında bir diğer şehirdir. Bu şehirlerden birinin halkı onun emrini [42] dinlemeyince orayı yerle bir etmesi için filler gönderdi. Sonra Rum diyarından köle getirerek onları Hadîse'ye yerleştirdi ve diğerlerini ülkedeki [farklı şehirlere] gönderdi. Ciy kasabasındaki Hurvân köyünde Surûş Ezerân (Âzerân) adlı bir ateşgede yaptırdı ve Necân kasabasındaki Câcâh ve Yevân köylerini buraya vakfetti. Yaşadığı dönemde birçok kişinin göğsüne bakır dökecek onlara zulmetmişti.

Erdeşîr b. Şâpûr

O, [gömleği] dinarla bezeli gökyüzü rengiyle süslenmiş, pantolonu kırmızı işlemeli, sağ elinde mızrak, sol elinde kılıç, ayakta durmuş ve yeşil tacıyla tasvir edilmiştir. Allah, gizli olanları daha iyi bilir.

Şâpûr b. Şâpûr

O, [gömleği] kırmızıyla süslenmiş, pantolonu gökyüzü renginde, onun giysisinin altında başka bir sarı giysi var, tacı iki şerefesi arasında hilal şeklinde altınla bezeli kırmızı içinde yeşil, bir elinde ucunda kuş kafası olan demir bir çubuk, sol eliyle dayandığı bir kılıçla ayakta durmuş olarak tasvir edilmiştir.

Behrâm b. Şâpûr

Kirmanşah lakaplı, kaba ve kendini beğenmiş biriydi. Saltanatı boyunca ne bir mektup ne de bir şikâyet okudu. Öldüğünde vilayetlerden gelen mühürlü ve açılmamış mektuplar bulundu. Ölümünden sonra lahitine (mezar taşına) şöyle yazılmasını emretmişti: “Bu cesedin, sonunda bu binada yer alacağını biliyoruz ve ona ne şefkatli bir dost fayda verebilir ne de düşmanın kötülüğü bir zarar verebilir.” O, [gömleği] gökyüzü rengiyle süslenmiş, pantolonu kırmızıyla süslenmiş, tacıysa üç şerefesi arasında altınla bezeli yeşil, sağ elinde mızrak, sol eliyle dayandığı kılıçla ayakta tasvir edilmiştir. Allah daha iyi bilir.

[43] Yezdegird b. Behrâm el-Esîm

Ona mücrim, günahkâr ve kaba saba derler. Farsçada “Defrû Yezegird”dir.³³ O, [gömleği] kırmızı, pantolonu ve tacı gökyüzü renginde, elinde bir mızrakla ayakta tasvir edilmiştir.

Behrâm Gûr b. Yezdegird

Türk, Rum ve Hint topraklarında çok sayıda eser bırakmıştır. Hint topraklarına gizlice gitti. Halkına, günün yarısında iş yapmalarını, diğer yarısında yiyip içip eğlenerek vakit geçirmelerini ve çalgıcılarla yiyip içmelerini emretti. Bundan dolayı çalgıcıların değeri arttı ve onların tek seansı yüz dirheme çıktı. Behrâm, halk-

33 Kelime “Bezeger” yani “günahkar” anlamına gelmektedir. Muhtemelen yanlışlıkla “Yezegird” olarak yazılmıştır (cev).

tan bir grubun eğlenmediğini gördüğünde şöyle dedi: “Ben size işi gücü bırakın dememiş miydim?” Onlar önünde eğilerek dediler ki: “Yüz dirhemden fazla olan çalgıcılar istiyoruz, fakat bulamıyoruz.” [Bunun üzerine] kendisine, divit ve parşömen getirmelerini emretti ve Hint hükümdarına mektup yazarak ondan çalgıcılar istedi. O da ona on iki bin adam gönderdi. Behrâm, onları ülkenin her köşesine dağıttı. Onların sayısı zamanla çoğaldı. Onların evlatlarından küçük bir grup hâlen yaşamaktadır ve onlara “Zutte” denilmektedir. Behrâm’ın lahitinde (mezar taşında) onun emriyle şöyle yazılmıştır: “Dünyaya sağlam bir şekilde yerleştiğimizde bizi bu yerle sınırlandıran beğenilen eserler bıraktık. Biz buralarda oturacağımıza kesinlikle inanıyorduk.” O, [gömleği] gökyüzü renginde, pantolonu yeşille süslenmiş, tacı da gökyüzü renginde, tahta oturmuş ve elinde bir gürzle tasvir edilmiştir.

Yezdegird el-Leyn b. Behrâm

O, [gömleği] yeşil, pantolonu altın kaplamalı siyah, tacı gökyüzü renginde, tahta oturmuş ve kılıcına dayanmış olarak tasvir edilmiştir. Allah daha iyi bilir.

Fîrûz b. Yezdegird

[44]

O, [gömleği] kırmızı, pantolonu altın işlemeli gökyüzü rengi, tacı da gökyüzü renginde, elinde mızrakla tahta oturmuş olarak tasvir edilmiştir. Bazı şehirler inşa etti. Onlardan birisi Hint topraklarında, diğeri Hint’in yakınlarında, diğeri Rey bölgesinde, diğeri Cürçân bölgesinde, diğeri de Âzerbaycan bölgesindedir. Onların isimleri kendi isminden türetilmişti. Hint’teki iki şehirden birisi Ramfîrûz ve diğeri de Rûşîfîrûz (Rovşenfîrûz) idi. İrânşehr ve Türk toprakları arasındaki nehrin arkasına bir duvar çekti ve Ciy şehrini duvarla çevreledi. Onun kapılarını Azerşâpûr b. Azermânân-ı İsfahânî eliyle kapattı. “Hufne” denilen bu sicili ona verdi. Onun emriyle İsfahan Yahudilerinin yarısını öldürdüler ve onların evlatlarını Hurvân köyündeki Surûş Edrân (Âzerân) ateşgedesinde esir tuttular. Gözlerinin önünde aynı köydeki hırbizlerden (din adamlarından) iki adamın derilerini yüzerek her birini birbirine bağlayıp astılar. Daha sonra bunu (deri) tabaklamakta kullandılar.

Belâş b. Fîrûz

O, [gömleği] kırmızı, pantolonu siyah ve beyaz işlemeleri olan kırmızı, tacı gökyüzü rengi, elinde mızrakla ayakta tasvir edilmiştir. Birisi Medâin'in dehlizinde Belâşabâd, diğeri Hulvân taraflarında Belâşger olmak üzere iki şehir inşa ettirdi.

Kubâd b. Fîrûz

Ona "Kuvâzberîrâ ibn Deş" derler. Onun döneminde kardeşi Câmâsp hükümdarlık yaptı. Ancak Mazdek fitnesi zamanında onu hükümdar kabul etmediler, sonra Kubâd hükümdarlığa döndü. Câmâsp'ın saltanat yılları Kubâd'inkine dâhildir. Kubâd'ın [gömleği] siyah ve beyaz işlemeli gökyüzü renginde, pantolonu kırmızı ve tacı yeşildi. Tahta oturmuş ve kılıcına yaslanmış olarak tasvir edilmiştir. Bazı şehirler yaptırdı. Birisi Hulvân ve Şehrezûr arasındaki "Îrânşâdkuvâd" adıyla, birisi Câcân [Cürcan ?] [45] ve Ebrşehr arasındaki "Şehrâbâdkuvâd", diğeri Fars'ta Errecân (Ercân) olarak bilinen "Bihezâmedkuvâd"dır. Yine bu şehri bir şehirle çevirdi. *Bihezâmed*, "Gelmekten daha iyidir," anlamına gelir. Yine bir başkasını Medâin tarafında Bağdat halkının ona "Cenbeşâpûr" dediği Henbûşâpûr, diğer bir şehir "Velaşgird", diğeri Musul taraflarında "Hâbûrkuvâd", yine Sevâd'da İzdkubâdgird adlı bir şehir yaptırmıştır. O, el-Hâris b. Amr b. Hucr el-Kindî'yi Araplara hükümdar yaptı.

Kisrâ [Hüsrev] Enûşirvân b. Kubâd

O, [gömleği] çeşitli renklerle işlenmiş beyaz, pantolonu gökyüzü renginde, kılıcına yaslanarak tahtta oturmuş hâlde tasvir edilmiştir. Çok sayıda şehir inşa etti. Onlardan birisi Medâin'in yedi şehrinden birisi olan aynı zamanda Rûmiyyetü'l-Medâin (Medâin'in Roma'sı) olarak da adlandırılan, "Antakya'dan daha güzel" manasında "Bih ez Endiyuhüsrev" adında bir şehirdir. Yine Hüsrevşâpûr adlı başka bir şehir daha bulunmaktadır. O, Kale Kapısı ya da Kapılar Kapısı'nı inşa etti. Onun uzunluğu denizden dağa kadar 20 fersahtır. Her nahiyeye ordudan bir emîr tayin etti ve oraların imarı ve iaşesini sağlamak üzere ona iktâ olarak verdi. Bu toprakların, sahipleri öldüklerinde evlatlarına geçecek şekilde olması kararlaştırıldı. Onların evlatları, bu za-

mana kadar [H 350 yılı] bu nahiyelerin koruyucusu olarak kaldı. Sınırı korumak üzere tayin edilmiş her emîre ipek işlemeli bir çeşit resimli hilat verilir ve bu emîr, bu resimlere göre isim alırdı. Bundan dolayı onların isimleri Buğrânşah, Şirvânşah, Filanşah, Elanşah biçiminde ortaya çıktı.

Bunlardan birisi, kendisine özel gümüş bir tahta sahip olduğu için Serîrşah diye adlandırıldı. Arapçası Melikü's-Serîr'dir. *Serîr* Farsçadır, Arapça değildir ve küçük taht manasına gelir. Kistrâ Enûşirvân'ın büyük fetihleri arasında Serandîb, Konstantiniyye ve Yemen vilayetleri bulunmaktadır. Peygamberler dışında kim- [46] seye nasip olmayan Yemen'in fethinin hikâyesi şöyledir: Onun 600 süvarisi 30 bin kişilik bir orduya karşı savaştı. Onların hiçbiri ölümden kurtulamadı; ya kılıçla ya da denizde boğularak hepsi öldü. Bunun sebebi Habeş Hükümdarı'nın denizden geçerek Yemen'e gelmesi, buranın erkeklerini ülkeden çıkarıp kadınlarını esir etmesidir. Yemen Hükümdarı Seyf b. Zûyezen, Enûşirvân'ın yanına geldi ve onunla konuşabilmek için kapısında yedi yıl bekledi. Sonra Habeş [Hükümdarı'nın] haberini ve kadınlarına tecavüz edildiğini ona anlattı. Enûşirvân çok gayretkeşti ve şefkatli bir şekilde dedi: "Sizin işinizle ilgileneceğim." Sonra kendi dinine göre kendisiyle aynı dinden olmayan birilerine yardım etmek için orduyu göndermenin doğru olmayacağını söyledi. Ama zindanda bulunup da ölüm cezasını bekleyen mahkûmları göndermeye karar verdi. "Eğer galip gelirlirse o ülkenin yönetimini onlara veririm, öldürülürlerse de bir günah işlememiş olurum," dedi. O vakit, zindanda bulunan 809 adamı –ki onların çoğu Sâsân ve Behmen b. İsfendiyâr'ın evlatlarıydı– Bihâferîdûn b. Sâsân b. Behmen b. İsfendiyâr'ın evlatlarından Vehruz'un komutasında [Habeş'e] görevlendirdi. Seyf b. Zûyezen [ordunun azlığını kastederek] dedi ki: "Ey Melikü'l-Mülûk (Hükümdarlar Hükümdarı)! Geride kalanlar nerede?" Kistrâ dedi: "Şunu bil ki çok oduna az bir ateş yeter." Daha sonra sekiz gemiyle hareket ettiler; onlardan ikisi battı, geri kalan altısı kurtuldu. Gemiden çıktıklarında Vehruz arkadaşlarına yemek yemelerini emretti. Yemekten sonra Vehruz onlardan kalan yemekleri denize atmalarını istedi. Onlar itiraz ederek: "Neden yemeklerimizi balık-

lara veriyorsun?” dediler. O da: “Eğer yaşarsanız balık yersiniz, ölürseniz yemeğin olmamasının bir anlamı da olmaz,” dedi. Sonra gemileri ateşe verdiler ve arkadaşlarına dedi ki: “Eğer kendi kurtuluşunuzu isterseniz düşmanlarınızın üzerine atlayarak savaşın, zayıflık gösterirseniz helak olursunuz.” Sonra Habeş ordusu saldırdı, önce Allah azze ve cellenin adını, sonra hükümdarın [47] adını söylediler ve Allah’ın izniyle onları yenilgiye uğrattılar. Bir günün tam beş saatinde onların tamamını öldürdüler. Bu zaferin hikâyesi muhtelif milletlerin hükümdarlarının kulağına ulaştı.

Nebî’nin (sav.) doğumu, Enûşirvân’ın kırk birinci saltanat günlerindeydi. Öldüğünde lahitine (mezar taşına) şöyle yazılmasını emretti: “Yaptığımız her iyiliğin, Allah’ın katında sevabı azaltılmaz, yaptığımız her bir kötülüğü de [Allah] cezasız bırakmaz.”

Hürmüz b. Kistrâ

O, [gömleği] kırmızı nakışlı, pantolonu gökyüzü rengiyle süslenmiş, tacı yeşil, sağ elinde gürz, sol elindeki kılıca yaslanmış hâlde tahta oturmuş olarak tasvir edilmiştir. Allah daha iyi bilir.

Kistrâ Pervîz [Hüsrevpervîz] b. Hürmüz

O, [gömleği] gül rengi nakışlı, pantolonu gökyüzü renginde, tacı kırmızı, elinde bir mızrakla tasvir edilmiştir. Onun evinde şarkı, eğlence ve çeşitli hizmetleri görmek üzere üç bin hür, on iki bin cariye bulunmaktaydı. Altı bin güvenlik görevlisi vardı. Ahırında hizmetçiler hariç sadece kendisinin bindiği sekiz bin beş yüz özel at, dokuz yaz altmış fil, yükleri taşımak için on iki bin katır ve yirmi bin deve bulunmaktaydı. Kistrâ Pervîz, en-Nu’mân b. el-Münzir’e öfkelen-di, onu çölün ortasında fillerin ayakları altına atarak öldürdü. Mal, kadın ve evlatlarını mübah kıldı ve onları en ucuz fiyata satmalarını emretti. [O], Kirman’ın Bârmîn köyünde bir ateşgede yaptırdı ve onun etrafındaki köyleri oraya vakfetti.

Şîreveyh b. Kistrâ

O, [gömleği] kırmızı nakışlı, pantolonu gökyüzü renginde, tacı yeşil, elinde çekili bir kılıçla ayakta tasvir edilmiştir. Şîreveyh, kardeşlerinin kendisine muhalif olduğunu düşündüğünden on-

lardan on sekizini ve evlatlarından bir grubu öldürdü. Kardeş- [48] lerinin adları şunlardı: Şehriyâr, Merdânşah, Kûrânşah, Fîrûzanşah, Efrudşah, Şâdimân, Zedebzudşah, Şâdzîk, Ervendzîk, Kasdil, Kasbih, Hurre, Merdhurre, Zâdânurre, Şîrzâd Cevânşîr ve Cihanbaht.

Erdeşîr b. Şîreveyh

O, [gömleği] gökyüzü renginde nakışlı, kırmızı tacıyla elinde mızrak, sol elindeki kılıca yaslanmış bir hâlde ayakta dururken tasvir edilmiştir. Batı sınırının sahibi Şehrizâd'ın küçük bir çocuğu melik ilan ettiğini duyunca onun yanına gitti ve evinde onu öldürdü.

Pûrânduht bnt. Pervîz

O, [gömleği] yeşille süslenmiş, pantolonu ve tacı gökyüzü renginde, tahta oturmuş, elinde balta şeklinde bir silahla tasvir edilmiştir. O, kutsal haçı Câselîk'e geri getirmişti. Annesi Rum Kralı Herakl'ın kızı Meryem idi. Onun hükümdar olmasının sebebi, Şîreveyh'in bütün erkekleri katletmesiydi. Böylece hükümdarlık kadınlara kalmıştı.

Erzemîduht (Âzermîduht) bnt. Pervîz

O, [gömleği] kırmızıyla nakışlı, pantolonu gökyüzü renginde süslenmiş, tacı yeşil, tahta oturmuş, sağ elinde balta şeklindeki silah, sol eli de kılıca yaslanmış olarak tasvir edilmiştir. O, güzel yüzlüydü. Ebhâz kasabasının Kurtumân köyünde bir ateşgede yaptırdı. Allah daha iyi bilir.

Yezdegird b. Şehriyâr

Onun [gömleği] yeşil nakışlı, pantolonu gökyüzü rengiyle süslenmiş, tacı kırmızıydı. [Bütün Sâsânî hükümdarlarının avuçları [49] kırmızıydı.] Elinde bir mızrakla kılıca yaslanmış olarak tasvir edilmiştir. Yezdegird'in Şîreveyh'i öldürmemesinin sebebine gelince o [Şîreveyh] onu korumuştı, onun yardımıyla Yezdegird'i Medâin'den çıkartıp bir yere götürerek gizlemişti. Yezdegird, hükümdar olmasından Osman'ın hilafetinin sekizinci yılı hicrî 31'de Merv'de öldürülene kadar 16 yıl boyunca savaş meydanlarındaydı.

Yezdegird, o vakitlerde Irak'tan çıkmış; mücevherleri, gümüş eşya ve evlatları, kadınları ve maiyetindekileri kendisiyle birlikte götürmüştü. Onların arasında bin aşçı, bin hacamatçı, bin *feh-hâd* (pars avcılığı öğreticisi) ve bin tarım işçisi vardı.

Rüstem'in kardeşi Kâdisiye Emîri Horzâd b. Harhürmüz, onunla birlikte gitti; onu önce İsfahan'a, ardından Kirman'a, sonra Merv'e ulaştırdı. Onu Merv Merzübânı Mâhuye'ye emanet etti ve ondan Şah'ı koruyacağına dair yazılı bir yemin aldı. Daha sonra Horzâd, Azerbaycan'a döndü. O zaman, Heyâtıla Hükümdarı, Yezdegird ile savaşa girişmişti. Heyâtıla Hükümdarı, Mâheveyh ile birlik olup Yezdegird'in öldürülmesi konusunda anlaştı ve onu bir değirmende öldürdü. Mâheveyh'in evlatları bu zamana kadar Merv'de ve nahiyelerinde "Şah katilleri" olarak anılmaktadır.

Hükümdarların haberleriyle ilgili bu bölümde anlattıklarımız kısaca bu şekildeydi. Tarih ve siyer kitaplarında bunların dışında çok az şey bulunur ve kalanı da onların diğer kitaplarındadır. Ancak tarih kitaplarında bulunan hükümdarların vasiyetlerini, mektuplarını ve buna benzer şeyleri burada zikretmedik.

[50] Beşinci Bölüm

Bu bölümde, İbnü'l-Mukaffa' ve İbnü'l-Cehm'in *Hûdayinâme*'den nakletmediği bir kısmı, bu bâbın sonunda getireceğim; böylece okuyucu, Arapların nezdindeki Lokmân b. Âd'ın haberlerini, İsrailîlerin nezdindeki Uvc ve Belukyâ'nın haberlerini buna göre anlasın.

Onların [Farsların] *Avesta* olarak adlandırdığı kitapta şöyle nakledildiğini okudum: Allah azze ve celle dünyanın ömrünü yaratılışın başından bitişine kadar 12000 yıl olarak takdir etmiştir. "Dünya" yüksek (ulvi) mertebede afetsiz ve ayıpsız 3000 yıl kaldı, sonra aşağı bir dereceye inip orada afetsiz ve ayıpsız 3000 yıl kaldı. Beşeriyetin olmadığı 6000 yıllık bu dönemin ardından Ehrimen dünyada ortaya çıktı; afetler ve karmaşalar başladı, iyilik ve kötülük birbirine karıştı. Kargaşanın sona erdiği yedinci bin yılın başında kötülük galebe çaldı. Allah'ın dünyada yarattığı ilk canlı, tenasül organları olmayan bir adam ve bir boğaydı.

Adamın adı Kehûmers (Keyûmers), boğanın adı ise Ebûzad idi. Keyûmers “fânide yaşamış”, lakabı “Golşah” ya da “Melikü't-Tîn” idi. Bu adam, insan neslinin başlangıcı idi; dünyada 30 yıl yaşadı; [51] öldüğünde onun sulbünden bir nutfe çıktı ve yere düştü; o nutfe 40 yıl yerin rahminde kaldı. Bu nutfeden Rîbâstîn'e benzeyen iki bitki yeşerdi. Sonra bu bitki cinsi, birisi erkek birisi dişi olmak üzere insan cinsine çevrildi. Uzunluğu ve görünüşleri aynıydı. Bunların adı Mişşe ve Mişyâne idi. 50 yıl sonra Mişşe ve Mişyâne evlendiler ve çocuklar doğurdular. Çocuk sahibi olmalarından Uşhenc (Huşeng) Pişdâd'ın hükümdarlığına kadar 93 yıl 6 ay idi.

Bu sözleri, kitapların bazılarında birbirine benzer şekilde çokça gördüm. Hikâyenin ayrıntısı şöyledir: Allah azze ve celle-nin ilk yarattığı bir adam ve bir boğa idi. Gökyüzünün himayesinde ve ulviliğin merkezinde ayıpsız ve afetsiz 3000 yıl, yani koç, boğa ve ikizler burcunda binlerce yıl kaldılar. Sonra yeryüzüne indiler ve orada 3000 yıl, yani yengeç, aslan ve başak burcunda her türlü afet ve ayıptan uzak kaldılar. Bu süre sona erdiğinde, terazi burcuna ulaşıldığında zıtlık ortaya çıktı. Keyûmers 30 yıl toprak, su, boğa ve bitkilere hükümdarlık etti ve bu bin yılda ilk burç doğduğunda yengeçti –ki o da “Müşterî”dir (Jüpiter)– ve güneş koçta, ay boğada, Zuhâl (Satürn) terazide, Merih oğlakta, Zühre balıkta, Merkür yine balıktaydı. Bu burçlardan bu yıldızların hareketinin başlaması, Fer verdin (nisan) ayı Hürmüz günüydü ki bu Nevruz'dur; feleğin gece ve gündüz olarak dönmesi böyle ortaya çıkmıştır.

2. RUM KRALLARI

[52]

İKİNCİ BÂB

Rum Krallarının Tarihleri Hakkında Beş Bölümden Oluşmaktadır

Birinci Bölüm:

Makedonya Kralları

İskender'den sonra Yunanlar yani Makedonya kralları Rum'u yönettiler. Makedonya, Rum topraklarının hâkimlerinin şehriydi. İskender'den sonra el-Erneb oğlu Batlamyus onun yerine

geçti ve 40 yıl hükmetti. Sonra sırasıyla La'ves oğlu Baba Dostu (*Muhibbû'l-Eb*) Batlamyus 38 yıl, Sanatkâr (*es-Sâni'*) Batlamyus 26 yıl, Baba Dostu Batlamyus 17 yıl, Sâhib-i İlm-i Nücûm Batlamyus 24 yıl, Anne Dostu (*Muhibbû'l-Umm*) Batlamyus 35 yıl, II. Sanatkâr Batlamyus 29 yıl, Batlamyus el-İskenderî 20 yıl, Batlamyus el-Hadîdî (Sağlam) 8 yıl, Şerli (*el-Habîs*) Batlamyus 30 yıl ve son olarak Maha'nın kızı Kleopatra 22 yıl hüküm sürdüler. Toplamda on üç kral, 304 yıl hüküm sürdü. Allah daha iyi bilir.

[53] **İkinci Bölüm:**

Rum Kralları

Rum, Yunan'a galebe çalınca krallık Sûfer oğulları adıyla Rum'un eline geçti. İsrailîlerin iddiasına göre "Sûfer", Esfer b. Nasr b. Îsâ b. İshâk'tır, ancak Rum ve Yunanlar bunu doğru kabul etmezler. Benî Sûfer, Roma'da oturuyordu. Onların ilk kralı Julius idi ve 7 yıl hüküm sürdü. Ondan sonra sırasıyla Kayser Augustus 56 yıl hüküm sürdü. O, Kayser olarak anılan ilk kraldı. Sonra Tiberius 22 yıl, Asık Suratlı (Âbis) Tiberius 4 yıl, Klodifus 14 yıl, Neron 24 yıl, Tatus ve İstisyanus birlikte 13 yıl, Dumityanus 15 yıl, Tarayabes 19 yıl, Adrianus 21 yıl, Antonius 23 yıl, Markus 19 yıl, Komodus 13 yıl, Seveyrus 18 yıl, oğlu Antonius 7 yıl, II. Antonius 4 yıl –onun hükümdarlığının sonunda tabip Calinus öldü–, İskender Mâmâyâs (âciz demektir) 13 yıl, Maksimus 3 yıl, Gardiyanus 6 yıl, Filkos 6 yıl, Dikyus 2 yıl, Galus 15 yıl, Kalodis 1 yıl, [54] Urbilus 6 yıl, Abrubus 7 yıl 6 ay, Diocletianus ve Maksimianus 19 yıl, Kurukius 5 yıl ve Diklityanus 20 yıl hüküm sürdü. Toplam saltanat süreleri 382 yıl 6 aydır; kralları yirmi sekiz kişiydi.

Ebû Ma'sher *el-Ülûf* kitabında iki Rum Kralı Diocletianus ve Augustus'u zikrederek İskender ile Augustus arasında 280 yıl, Augustus ile Diocletianus arasında 596 yıl ara olduğunu zikretmiştir.

[55] **Üçüncü Bölüm:**

Konstantiniyye Kralları

Helenî oğlu Konstantin el-Muzaffer 1 yıl hüküm sürdü. Ondan sonra sırasıyla Konstantin'in oğlu 24 yıl, Konstantin'in kar-

deşinin oğlu Julianus 2 yıl 6 ay, Nûhâle oğlu Evâlus 14 yıl, Küçük Teodisyus 42 yıl, Markiyanus ve karısı Belhariya 7 yıl, halktan biri olan³⁴ Büyük Alyon 16 yıl, oğlu Küçük Alyon 1 yıl, Zenîn Erminâkî 17 yıl, halktan biri olan Nestas 27 yıl, Justinus 9 yıl, Justinianus 39 yıl, kız kardeşinin oğlu Justinus 13 yıl, Tiberius 4 yıl, Marikos 20 yıl, Fukas 8 yıl ve son olarak Herakl ve oğlu 31 yıl hüküm sürdüler. Onların toplam saltanat süreleri 305 yıldır; kralları on yedi kişiydi. Toplamda seksen beş kral ve 972 yıla tekabül etmektedir.

Yunan [Makedonyalı] İskender'den sonra Hicret'e kadarki Rum krallarının tarihi budur. Onlar seksen beş kişiydiler. Zira Hicret, Herakl'ın krallığının dokuzuncu yılında vuku bulmuştu.

Ben bu tarihleri esir düşen Ferrâş Ahmed b. Abdülazîz b. Dü- [56] lef adlı Rum bir adamdan aldım. O, büyük bir adamdı, Rumca okuma ve yazma biliyordu ama Arapçayı çok az konuşabiliyordu. Onun sultanın askerlerinden olan ve müneccimlikte bilgili Yemen adlı bir oğlu vardı. Bu çocuk bana babasının yazdığı Rumca bir kitabı tercüme etti. O vakit Bağdat kâdılarında Vekî' adlı birinin tasnif ettiği bir kitapta kralların tarihlerinden bir bölümüne ulaştım; bu kralların Konstantin'in saltanatının başından hicrî 301 yılına kadarki tarihlerini ele almıştı.

Dördüncü bölümde bundan önce zikredilen üç Rum kralının haberlerinden bazılarını zikrettiğim mezkûr Rum'un bana söylediği dönemleri beyan edeceğim. Sonra Allah azze ve cellenin izniyle beşinci bölümde Vekî'in kitabından bir kısmını burada anlatacağım.

Diğer Krallar

[57]

Dördüncü Bölüm: Daha Önce Zikredilen Kralların Haberleri

Baba Dostu Batlamyus, Sanatkâr Batlamyus, Anne Dostu Batlamyus, Kleopatra

Baba Dostu Batlamyus, İsrailoğullarıyla Filistin'de savaştı. Onları esir etti ve bir süre onları alıkoyduktan sonra salıverdi;

34 Hanedan ailesine mensup olmadığı kastedilmektedir (çev.).

onlara Beytûlmakdis'in tavanına asmaları için gümüş eşyalar verdi. Onun zamanında Şam Meliki Antiyahus idi ve kendi yaptırdığı Antakya şehrinde oturmaktaydı. Baba Dostu Batlamyus onunla savaşıarak onu yendi ve zincire vurdu.

Sanatkâr Batlamyus da Antiyahus'la savaşa katılmıştı. Sonra ona babasının öldüğü haber verildi. Şam'ı ele geçirdi ve orayı Rum topraklarına kattı, böylece Yunanlar Şam'ı istila ettiler.

Anne Dostu Batlamyus zamanında Antiyahus oğlu İskenderus, Şam'ı geri almak için harekete geçti ancak Yunanlar galip geldi ve Şam topraklarına Dimetronus hükmetti.

Kleopatra'ya gelince o, bilgiye ve bilgi elde etmeye düşkün bir kadındı. O, Aristo, Eflatun, Sokrat gibi Makedonyalı bilginlerin kitaplarını toplamaya özel önem verirdi.

[58] **Augustus, Tiberius, Klaudius, Neron**

Augustus, Kayser olarak anılan ilk kişiydi. Kayser, "yarılan" demektir; zira Augustus, annesinin karnında canlıyken annesi ölmüş ve karnı yarılarak çıkartılmıştır.

Augustus kral olduğunda İskenderiyye'ye saldırdı ve orayı ele geçirdikten sonra oranın hazinelerini ve mallarını Roma'ya nakletti. Rum'da (Anadolu'da) "Kayseriyye" şehrini inşa etti. Mesîh aleyhisselâmın doğumu, onun krallığının kırk ikinci yılına tekabül etmektedir. Mesîh aleyhisselâmın göğe yükselmesi Tiberius'un krallığı dönemindedir. Bu kral, göğe yükselmenin ardından 3 yıl daha hüküm sürmüştür.

Klaudius, putperest olan ilk kraldı. O, havari Ya'kûb b. Zebdî'yi öldürdü. Yine Hristiyanları öldürmeyi gelenek hâline getirdi ve onlardan bir grubu öldürdü.

Titus,³⁵ Dumityanus, Adriyanus, Antoniyus

Titus ve ortağı İstisyanus krallığının ilk yılında Yahudilerin elinde bulunan ve itaatsizlik edilen Beytûlmakdis'e yürüdüler. Onlardan üç bin kişiyi öldürüp Beytûlmakdis'i yakıp soylarından gelenleri esir ettiler.

35 Tâtûs olarak yazılmıştır, ancak doğrusu Titus'tur (çev.).

Dumityanus, krallığının dokuzuncu yılında İncil kâtibi ve havari Yuhanna'yı Kaptus (Kıbrıs ?) adasına sürgüne gönderdi, sonra geri çağırdı. Adriyanus, Beytûlmakdis'ten geri kalan bazı kısımları daha tahrip etti. Ancak Antoniyus, Beytûlmakdis'in yeniden yapılmasını emretti ve onu İliyâ [Küdü] olarak adlandırdı.

Decius (Dakyanus), Diklityanus

Decius, Hıristiyanları öldürme işine girişti ve onlardan bir kısmını öldürdü. Onun döneminde Efes halkından Ashâb-ı Kehf, ondan kaçmışlardı. Rum Hıristiyanlarının aktardığı haberlere göre, Allah onları öldürdükten 309 yıl sonra hayata döndürdü, ta ki kıyamet gününü inkâr eden Rum krallarından birine işaret (ibret) olsun diye.

Diklityanus ve ortağı Maksimiyanus da yine Rum şehirlerin- [59] de Hıristiyanların peşine düşerek onları öldürme ve esir etmeyle uğraştılar.

Konstantin, Julianus

I. Konstantin, Roma'da hüküm sürdü, sonra Bizans'a gitti ve orada bir kale inşa ederek adını Konstantiniyye koydu ve orayı başkent yaptı. Krallığının ilk yılında putperestliği bıraktı ve Hıristiyanlığa geçti. Yedinci yılında annesi Urfalı Helenî -ki Konstantin'in babası onu Ruhâ (Urfa) şehrinde esir almıştı- Filistin'e gitti ve Şam kiliselerinden birini yaptı. Beytûlmakdis'e gelerek Mesîh aleyhisselâmın asıldığı haçı yeniden canlandırdı. İddia edildiğine göre o, burada [Hıristiyanlar adına] bir zafer kazandı ve "Haç Bayramı"nı yeniden dirilterek Konstantin'in bu konudaki hedeflerini gerçekleştirdi.

Krallığının on dokuzuncu yılında 312 piskoposu İznik'te toplayarak Hıristiyanlığın daha önce mevcut olmayan kurallarını ihdas etti. O dönemde bütün Rumlar halkı ve sonra Ermeniler Hıristiyan oldular ve krallığının yirmi birinci yılında ülkenin her tarafında kiliseler inşa edildi. Konstantin'in kardeşinin oğlu Julianus, Hıristiyanlığı terk etti ve putperestliğe döndü. Şâpûr b. Erdeşîr'in hükümdarlığı döneminde Irak'a saldırdı ve orada öl-

dürüldü. Şâpûr, Hıristiyan patriklerinden biri olan Bunyanus'u Rum ülkesini yönetmekle görevlendirdi ve o, Rumları kendi topraklarına döndürdü.

Teodisis, Markiyanus, Zenîn, Nestas

Teodisis, Hıristiyanlığın Nasturiyye mezhebine mensup olan ve piskoposlardan biri olan Patrik Nasturis'i lanetledi. Markiyanus ve karısı Bulhariya (Pulcheria) da Ya'kûbiyyeyi lanetlediler ve onları sürdürdüler. Zenîn'e gelince o, Ya'kûbiyye mezhebinden ve Erminâk ülkesindendi. Onun [Markiyanus] Konstantiniyye'de olmadığı bir zamanda ona isyan etti ve [Konstantiniyye'yi] tasarrufu altına aldı. Hızlı bir şekilde kendi liderini [Nasturi lideri ?] geri getirmeye çalıştı ancak o hapiste ölmüştü.

- [60] Nestas, halktan biriydi; o da Ya'kûbiyye mezhebindendi. Yaptığı şehirlerden birisi Umûriyye idi. Bu şehri inşa etmek için temeller kazılırken bir hazine buldu, onunla şehri yaptı, kalanıyla da kiliseler ve manastırlar inşa etti. Allah daha iyi bilir.

Justinyanus, Tiberius, Marikos, Fukas

Justinyanus, Ruhâ'daki görkemli kiliseyi yapan kişidir. Tiberius, Rum krallarının içinde oturduğu bazıları altın, bazıları gümüş, bazıları da bakırla bezeli saraylar yaptı. Marikos'a gelince, Fars hükümdarlarının kendisinden bazı şehirleri aldığı kişidir. O, Hüsrevpervîz'e Behrâm Çûbîn ile mücadelesinde yardım etmişti. O, kötü şöhrete sahip askerlerinden biri olan Fukas (Phocas) tarafından öldürülmüştür. Ardından Fukas, Rum kralı oldu.

Hüsrevpervîz, Fukas'ın kral olduğunu haber alınca Marikos'un intikamını almak amacıyla Şehrizâd'ı Konstantiniyye'ye gönderdi. O, bir müddet orada kaldı –anlatması uzun sürer– o vakit Betarika'dan (piskoposlardan) Herkül adı verilen bir adam Hüsrevpervîz'e yardım etti. Adalardan birinde bir grubu toplayarak Fukas'ın bulunduğu şehre saldırdı ve onu öldürdü. Erdeşîr b. Şîreveyh zamanında, Farsların Şam'a saldırmasından sonra Beytûlmakdis'in imarıyla uğraştı. Sonra Araplar Şam'a geldiler ve bundan sonra Rumlar bir daha Şam'ı ele geçiremediler.

Beşinci Bölüm: Kâdı Vekî''in Rum Krallarının Saltanat Süreleri Hakkındaki Nakilleri [61]

Saltanat Süreleri

Vekî' dedi ki: Bu tarihleri Rum krallarından birinin kitabından aldım. Bunları, onun mütercimlerinden birisi Rumcadan Arapçaya çevirmişti.

Helenî oğlu Konstantin, Arap tarihinden 297 yıl önce krallığa ulaştı ve 31 yıl hüküm sürdü. Ondan sonra şu kimseler sırayla kral oldular: Konstantin oğlu Konstantin 24 yıl, Julianus 2 yıl 6 ay, Teodus 10 yıl 6 ay, Batalyus 10 yıl 9 ay, Gardinus (Gratianus), Antilus (II. Valentinianus) ve Tedus (Theodosius) 6 yıl, Theodosius oğlu Arcadius 13 yıl 3 ay, Arkadus oğlu Theodosius 42 yıl 1 ay, Basiliscus ve Albastinus 29 yıl, Büyük Lavi (Leo) 16 yıl, Küçük Lavi (Leo) 1 yıl, Zenîn (Zeno) 17 yıl, Nestas 27 yıl 4 ay, Antilus 9 yıl 11 ay, Kostarundus (Resûl-i Ekrem'in (sav.) doğum yılı onun dönemine rastlar) 38 yıl 3 ay, Stefanus 5 yıl 3 ay, Markinus (Mar- [62] uricius) (Nebî'nin (sav.) bi'seti onun dönemine rastlar) 1 yıl 4 ay, Fukas (Phocas) (hicret onun döneminin sonuna rastlar) 8 yıl, Herakl ve oğlu 31 yıl –Herakl'ın döneminde Şam Savaşı meydana gelmiş, yine onun döneminde Nebî (sav.) vefat etmiştir–, Herakl oğlu Konstantin –onun dönemi Osman'ın katli ve Sıffîn Savaşı'na denk gelir– 25 yıl, Herakl'ın (diğer) karısının oğlu Konstantin 17 yıl, Herakl oğlu Konstantin –Abdûlmelik b. Mervân'ın dönemine rastlar– 10 yıl, Alyon da denilen Lavi 3 yıl, Tabars 7 yıl, Astinus –Ömer b. Abdülazîz dönemine rastlar– 6 yıl, Astasyinus 2 yıl, Teodus 2 yıl, Lavi –onun döneminde Emevîlerin saltanatı yıkıldı– 25 yıl 3 ay, Konstantin oğlu Lavi 5 yıl, Lavi oğlu Konstantin 9 yıl 10 ay, Konstantin 6 yıl 7 ay, Arine –ki saltanatı babasından almıştı– 5 yıl, Hârûn er-Reşîd'in çağdaşı Nekkûr (Nikiforos) 8 yıl 9 ay, Nekkûr³⁶ 2 ay, Tevfîl (Tûfeyl) oğlu Mihail 7 yıl 5 ay, el-Me'mûn'un çağdaşı olan Mihail oğlu Tevfîl 22 yıl 3 ay, Tevfîl oğlu Mihail ve o büyüyene kadar annesi –Mütevekkil'in çağdaşı idiler– 28 yıl hüküm sürdüler.

36 Nekkûr, iki kez yazılmıştır. Muhtemelen ikinci kez yazılanı oğlu Estîrâd olmalıdır. [Farsça çeviri s. 76].

Daha sonra krallık bu hanedandan Sıkılabların (Slav) eline geçti. İlki Basil es-Sıkılabî, Mu'tez'in hilafeti yıllarında [hicrî] 253 yılın-da saltanatı başladı ve 20 yıl hüküm sürdü. Sonra sırasıyla şunlar kral oldu: Mu'temid döneminde Basil oğlu Alyon [hicrî] 273 yılın-[63] da, Basil oğlu İskenderus, Muktedir'in zamanında [hicrî] 299 yılında 1 yıl 2 ay hüküm sürdü ve Dubeyle'de öldü. Sonra Alyon oğlu Konstantin 12 yıl krallık yaptı ve Andarkus oğlu Konstantin onu yendi. Bu kralın oğlu, Medînetü's-Selâm'da (Bağdat) idi ve babasının ölümünden sonra oradan kaçarak Rum topraklarına ulaştı ve saltanatı ele geçirdiğinde yönetim merkezi olan Dârü'l-Balât'ta oturdu. Alyon oğlu Konstantin'in taraftarları onu yenerek öldürdüler ve aynı Konstantin [hicrî] 301 yılında yeniden tahta oturdu.

Bu bâbın üçüncü bölümünde açıkladıklarımla Kâdı Vekî'in rivayetleri arasında çok fazla ihtilaf vardır. [Mezkûr] Rum'dan aldığım kitapta[ki bilgiler, Kâdı Vekî'in kitabında] nakledilen konulardan daha sağlamdır. Muhtemelen bunu nakleden iyi ve doğru okuyamamıştır. Yine Ebû Ma'sher el-Müneccim bu konuda anlattıklarını *Kitâbü'l-Ülûfte* Rum ve Yunan tarihlerini nakletmektedir.

Ona göre Yunanların son kralı Philip (Filkos) idi ve Rum topraklarından Makedonya'da ikamet etmekteydi. Yunanlar onun krallığının ilk yılını, sonraki yıllar için tarih olarak belirlediler. Rumlar kendi tarihlerini Philip döneminin başından itibaren üç kısma ayırmışlardı: Onun iktidarının ilk yılından [hicrî] 294 yılının sonlarına kadar olan döneme Yunan yılları dediler; çünkü onların kral ve yöneticilerinin on ikisi Yunan'dı, onların ilki Philip, ikincisi İskender ve diğer dokuz kralın hepsi Batlamyus olarak isimlendirilmiştir. Ancak her birinin diğeriyle farklı isimleri de vardı. Batlamyus kelimesi "savaş"tan türemiştir. Bu dokuz kişiden sonra, krallık Kleopatra adlı bir kadına geçti. Bu on iki kraldan başka bir grup, güç sahibi ve ulemâ da bu lakabı kullanmıştır. Bu Batlamyus'lardan birisi de *Kitâbü'l-mecisti'nin* (*Majesty*) yazarıydı. Bundan sonra 330 yılından 607 yılına kadar devam eden ve Rumların ilk kralları olan Augustus'un ismiyle andıkları başka bir dönem daha vardır. Bundan sonra günümüze kadar olan yıl Diklityanus yılları olarak geçer, çünkü krallık bu şahsa geçmiş ve onun soyunda kalmıştır. Allah doğru yolu gösterendir.

3. YUNAN KRALLARI

[64]

ÜÇÜNCÜ BÂB

Yunan Krallarının Tarihleri Hakkında

Yunanların haberlerini tasnif eden bir kitapta –ki onun tercümesi Musul başpiskoposu Habîb b. Behrûz’a aittir– şöyle okudum: Yunanlar kendi tarihlerinin başlangıcını, Turus oğlu Yunan’ın Babil topraklarından batı tarafına çıkışıyla başlatırlar. İskender ortaya çıkıp kralları mağlup edene kadar bu tarih üzere kaldılar. Ardından Yunan, ortadan kayboldu ve Rum’un (Anadolu’nun) bir kısmını dolaştı. İskender’in ortaya çıkıp krallara galip gelmesinin sebebi, henüz 6 yaşındayken kendi şehrinden uzaklaştırılmasıydı. O, ülkesinden çıkıp gemiyle hareket etti ve Cezayir’den Frenk’in (Avrupa’nın) sonuna kadarki yerleri ele geçirerek Mağrib kıyılarına ulaştı. Sonra Afrika yolunu takip ederek Mısır topraklarına geldi, oradan da Şam topraklarına ulaştı. Bu fetihleri kâfi görmedi ve doğu taraflarına yönelerek, Fars ülkesine tamah etti. Oraya yaklaştığı sırada Fars hükümdarı [Dârâ] kendi yakınlarından biri tarafından arkadan saldırılarak öldürülmüştü. Böylece İskender, Fars’ı ele geçirdi. Sonra Hint ve doğusundaki diğer ülkeleri hedef aldı ve buraları ele geçirdi. Sonra oradan harap ettiği şehri ikinci kez imar etsin diye Keldânî meliklerinin başkenti olan kadîm şehre döndü. Oraya yaklaştığı sırada ona içirilen bir zehir nedeniyle öldü. O sırada 32 yaşında olduğu tahmin edilmektedir.

İskender’in yaşadığı dönemin halkı, onun krallık tarihini, [65] onun 27. doğum gününden başlattılar ve kendi kitaplarında bu tarihi esas aldılar. Onun ölümünden sonra, krallığının altıncı yılından sonrasını –ki diğer topraklara hareketinin başlangıcıydı– başlangıç yaptılar.

Yunanlar hakkında söylenen sözler bunlardı. Ben onların İskender’den sonraki senelerini zikretmekten sakındım, zira ikinci bâbın ikinci bölümünde Rum krallarının tarihleri zımında o dönemleri dile getirmiştım. Habîb b. Behrûz’a ait bu kitapta [Yunanların dönemlerinden] bahseden başka bir bilgiye rastlamadım.

[66] 4. KIPTİLERİN MELİKLERİ

DÖRDÜNCÜ BÂB

Kiptîlerin Tarihleri Hakkında

Kiptîlerin tarihi, kitaplarda yer almamaktadır. Ben onlara dair açıklamayı sadece yıldız atlasında buldum. en-Nezîrî, kendi yıldız atlasında şöyle der: Batlamyus'un *Majesty*'sinde (*el-Mecistî-Almagest*) en eski ve ilk tarih olarak "sürekli yıldızların ortasının seyri" belirtilmiştir. Bu tarih, Buhtunnasr'ın Mağrib topraklarını ele geçirdiği yıldır. Sonra Savon'un kendi yıldız atlasında verdiği Philip'in (Filkos) tarihidir. Bunlardan sonra İskender ve Antinus'un tarihidir. Bu, Batlamyus'un *Majesty*'de hesapladığı sabit yıldızlar (el-kevâkibü'l-bâbâniyye/Biyâbâniyye) üzerine kurduğu tarihtir. [en-Nezîrî] şöyle dedi: *Majesty* kitabında Kiptîlerin tarihi, Buhtunnasr'ın Mağrib topraklarına gelmesinin ilk yılıydı ve onun ilk günü çarşambaydı.

Fars hükümdarı Yezdegird ile Buhtunnasr'ın dönemi arasında Fars yılıyla 1379 yıl 3 ay vardır. Yine İskender ile Yezdegird arasında Süryani yılıyla 942 yıl 259 gün bulunmaktadır.

Eski zamanlarda Kiptîlerin meliklerine *Ferâine* (Firavun'un çoğulu) derlerdi, tıpkı Nebatîlerin meliklerine Nemârîde [Nemrud'un çoğulu], Yunanların meliklerine Batâlîse [Batlamyus'un çoğulu] dedikleri gibi. Bütün bu milletler yok oldular, haberleri unutuldu, eserleri ortadan kalktı ve onlardan ne bir tarih ne de yazılı bir söz kaldı.

Şair uzayıp giden zamanın âdetini şöyle izah etmektedir:

Görmedin mi? Zamanın uzaması teselli eder ve [acıları] unutturur, Cüzâm'ın³⁷ unutulması gibi.

[67] 5. İSRAİLİ KRALLAR

BEŞİNCİ BÂB

İsrailîlerin Tarihleri Hakkında

308 yılında Bağdat'ta elinde Tevrat kitapları olduğunu iddia eden Yahudi bilginlerinden bir adam gördüm. Onun öğrencisin-

37 Cüzâm, Yemen'de bir kabiledir (çev.).

den duyduğuma göre; hocası Benî İsrâîl'in peygamberlerinin kitaplarından on ikisine de uyma konusunda vefa sahibiydi. Bu kitaplar şunlardır:

Kitâbu Yûşa b. Nûn, Kitâbu Şeftî, Kitâbu Samuel, Kitâbu Seferi'l-Mülûk, Kitâbu Hikmeti Süleymân, Kitâbu Sehbirâ, Kitâbu Kûhlet, Kitâbu Revs, Kitâbu Şîrîs, Kitâbu Sîrîn, Kitâbu Eyyûb, Kitâbu Cevâmî' Hükmü Eşayâ Ermiyâ ve Hazkîsâl ve Dânyâl.

Sıdkiyâ adlı bu bilginden İsrailîlerin tarihi hakkında kısa ve özlü bilgileri benim için bir araya getirmesini istedim. Şimdi bu bâbda onun sözlerini aktarıyorum:

Tevrat'ta anlatıldığına göre Allah azze ve celle Âdem'i cuma gününün üçüncü saatinde yarattı, ondan sonra altı saat geçince onun vücudundan Havva'yı yarattı. Her ikisi cennet bahçelerinden olan Ken'âden'de idiler. Sonra Âdem, Rabbine itaatsizlik etti ve o ikisi aynı günün dokuzuncu saatinde cennetten kovuldular. Allah onları kutsal dağa yerleştirdi ve onlara ekip biçme, buğdayı ezip un yapma gibi ziraat işlerini öğretmek üzere bir melek gönderdi. Havva'ya da dokumayı, eğirmeyi, hamur yapıp ekmek pişirmeyi öğretti. Âdem aleyhisselâmın ömrü 930 yıl, oğlu Şît'in [68] doğumu Âdem 130 yaşındayken meydana geldi. Şît, babasından sonra 112 yıl yaşadı ve ömrü 912 yıla ulaştı. Sonra Nûh, Âdem aleyhisselâmın ölümünden 126 yıl yani onun yaratılışından 1056 yıl sonra doğdu.

Bununla birlikte âlemin yaratılış tarihinden hicrî Arap tarihinin başlamasına kadar geçen süre toplamda 4382 yıldır. Bu sebeptendir ki: Âdem'in yaratılışından Nûh aleyhisselâmın doğumuna kadar 1056 yıl, İbrahim'in doğumu Nûh'un vefatından 850 yıl sonra meydana geldi. İbrahim'in doğumundan Yakub aleyhisselâmın Mısır'a oğlu Yusuf aleyhisselâmın yanına gelmesine kadar 290 yıl geçmiştir. Bu tarihten İbrahim aleyhisselâmın ömrü, İshak'ın doğumuna kadar 100 yıldır ve onun ölümü ondan 75 yıl sonradır. İshak aleyhisselâmın doğumundan Yakub'un doğumuna kadar 60 yıldır ve ondan sonra 120 yıl yaşamıştır.

Yakub'un doğumuyla Mısır'a gelmesi arasında 130 yıl vardır ve ondan sonra ölümüne kadar 17 yıl geçmiştir. Yakub'un Mısır'a

gelmesi İshak'ın vefatından 10 yıl sonradır. Benî İsrâîl'in Mısır'da ikamet süresi, Musa aleyhisselâmın onları oradan çıkarmasına kadar 210 yıldır. Benî İsrâîl'in çıkarılmasından Beytûlmakdis'in yapımına kadar 480 yıldır. Beytûlmakdis'in âbat kalması 410 yıl, harap hâlde kalması 70 yıl idi. Sonra yeniden 420 yıl âbat ve Arapların zuhuruna kadar yaklaşık 554 yıl harap kalmıştı. O dönemde Ömer b. el-Hattâb onu yenilemiştir.

Buraya kadar yazdıklarımın hepsi Sıdkiyâ'nın Tevrat'tan al-
[69] dığı rivayetlerdir. Ben bazı siyer ravilerinin kitabında şöyle okudum: Beytûlmakdis ilk kez Buhtunnasr b. Ruhâm tarafından yıkıldı ve dediler ki: Buhtunnasr b. Viyu b. Gûderz, hükümdar Leh-râsp'ın emriyle orayı harap etti, bundan dolayı oranın Yahniyâ (Yuhanniyâ ?) olarak adlandırılan melikini ele geçirdi ve şehri harap edip esirleri Babil'e gönderdi.

Yetmiş yılın ardından Beytûlmakdis'i imar eden kişi, kendisine İbrânîcede Kûriş denilen meliktir. Yahudiler onun Behmen b. İsfendiyâr olduğuna inanmaktadır. Fakat bu, Fars tarihiyle uyumlu değildir. İkisi arasında 200 yıldan fazla ara vardır. İsrailîlerin Babil'den Filistin'e dönüşünden İskender'e kadar 145 yıl, ve yine Beytûlmakdis'in imar edilmesinden Rum Kralı Titus tarafından tahrip edilmesine kadar 460 yıl vardır. Bundan İskender'in dönemine kadar ise 460 yıl geçmiştir.

Başka bir kitapta okuduğuma göre Süleyman'ın Beytûlmakdis'i yapışından İskender'e kadar 717 yıl vardır, daha sonra onun Farslar tarafından harap edilmesinden İskender'in ölümüne kadar 269 yıl vardır. Mesîh aleyhisselâmın zuhuru, İskender'in hükümranlığından 65 yıl ve Eşkânîlerin hükümranlığından 51 yıl sonra meydana gelmiştir. Mesîh aleyhisselâmın doğumu, Augustus'un krallığının kırk ikinci yılındaydı. Sonra Beytûlmakdis'in Rum Kralı Esfiyanus oğlu Titus tarafından tahrip edilişi, Mesîh aleyhisselâmın göğe yükselişinden 40 yıl sonraydı. O, savaşçıları öldürdü, kadınları ve çocukları Roma'ya götürdü, Beytûlmakdis'i yerle bir edip taş üstünde taş bırakmadı. Titus'un tahribinden Konstantin'in krallığına kadar 272 yıl ara vardı. Konstantin'in krallığının sonundan Hicret'e kadar 285 küsur yıl vardır.

Finhâs b. Bâtâ el-İbrânî'ye nispet edilen bir kitapta şöyle okudum: Musa aleyhisselâmın doğumundan Benî İsrâîl'in Mısır'dan [70] Filistin Çölü yani Tîh'e gidişine kadar 80 yıl, ve Tîh'te bulunmasından Yûşa"ın Benî İsrâîl'i oradan çıkarmasına kadar 40 yıl vardı. Bundan dolayı Musa aleyhisselâmın doğumuyla onun ölümü arasında 120 yıl vardır. Yûşa', Benî İsrâîl'i Tîh'ten çıkardığında onlarla hareket etti ve ahit sandığı da onunlaydı. Ürdün Nehri'nden geçtiler, sonra bir yola girdiler ve Erîhâ şehrini altı gün süreyle muhasara ettiler ve yedinci gün Yûşa', borulara üflemelelerini emretti ve hepsi birden gürültü çıkararak üflediler. Neticede şehre girdiler ve şehirde beytûlmâle ait altın, gümüş, bakır eşyalar ve demirler dışında ne varsa yaktılar.

Yûşa' b. Nûn, Veşabe (?) adlı Ây meliki tarafına yürüdü ve o şehri fethederek oranın melikini astı. Şehri yaktı, erkek, kadın ve çocuklardan on iki bin kişiyi öldürdü. Yûşa"ın Benî İsrâîl'e önderliğinin başlangıcından, yani Musa aleyhisselâmın vefatından onun vefatına kadar 27 yıldır. Yûşa"dan sonra, Sıbt Yehûda ve Sıbt Şamon, Benî İsrâîl'e liderlik ettiler ve onlarla Ken'ânî ve Ferîzîlerle savaşıp yok ettiler. Bârik (Bâzik ?)'te on bin kişiyi öldürdüler. Bârik Meliki'ni ele geçirip Urşelîm'e götürdüler ve o, orada öldü.

O dönem Benî İsrâîl, günahlarından birini elde etti. Ba'al'e³⁸ taptilar. Onlar o kadar ileri gittiler ki İlyâs b. Bâsîn b. İzâr b. Hârûn b. İmrân onlara gönderildi. O, onları günahlarını terk etmeye çağırdı ancak kabul etmediler. [İlyâs], Allah'tan onlar için kuraklık istedi ve üç yıl boyunca kuraklığa duçar oldular. Sonra İlyâs onların arasından ayrıldı ve gizlendi. İlyâs kendinden sonra Benî İsrâîl'e Elyesa' b. Uhtûb'u görevlendirdi; o da tebliğe girişti. Onlar aynı şekilde günahlara dalmışlardı. Yine ahit sandığına sahiplerdi ve korktukları zaman ona sığınıyorlardı.

Elyesa"dan sonra onların meliki İylâk oldu, bu sırada düşmanları onunla savaş için asker hazırladılar. O, Benî İsrâîl ile onları karşıladı ve sandık da onun önündeydi. Düşmanları sandık

38 Arapça metinde "بعل" yani katır olarak geçmektedir. Ancak burada İlyas'ın kavminin taptığı bir puttan bahsedilmiş olması daha doğrudur (çev.).

üzerine galebe çaldılar ve Benî İsrâîl perişan oldu ve düşmanla-
[71] rına yenildiler. Sonra kendi topraklarına döndüler ve aynı perişanlıkla kalmaya devam ettiler. Yûşa' b. Nûn'un ölümünden sonraki bu perişanlık yılları Benî İsrâîl'in Müdebberler ve Hakimler yılı olarak bilinmektedir ve 460 yıl sürmüştür.

Allah, Arim Meliki³⁹ Kûşan'ı günahları sebebiyle onlara musallat etmiştir. Kûşan, Lût'un evlatlarındandı ve 8 yıldır Dimaşk nahiyesinde yaşıyordu. Savaşsız geçirilen 40 yılın ardından Zâb Meliki onlara yöneldi ve 18 yıl onları alıkoydu. 80 yıllık huzur döneminden sonra Ken'ân toprakları meliklerinden Yâbîn olarak bilinenlerin Benî İsrâîl'i 20 yıl tasallutu altına almaları ve 40 yıllık huzur dönemi takip etti. 40 yıllık huzurdan sonra, 7 yıl boyunca Hicaz sınırlarında yaşayan Lût'un evlatlarından Medyen halkının tasallutu, sonra Ced'ûn b. Yevâş'ın esir edilmesi ve onlar arasından kâdılarının tayin edilmesi 40 yıl devam etmiştir. Emlek b. Ced'ûn'un egemenliği 3 yıl, Tûle' b. Fevâ'nın 23 yıl, Yâbîn el-İsrâîl'in 22 yıl, Filistin halkından bir topluluk olan Benî Amûn'un 18 yıl, Benî İsrâîl'in işlerinin müşaviri Yu'tah'ın 6 yıl, Beyti Lahm köyünden ve Benî İsrâîl kavminden olan Yahsûn'un 7 yıl, Alon'un 10 yıl, Abdûn'un 8 yıl –onunla eşeklere bindiği kırk oğlan ve otuz torunu vardı–, Filistin halkının Benî İsrâîl'e ikinci galebesi 40 yıl sürmüştür.

Benî İsrâîl'den Şamsun Cebbâr'ın egemenliği 20 yıl, Şamsun'dan sonra yöneticisiz 10 yıl, Benî İsrâîl'in yöneticilerinden Kâhin Gâlî'nin hükmü 40 yıl sürmüştür. Onun döneminde Usdûd (Aşdot), Gazze ve Aşkalân ahit sandığını ellerinde bulunduruyordu ve onun egemenliğinin yirmi birinci yılında dünyanın ömrü 2000'e ulaşmıştı.

[72] Kâhin Gâlî'den sonra, 20 yıl süreyle Nebî Samuel aleyhisselâmin Benî İsrâîl'in işlerini yürüttü. Samuel, Tâlût'un üzerine yağ sürerek onu Benî İsrâîl'in kumandanı yaptı. O, 40 yıl onlar arasında kaldı ve ismi Süryanicede Şâvel'dir. Sonra Tâlût'un yerine gelen Davud aleyhisselâm, Câlût'la 40 yıl savaştı. Ondan sonra

39 Arapça metinde "ملط" yani "onur kırıcı" ifadesi bulunmaktaysa da muhtelemen "ملكى" olmalıdır (çev.).

Süleyman b. Dâvûd aleyhisselâm 40 yıl hükmetti. Sonra Süleyman'ın oğlu ve torunu, Buhtunnasr onlarla savaşıya kadar hükmetti. [Buhtunnasr] onları esir ederek Urşelîm'den Babil'e sürdü. Bundan önce Musul meliki Sanherib onlarla savaşmıştı, bu savaş İşaya zamanındaydı ve onun döneminde Süleyman aleyhisselâmın oğulları melik idiler.

Onların bütün dönemi, Buhtunnasr'ın Beytûlmakdis'i yıkana kadar 394 yıl 6 ay idi. Bu yıllar arasında Erhab'um b. Süleyman (Süleman oğlu Rehavam) 17 yıl, Ebyâ b. Erhab'um'un (Rehavam oğlu Aviya) 3 yıl, Esâ b. Ebyâ (Aviya oğlu Asa) 41 yıl, Yehuşâfât b. Esâ (Asa oğlu Yehoşafat) 25 yıl, Yehûrâm b. Yehuşâfât (Yehoşafat oğlu Yehoram) 8 yıl –Yehûrâm'ın hükümrânlık süresi babasının süresinden sayılır–, Ahzyahu b. Yehûrâm'ın (Yehoram oğlu Ahazyâ) 1 yıl, Yevâş b. Ahzyahu'nun 40 yıl, Emdiyâ b. Yevâş'ın 29 yıl –14 yıllık esareti de bunun içindedir–, Azya b. Emdiyâ 52 yıl –babasının hayatta olup esaret altında olduğu 15 yıl buna dâhildir–, Ahzyahu'nun annesi Asliyâ (Atalya) 6 yıl, Yusam 16 yıl, Eşaya'nın çağdaşı Hizkiya b. Ehaz 29 yıl, Menşa b. Hazkiya (Hizkiya oğlu Manaşşe) 25 yıl, Amon b. Menşa (Manaşşe oğlu Amon) 2 yıl, Yuşya b. Amon (Amon oğlu Yoşiya) 31 yıl, Yahvâhâz b. Yuşya (Yoşiya oğlu Yehoahaz) 3 ay, Yehûyâkim (Yehoyakim) 11 yıl, Buhtunnasr tarafından Babil'e esir olarak götürülen Yahniyâ b. Yehûyâkim (Yehoyakim oğlu Yehoyakin) 3 ay hüküm sürmüştür.

Buhtunnasr, Urşelîm'den Babil tarafına yöneldiğinde Sıdkiyâ'yı melik yaptı. Urşelîm'den uzaklaştığında Sıdkiyâ onun itaatinden yüz çevirdi ve Buhtunnasr tekrar oraya yönelerek şehri [73] yerle bir etti. Sıdkiyâ dâhil tüm Benî İsrâîl'i esir alarak Babil'e götürdü. Urşelîm yönetimi ve Beytûlmakdis, Buhtunnasr'a geçti ve 70 yıl burası viran kaldı. Benî İsrâîl Beytûlmakdis'e döndüğünde Yunanlar ve Rumlar onlara egemen oldu. Başka bir kitapta geçtiğine göre Buhtunnasr, Urşelîm ve muhtelif Mağrib vilayetlerini 45 yıl yönetti. Yani Beytûlmakdis'i harap etmeden önce 19 yıl, ettikten sonra 26 yıl hüküm sürdü. Sonra oğlu Ukruduc (?) 22 yıl, sonra Balaşsar 3 yıl hükmettiler. Balaşsar, Süryanicede adı Daryavuş (Darius) olan Dârâ b. Dârâ tarafından öldürüldü.

[74] **6. IRAK ARAP MELİKLERİ****ALTINCI BÂB****Lahmi Melikleri****Irak-ı Arap Meliklerinden Lahmîlerin Tarihleri Hakkında**

Arim seli hâdisesinden sonra Yemen Arapları Me'reb şehrin-den Irak ve Şam'a göç ettiler. Tenûh da Irak'a göç eden Ezd kabilelerinden biriydi. [Tenûh'un buraya gelmesi] şöyle oldu: Benî Nasr b. el-Ezd kabilesinden Mâlik b. Fehm b. Ganem b. Dûs b. Adnân el-Ezdî, Ezdîlerden bir grupla birlikte [Irak tarafına] hareket etti. Diğer taraftan Mâlik b. Fehm b. Teymullah b. Esed b. Berre b. Kuzâa Kuzâalılardan bir grupla –ki onlar Tihâme'den Bahreyn'e yola koyulmuşlardı– [Irak'a] gidiyordu. Bu ikisi [oraya] beraber ulaştılar ve Mâlik b. Fehm el-Ezdî, Mâlik b. Fehm el-Kuzâî'ye: "Bahreyn'de ikamet edelim ve düşmanlarımıza karşı birbirimize yardım edeceğimize yemin edelim," dedi. Birbirleriyle anlaşmalarından dolayı onlara "Tenûh" dediler. Bu, Mülûkû't-Tavâif dönemindeydi. Bu esnada Irak'ın durumu –ki orada emîrlerden biri hüküm sürüyordu– karışık. Onlar Bahreyn'den [Irak tarafına] çıktılar.

Ezd kabilesi Mâlik b. Fehm el-Ezdî ile Irak'a geldi ve Kuzâa kabilesi Mâlik b. Fehm el-Kuzâî ile birlikte Şam'a geldi. Kuzâalılardan Süleyh b. Hulvân, Şam'da hüküm sürmekteydi ve diğer kabileden sonra onlardan Dacâime adlı diğer bir kabile, Benî Cefne oraya musallat olana kadar yönetimi ele geçirdi. Tenûh kabilesinden Mâlik b. Fehm, Irak'ta Mülûkû't-Tavâif döneminde [75] hüküm sürdü; o, Enbâr şehrinde oturuyordu. Süleyme b. Mâlik ona bir ok atana kadar buradaydı. O, ok atanın Süleym olduğunu öğrenince şu şiiri okudu:

*Süleym bana kötü bir ceza verdi, Allah ona hayırlısını vermesin;
Ben her gün ona okçuluk öğretirdim, pazısı güçlendiğinde hedef olarak beni seçti.*

Şiiri okuduktan sonra öldü; Süleym kaçtı ve Ummân tarafına yöneldi, Mâlik b. Fehm'in oğlu en-Nu'mân-ı Cezîme (Cüzeyme) onu takip etti.

Mâlik b. Fehm'den sonra oğlu Cezîme hüküm sürdü. O, kıvrak zekâlı, iş bilen, düşmanlarına göz açtırmayan, uzak görüş-

lû biriydi ve ordusuyla beraber savaşa çıkan ilk kişiydi. O, Arap kabilelerini sırayla ele geçirdi. Araplar onun vücudundaki alaca lekeler nedeniyle onu yüceltmek adına onu Cezîmetü'l-Ebraş ve Cezîmetü'l-Veddâh olarak adlandırdılar.

Cezîme, Sevâd topraklarından Hîre bölgesine, Enbâr, Rakka, Aynüttemr, Katkatâne ve Arap sahrasının sâir topraklarını ele geçirdi ve bu bölgelerin mallarına ve haracına sahip oldu. Tasm ve Cedîs, Yemâme ve onun civarında oturmaktaydı, onlarla savaştı. Hassân b. Tübbâ' süvarileriyle Yemâme'ye saldırmıştı, kendileriyle birlikte dönmelerini istedi. Hassân'ın süvarilerinden büyük bir grup onu takip ettiler ve onun ordusuna yetişip yok ettiler.

Cezîme'nin savaşlarından biri Arap kabileleri üzerineydi. [Arap] şair şöyle dedi:

Cezîme Yebrîn'de bir mertebeye ulaştı, Âd kavminin kendi asrında topladıklarına sahip oldu.

Cezîme, Şâpûr b. Eşk el-Eşkânî'nin hükümdarlığına kadar uzun bir ömür sürdü. Cezîme, Ma'd ve Yemen'in bir kısmını yönetti, Zeyneb dışında –ki o Ümmü Merte' idi– çocuğu yoktu. Onun adı Amr b. Muâviye b. Kinde idi. Ömrünün sonlarında Şam'la savaştı ve Amâlîka Meliki ve Zebbâ'nın babası Amr b. Tarb b. Hassân b. Uzeyne'yi öldürdü. Amr b. Tarb'ın kızı Zebbâ onun intikamının peşine düştü ve Cezîme'yi öldürdü. Uzeyne, el-A'sâ'nın kendisi hakkında şu sözü söylediği kimsedir:

Uzeyne'yi kendi mülkünden ettiler, Zûyezen'i kendi kalesinden kov- [76]
dular.

Cezîme'nin yönetimi 60 yıl sürdü. Ondan sonra kız kardeşinin oğlu Amr b. Adî yönetime geçti. Annesi, Mâlik b. Fehm b. Ganem b. Dûs b. Adnân'ın kızıydı. Amr, Hîre'yi saltanat merkezi yapan Arap meliklerinin ilkiydi ve Hîrelilerin kendi kitaplarında Irak-ı Arap meliklerinden saydığı ilk meliktir ve Âl-i Nasr'dan olan Irak melikleri ona mensuptur.

Amr, ömrünün sonuna kadar hüküm sürdü ve 150 yaşında öldü. Yönetimde eşsiz ve müstebit idi. Savaşlar yaptı ve ganimetler ele geçirdi, çeşitli bölgelerden ona mallar gönderiyorlardı. Birçok yerden heyetler onun yanına gelirdi. Irak'taki, Mülûkü't-Tavâif,

Fars halkından Erdeşîr b. Bâbek, Irak topraklarına gelene kadar ona vergi vermiyordu. Erdeşîr, Irak Nebatîlerinden olan ve başında Urduvân adında bir melik olan Urduvânîlerin ve başında Bâbâ adında bir kişi olan Şam Nebatîlerinden Ermânîlerin üzerine yürüdü. Bu ikisi birbiriyle savaş hâlindeydi, (ancak) Erdeşîr karşısında birleşerek bir gün Urduvân diğer gün Bâbâ savaşırdı.

Bundan dolayı Erdeşîr, Urduvân'la birliği bozulsun diye Bâbâ'yla sulh konusunda maslahat gördü. Bunun karşılığında Erdeşîr, Bâbâ'nın memleketini kendisine bıraktı. Erdeşîr, böyle yaptıktan sonra Urduvân'la savaşa girdi ve onu öldürdü ve ona ait toprakları, malı ve adamlarını aldı. Bâbâ ona haraç verdi ve ona itaat etti. Bunun ardından Erdeşîr, Irak'a hâkim oldu; kendisine yönelen bütün muhalefeti bastırıp onları kendisine itaat ettirdi.

Irak civarında Sığâr nahiyesinde bulunan Tenûhîlerin çoğu onunla aynı görüşte değildiler ve onların arasında olan Kuzâa'dan bazıları Mâlik b. Rumîn'in oğulları Amr ve Mâlik'le birlikte gelmişlerdi. Başka bir grup daha kendi meskenlerinden çıkarak Şam'a gittiler ve Kuzâîlerle birleştiler.

Araplardan bir grup kendi aralarındaki bazı olaylar nedeniyle ya da maişet kıtlığı nedeniyle Rîf-i Irâk'a (sulu ve bitkili [77] bölge) geldiler ve Hîre'de mesken tuttular. Bu işi onların çoğu ayıp karşıladı. Bu yüzden Hîre halkı üçe ayrıldı: Birincisi olan Tenûh; kıl ev, pazenden yapılmış ev ve çadırlarıyla Hîre ve Enbâr arasında, Fırat'ın batısında ve yukarısında yerleştiler. İkincileri olan el-Ibâd (köleler ?), Hîre'nin bir kısmında binalar yaptılar ve orada yaşadılar. Son olarak üçüncüleri olan el-Ahlâf ise Hîre halkıyla birleştiler. Tenûh ve el-Ibâd'tan olmayan el-Vebr (?) Erdeşîr'e tâbiydi. Hîre ve Enbâr, Buhtunnasr'ın hükümranlılığı döneminde Irak'ta inşa edilmişti. Hîre, Buhtunnasr'ın vefatından sonra halkın Enbâr'a gitmesi sebebiyle harap edildi –ama Enbâr 550 yıl âbat idi– ta ki Amr b. Adî'nin melikliği döneminde oraya yerleşip âbat hâle getirene kadar. Hîre, Arap Müslümanlar gelip Kûfe'yi [onun yerine] ikame edene kadar 530 yıl âbat kaldı. Amr b. Adî'nin hükümdarlık süresi toplamda 118 yıldı.

Bu tarih, *Kitâbü'l-muhabber'*⁴⁰ geçenlerle uyumludur ve *Kitâbü'l-meârifte*⁴¹ rivayet edilenlere aykırıdır. Bu ihtilaflardan birisi, Mülûküt-Tavâif'in saltanat süresinin 95 yıl, Fars hükümdarlarının 23 yıl olmasıdır. Bunun 14 yıl 10 ayı Erdeşîr b. Bâbek dönemine ve 8 yıl 2 ayı da Şâpûr b. Erdeşîr dönemine tekabül eder.

İmruülkays b. Amr b. Adî

Amr b. Adî'den sonra oğlu İmruülkays el-Bedee -ki Bedee Arapçada ilk demektir- ve annesi Ka'b b. Amr el-Ezdî'nin kız kardeşi Mâviye bnt. Amr 114 yıl hükümlanlık sürmüştür. [Bu hükümlanlık süresi] Şâpûr b. Erdeşîr zamanında 23 yıl, Hürmüz b. Şâpûr zamanında 1 yıl 10 ay, Behrâm b. Hürmüz zamanında 9 yıl 3 ay, Behrâm b. Behrâm [II. Behrâm] zamanında 23 yıl, Behrâm b. [78] Behrâm b. Behrâm'ın [III. Behrâm] zamanında 13 yıl 6 ay, Nersî b. Behrâm b. Behrâm'ın zamanında 9 yıl, Hürmüz b. Nersî zamanında 13 yıl ve nihayet Şâpûr el-Ektâf zamanında 20 yıl 5 ay idi.

Amr b. İmruülkays

İmruülkays el-Bedee'den sonra oğlu Amr b. İmruülkays hüküm sürdü. Ka'b b. Amr'ın kızı olan annesi Hind, 60 yıl hüküm sürdü. Hükümlanlığının 51 yıl ve 7 ayı Şâpûr Zü'l-Ektâf, 5 yılı Şâpûr'un kardeşi Erdeşîr zamanında, 4 yıl 5 ayı Şâpûr b. Şâpûr zamanında idi. Allah daha iyi bilir.

İmruülkays b. el-Bedee b. Amr

Amr b. İmruülkays'tan sonra Âvs b. Kalâm b. Batînâ (Buteynâ ?) b. Cümeyhîr b. Lihyân el-Amelîkî 5 yıl hüküm sürdü. O, Şâpûr'un kardeşi Erdeşîr'in çağdaşıydı. Sonra Hahcinâ b. Ubeyl, Âvs b. Kalâm ile savaşa tutuştu. Hahcinâ, Benî Fârân'dan idi. İbnü'l-Kelbî'ye göre onların nesebi Fârân b. Amr b. Amelîkî'ye dayanır. Bu kabile Hîrelidir ve Benî Fârân olarak bilinir ve Hahcinâ da onlardandır. Nihayet Hahcinâ, Âvs'i öldürdü ve iktidar Benî Nasr hanedanına geçti ve İmruülkays el-Bedee onların egemenliğine girdi. Onu "Muhrikü'l-Evvel" (İlk Yakan) olarak anarlar, el-Esved b. Ya'fur'un şiirinde geçtiği gibi:

40 Muhammed b. Habîb'e ait bir eserdir (çev.); Ankara Okulu İslam Klasiklerinin 13. kitabı olarak yayımlanmıştır (ed.).

41 İbn Kuteybe'ye ait eserdir (çev.).

Âl-i Muhrik'ten sonra ne isteyebilirim!...

O, ateşle cezalandırmayı başlatan ilk kişiydi.

Amr b. et-Tûk

[79] [Hükümdarlığı] 21 yıl 3 ay idi. Bunun 5 yılı Şâpûr b. Şâpûr, 11 yılı Behrâm b. Şâpûr, 5 yıl 3 ayı Yezdegird b. Şâpûr zamanındaydı.

en-Nu'mân b. İmruûlkays

İmruûlkays'tan sonra oğlu en-Nu'mân el-A'ver es-Sâih (Seyyah) emîr oldu. O, Hûrnak ve Sedîr'in bânisi ve Huleyme'nin süvarisiydi. Annesi, Şakîka bnt. Ebî Rebîa b. Zühel b. Şeybân b. Sa'lebe'ydi. Şakîka'nın kardeşi, babası tarafından Amr el-Müzdelif idi ve en-Nu'mân el-A'ver'in kardeşi, anne tarafından Şakîka Hassân b. Züheyr el-Lahmî'ydi.

en-Nu'mân'ın hükümrancılık süresi, onu indirip toprağa yolcu edene kadar 30 yıldır. Bu sürenin 15 yıl 8 ayı Yezdegird b. Behrâm b. Şâpûr'un, 14 yıl 4 ayı Yezdegird b. Behrâm Gûr'un zamanındaydı.

en-Nu'mân, Arap melikleri arasında düşmanlarını kahreden ve uzak bölgelerde savaşan biri olarak bilinir. Birçok kez Şam'a savaşmaya gitti, oranın halkını musibetlere uğrattı ve bir kısmını esir edip ganimetler ele geçirdi. Fars Hükümdarı, en-Nu'mân'a yardım etmek üzere iki ordu gönderdi: Birisi Farslardan müteşekkil Şehbâ, diğeri Tenûhîlerden müteşekkil Devser idi. Bu ordularla kendisine itaat etmeyen Araplarla savaşıyordu.

en-Nu'mân, kesin fikirli, uzak görüşlü ve kendi hükûmetinin koruyucusuydu. Hîre meliklerinin hiçbirisi mal, hizmetçi ve köle bakımından onun payesine ulaşamaz. Zamanımızda Hîre, Fırat'ın sahilidir. Fırat, o dönemlerde kurak bölgelere yakındı ve Necef'e kadar uzanmaktaydı.

en-Nu'mân, iktidarının otuzuncu yılında bir gün Havernak [Kalesi'nde] oturmaktaydı. Bu [kale], Necef'e tepeden bakmaktaydı ve doğusunda Fırat Nehri, batısını kuşatan çeşmeleri ve hurma ağaçlarıyla bezeliydi. [en-Nu'mân, bir taraftan] Yeşillikler, tomurcuk çiçekler, akan çeşmeler, içinde mantarların yetiştiği, develerin otladığı, tavşan ve ceylan avının yapıldığı yerleri, [diğer

tarafından] Fırat Nehri'nde denizciler, dalgıçlar ve balık avcılarını hayranlıkla izliyordu; Hîre'de ise halk, mal mülk ve hizmetçile- [80] riyle orada bir aradaydı. [en-Nu'mân] O anda bir fikre kapıldı ve kendi kendine dedi ki: Bugün bunların hepsine sahibim, demek ki yarın başka biri buna sahip olacak? Sonra, hâciplerin kapısından (saraydan) uzaklaşmasını emretti. Akşam olduğunda bir elbiseye bürünüp oradan ayrıldı ve bir daha kimse onu görmedi. Adî b. Zeyd, en-Nu'mân b. el-Münzir'e hitabında şöyle der:

Rabbü'l-Havernak (en-Nu'mân) hakkında düşün ki bir gün [kaleden] bakıyordu bir hâl çaresini bulmak için

Sedirden [köşkü], geniş denizi (Fırat), sahip olduklarının çokluğu ve durumu onu mutlu ediyordu

Gönlü hakikate ulaştı ve dedi ki: Sonu ölüm olan biri hayata neden imrensin ki?

el-Münzir b. en-Nu'mân

en-Nu'mân el-A'ver'den sonra oğlu el-Münzir b. en-Nu'mân 44 yıl hüküm sürdü. Annesi, Zeydi Menât b. Zeyd b. Amr el-Gas-sânî'nin kızı Hind idi. Onun melikliğinin 8 yıl 9 ayı Behrâm Gûr b. Yezdegird'in, 18 yıl 3 ayı Yezdegird b. Behrâm Gûr'un, 17 yılı ise Fîrûz b. Yezdegird'in zamanındaydı.

el-Esved b. el-Münzir

el-Münzir'den sonra el-Esved b. el-Münzir 20 yıl hüküm sürdü. Annesi Hür bnt. en-Nu'mân, Lahm'e tâbi Benî Hicmâniyye kabilesindendi. Onun melikliğinin 10 yılı Fîrûz b. Yezdegird'in, 4 yılı Belâş b. Fîrûz'un, 6 yılı Kubâd b. Fîrûz'un zamanındaydı.

el-Münzir b. el-Münzir

el-Esved b. el-Münzir'den sonra anne bir kardeşi el-Münzir 7 yıl hüküm sürdü. Bu, Kubâd b. Fîrûz'un dönemindeydi. Allah daha iyi bilir.

en-Nu'mân b. el-Esved

[81]

el-Münzir b. el-Münzir'den sonra, kardeşinin oğlu en-Nu'mân b. el-Esved, Kubâd'la aynı dönemde 4 yıl hüküm sürdü. Annesi, el-Hâris b. Amr b. Hucr el-Kindî'nin kız kardeşi olan Üm-mü'l-Mülk bnt. Amr b. Hucr'dur.

Ebû Ya'fer b. Alkame ez-Zümeylî

Sonra Lahm kavminden Zümeyl'e mensup Ebû Ya'fer ez-Zümeylî, [en-Nu'mân'ın] halefi oldu ve 3 yıl hüküm sürdü. Onun hükümdarlığı Kubâd b. Fîrûz'un zamanındaydı. Allah daha iyi bilir.

İmruülkays b. en-Nu'mân

Sonra İmruülkays b. en-Nu'mân b. İmruülkays olarak anılan en-Nu'mân el-A'ver melikliği elde etti. İmruülkays, Benî Âkilü'l-Merâr'ın dostu Bekir kabilesiyle Evâre gününde onların yurtlarında savaştı ve onları yendi. Bekir kabilesi, bundan önce Hîre meliklerinin tarafındaydı ve onlar sıkıştığında yardımlarına yetişirlerdi. O, Sanber adıyla bilinen kaleyi Senmâr er-Rûmî'ye yaptırdı. Şair bu kale hakkında şöyle der:

*Keşke devemin ne zaman Azîb ve Sanber kalesine doğru yola koyula-
cağını bilseydim*

O, kalenin bânisi Senmâr'ı öldürdü. Ona el süren dedi ki:

*O Lahmî'nin kardeşi (Amr b. Hind) bizim aramıza girmesi sebebiyle
bana Senmâr'ın cezasını verdi, ancak onun hiçbir günahı yoktu.*

İmruülkays'ın melikliği 7 yıl sürdü, o Kubâd b. Fîrûz'un çağdaşıydı.

el-Münzir b. İmruülkays

İmruülkays b. en-Nu'mân'dan sonra, el-Münzir b. Mâüssemâ [82] ya da Zülkarneyn olarak da bilinen oğlu el-Münzir b. İmruülkays melikliğe geçti. Mâüssemâ'nın annesinin ismi Mâviye bnt. Avf b. Cüşem b. Hilâl b. Rebîa b. Zeydi Menât b. Âmir ed-Dıhyân b. Hazrec b. Teymullah Nemr b. Kâsıt'tı. Bazılarına göreyse o, Küleyb ve Mühelhil'in kız kardeşiydi. Mâüssemâ olarak anılması onun güzelliği nedeniyleydi.

el-Münzir 32 yıl hüküm sürdü. Onun melikliğinin 6 yılı Kubâd b. Fîrûz'un, 26 yılı Enûşirvân Kistrâ b. Kubâd'ın zamanındaydı. O, el-Hâris el-A'rec (o, el-Hâris el-Vehhâb el-Cüfenî'dir) tarafından Aynu Ebâğ Savaşı'nda öldürüldü. Bu, hakkında şöyle denilen bir savaştı:

Huleyme Savaşı gizli değildir.

Kitâbü'l-meârifte şöyle gelmiştir: Huleyme Savaşı'nda el-Hâris el-A'rec tarafından öldürülen kişi el-Münzir b. İmruülkays idi. Huleyme Savaşı'ndan sonraki Aynu Ebâğ Savaşı'nda öldürülen el-Münzir b. el-Münzir idi. O, babasının intikamı için savaşa girdi ve el-Hâris el-A'rec tarafından öldürüldü. Yine [*Kitâbü'l-meârif müellifi*] şöyle der: Birinden işittiğime göre [el-Münzir b. İmruülkays'ı] öldüren kişi Amr b. Külsûm et-Teğlebî'nin kardeşi Murre b. Külsûm idi.

[Kinde Melikleri]

el-Hâris b. Amr

[el-Münzir'den] sonra el-Hâris b. el-Hâris b. Amr b. Hucr Âkilü'l-Merâr el-Kindî emîrliği elde etti. Hükümdarlığın Lahmîlerden Kinde meliklerine geçmesinin iki sebebi vardır: Birincisi; Sâsânî Hükümdarı Kubâd b. Fîrûz'un memleketin idaresinde ve işlerinde gösterdiği gevşeklikti. Bu işin izahı şöyledir: Onun babası Fîrûz, Horasan'ın etrafında yerleşik olan Heyâtıla ile savaştı ve Kubâd da onunlaydı. Fîrûz öldürüldü ve Kubâd esir düştü. Fars askerleri, Heyâtıla ile savaşa gittiler ve sonunda Kubâd'ı kurtardılar. O, özgürlüğüne kavuşup hükümdarlığa geçtikten sonra, savaş ve öldürme işinden vazgeçip ahiret işleriyle uğraştı. Bundan dolayı iktidarı zayıf düştü ve Farslar günah işlemeyi huy edindiler ve bununla mutlu oldular. Diğer taraftan Mezdek b. Bâmdâdân el-Mûbed liderliğinde Zendeka, halkın arasında yayılmaktaydı. O, zayıf kimseleri topluyor ve onlara iktidar sözü veriyordu. Bu yüzden Arap meliki güçsüz ve zayıf düştü. Zira Arap melikleri, Fars hükümdarlarının himayesinde iktidar sürüyorlardı. Bu sırada el-Hâris b. Amr b. Hucr Âkilü'l-Merâr, Bekir [83] b. Vâil tarafından iktidara getirildi. el-Münzir, Hîre'deki karargâhını terk edip el-Cersâu'l-Kelbî'nin yanına gelip yerleşti. Kubâd ölüp yerine oğlu Kistrâ Enûşîrvân iktidara gelince, babasının tuttuğu yola muhalefet edip ilk olarak Zenâdîka ile ilgilendi ve onları öldürdü. Bir kısmını esir etti, böylece iktidarını güçlendirdi. Sonra el-Münzir'i tekrar kendi memleketine geri gönderdi.

İkinci sebebe gelince; İmruülkays el-Bedee, Rebîa kabileleriyle savaştı ve onları mahvetti. Bunlardan birisi Ebû Hût el-

Hatâîr'in himayesindeki Mâüssemâ idi. İmruülkays, savaşlarından birinde hata etti ve Bekir b. Vâil kabilesinin saldırısına uğradı, adamları yenilgiye uğradı, kendisi de esir edildi. Onu esir eden Seleme b. Murre b. Hümâm b. Murre b. Zehl b. Şeybân idi. [Seleme] ondan fidye alarak onu serbest bıraktı. Ancak Bekir b. Vâil kabilesinin nefislerinde bu düşmanlık, Kubâd'ın hükümdarlığının güçsüz düşmesine kadar devam etti. Bu sırada Bekir kabilesi, el-Hâris b. Amr b. Hucr'u iktidara getirdi ve melik olup Araplar onun itaatini kabullenene kadar ona arka çıkarak onunla dostluk kurdu.

Hişâm babasından naklettiğine göre o, Hîre halkının yazarlarının yazdıklarında –ki Arap meliklerini sıralamaktaydılar– el-Hâris b. Amr'ın adını görmemişti. Ona göre muhtemelen bunun terkinin sebebi, onun iktidarının Fars hükümdarlarından icazetinin olmamasıydı. Yine saltanat merkezi olan Hîre uzaktı ve belirgin bir karargâhı yoktu. Hareket ederken Arap toprağına bağlıydı.

el-Münzir b. İmruülkays

O, ikinci kez iktidara ulaştı. Bu olayın tafsilatı şöyledir: Kisrâ Enûşîrvân, Zenâdika'yı [Mezdekîleri] yok ettikten sonra ona, Âkilü'l-Merâr'ın onlara sığındığı haberi ulaştı. Birini el-Münzir'e gönderdi ve kendi adamlarıyla takviye ederek onu yanına çağırıp Hîre melikliğini ona geri verdi.

İmruülkays'ın oğlunun –ki o şair İmruülkays'tır– yönetiminde el-Hâris b. Ebî Şimr Gassânî, onu askerî kuvvet isteme konusunda teşvik etti. el-Hâris'in –lakabı el-Münzir b. İmruülkays'ın [84] katili el-Hâris el-Ekber'di– öldürülmesi Nebî'nin (sav.) doğumundan yaklaşık 40 yıl önceydi; zira onun doğumu Enûşîrvân'ın saltanatının kırkinci yılındaydı. Bu konudaki delillerden birisi de İmruülkays'ın şu şiiridir –ki bu şiirde o, Benî Temîm'den birini babasına kötüleyip serzenişte bulunmaktadır–:

Ne Himyerî vefa gösterdi ne de Ades (Ads),

Zira eşeğin kıcını, kuyruğunun altından geçen eyer kayışı kaşımaz.

Ades (Ads): Zürâre'nin iki oğlu Lakît ve Hâcib'in atasıydı. İlim, Allah'ın elindedir.

Amr b. el-Münzir

Ona Amr b. Hind de derler. “Mudirritü'l-Hucâre” ve “Muhriku's-Sânî” lakaplarıyla da anılır. Annesi Hind, şair İmruülkays'ın amca kızıdır ve Amr b. el-Kindî Âkilü'l-Merâr'ın kızıydı. Hind'in Amr'dan başka Kâbûs ve el-Münzir b. Mâüssemâ adlı iki oğlu daha vardır. O [Amr b. el-Münzir], Amr b. Külsûm tarafından öldürüldü. Ahtel'in dediği gibi:

Ey Benî Küleyb, benim iki amcam öyle kimselerdir ki melikleri öldürüp zincire vurmuşlardır.

Onun iki amcayla kastı, Amr b. Hind'i öldüren Amr b. Külsûm ile el-Münzir b. en-Nu'mân b. el-Münzir'i öldüren Murre b. Kül-sûm'dur.

Amr b. Hind'in melikliği kuvvetliydi. Temîm kabilesiyle onların yurdunda savaştı ve Evâre Savaşı'nda kardeşi Es'ad b. el-Münzir ile birlikte Benî Dârim'den yüz kişiyi öldürdü.

Amr b. Hind'in iktidar süresi Enûşirvân'ın dönemine rastlayan 16 yıldır. O, iktidar olduğu sırada Nebî aleyhisselâmın doğumundan 8 yıl 6 ay geçmişti. Bu “Fil Yılı” idi –yani Ebrehe el-Eşrem Ebû Yeksûm'un fillerle Mekke'ye yöneldiği yıl– ve bu dönem Enûşirvân b. Kubâd'ın iktidarının 34 yıl 8 ay ya da başka bir rivayete göre kırk birinci yılıydı. Amr b. Hind onun ardından 7 yıl 6 ay daha iktidarda kaldı.

Kâbûs b. el-Münzir

[85]

Amr b. el-Münzir'den sonra kardeşi Kâbûs b. el-Münzir, Enûşirvân'ın dönemine denk gelen 4 yıl hüküm sürdü. Bazılarına göre o aslında iktidara gelmedi, babası ve kardeşi melik olduğu için onu da melik olarak andılar. Kâbûs yumuşak davranışlı biriydi. Ona “Fitnetü'l-Irs” (?) derlerdi. Denildiğine göre güçsüz biriydi ve Yeşkür kabilesinden biri tarafından öldürüldü.

Feyşöhret

Ondan sonra Enûşirvân'ın çağdaşı Feyşöhret el-Fârisî 1 yıl hüküm sürdü.

el-Münzir b. el-Münzir

Amr b. Hind'in kardeşi el-Münzir b. el-Münzir 4 yıl hüküm sürdü. Onun iktidarının 8 ayı Enûşirvân'ın, 3 yıl 4 ayı Hürmüz b. Kistrâ Enûşirvân'ın zamanındaydı. Allah gizli olanları bilir.

en-Nu'mân b. el-Münzir

Ebû Kâbûs en-Nu'mân b. el-Münzir, babasından sonra iktidara geçti. O, Ubeyd b. el-Ebras'ı Bu'se Savaşı'nda öldüren kişiydi, ayrıca Adî b. Zeyd'i de öldürendi. Nâbiga ez-Zebyânî'nin çağdaşı, Karkisiya Savaşı'nın gazisiydi. Garriyeyn şehrinin bânisiydi. O, iki yüksek binadır,⁴² onları Bu'se Savaşı'nda öldürdüklerinin kanlarıyla dolduruyordu.

Bazı haber sahipleri derler ki: en-Nu'mân putperestti, Adî b. Zeyd'in davetiyle Nasrânîliği [Hıristiyanlığı] kabul etti. Bunun sebebi şudur: O bir gün Adî b. Zeyd ile birlikte ata binerek dışarı çıktı. Hîre'nin arkasında nehrin kenarındaki mağaralardan birine ulaşıp durdular. O zaman Adî dedi ki: "Lanet senden uzak olsun, bu mezarların ne dediğini biliyor musun?" O: "Hayır" diye cevap verdi. [Adî] dedi ki: Derler ki:

*Ey at üzerindeki kervancı çalışkansınız ve gidiyorsunuz (?)
Biz sizi yaşıyoruz ve siz bizim gibi olacaksınız...*

[86] [en-Nu'mân] dedi: "Tekrar et." [Adî] dedi: Onlar diyorlar:

*Etrafımızda develerini otlatan ne kadar çok kervancı var,
Duru sulu şaraplarını içiyorlar.
Sonra zaman onlarla oyuna girdi.
İşte zaman böyle farklılaştırır.*

O zaman döndü ve Nasranî oldu.

en-Nu'mân'ın annesi, Fedek halkından Selmâ bnt. Vâil b. Atiyye es-Sâîğ idi. [en-Nu'mân], 22 yıl hüküm sürdü. Onun 7 yıl 8 ayı Hürmüz b. Enûşirvân'ın, 14 yıl 4 ayı Kistrâ b. Hürmüz'ün dönemine denk gelmektedir. Kistrâ Pervîz b. Hürmüz onu öldürdü ve Lahmîlerin iktidarı son buldu. Onun ölümüne sebep olan savaş Zikâr Savaşı'ydı.

42 Garriyeyn, Amr b. Mes'ûd ve Hâlid b. Nedle, diri diri toprağa gömülmüşlerdi. Bunların mezarları üzerine birer tane yüksek bina yapıldı. Bunların her birinin adı "الغرى" idi (çev.).

en-Nu'mân b. el-Münzir'in evlatları vardı. Onlardan biri "Mağrûr" –kendisi bunu aldı– lakaplı el-Münzir diğerleri Hind, Haraka, Harîka, Anfekîr idiler.

Âyâs b. Kabîsa

Âyâs b. Kabîsa et-Tâî, Behrecân el-Fârisî ile birlikte 7 yıl hüküm sürdü. Bu, Pervîz'in dönemindeydi. Nebî (sav.), Âyâs'ın iktidarının bir yıl altıncı ayında peygamber oldu. Bu, Pervîz'in hükümdarlığının on altıncı yılına denk gelmekteydi. Muhammed b. Habîb'in dediğine göre onun [Pervîz] yirminci yılıydı. Allah işlerin hakikatini daha iyi bilir.

Zâdiye

Sonra Zâdiye b. Mâhbeyân b. Mehrâbendâd el-Hemedânî, 17 yıl hüküm sürdü. Bunun 14 yıl 8 ayı Pervîz'in döneminde, 8 ayı [87] Şîreveyh b. Pervîz'in döneminde, 1 yıl 7 ayı Erdeşîr b. Şîreveyh'in döneminde, 1 ayı Pûrân (Pûrânduht) bnt. Pervîz'in döneminde geçti. Hicret, Pervîz'in iktidarının yirmi dokuzuncu yılında, Muhammed b. Habîb'e göreyse otuz üçüncü yılında vuku bulmuştu. Zâdiye'nin iktidarının on beş yıl sekizinci ayında Resulullah (sav.) vefat etti ve Ebû Bekir onun halifesi oldu. Bu tarih Erdeşîr b. Şîreveyh'in iktidarının dördüncü ayına denk gelmektedir.

el-Münzir b. en-Nu'mân b. el-Münzir

Sonra el-Münzir b. en-Nu'mân b. el-Münzir melik oldu. Araplar onu "el-Mağrûr" olarak bilir. O, Bahreyn'de Cevâsâ⁴³ Savaşı'nda öldürüldü. Onun ve diğerlerinin iktidarı, Hâlid b. el-Velîd'in Hîre'ye girişine kadar 8 aydı.

Âl-i Nasr ve Hîre'de hüküm süren haleflerinin, kölelerinin ve Farsların hükümdarlarının sayısı yirmi beş kişiydi ve toplamda 623 yıl 11 ay hüküm sürdüler. Hişâm dedi: Zikri geçen altı kişi, Benî Nasr iktidarına dâhildiler. Onlar şunlardır: Âvs b. Kalâm, el-Hâris b. Amr b. Hucr el-Kindî, Ebû Ya'fer Alkame, Âyâs b. Kabîsa, (Fey)şöhret ve Zâdiye el-Fârisî. Derler ki: Kâbûs b. el-Münzir dışında Hîre meliklerinden hiçbiri Hîre'de ölmemiştir. Hepsi

43 Hz. Ebû Bekir döneminde Bahreyn'de fethedilen bir kaledir. Sığınılacak yer manasına gelir (çev.).

savaşlarda, avlarda ve vatandan uzak yerlerde ölmüşlerdir. Derler ki bunun sebebi, Hîre'nin havasının düzgün ve güzel olmasındandır. Arap der ki: Hîre'de bir gece yürümek tatlı yemekten daha faydalıdır.

Sâdiryatûs (Sâderîtûs ?)

Hâlid b. el-Velîd'in Hîre'ye girişi Pûrân bnt. Pervîz'in zamanında, Nebî'nin (sav.) hicretinden 12 yıl sonraydı. Ebû Bekir'in [88] hilafetinin sonlarında, Pûrân iktidara geldi ve Hâlid'in Hîre'ye girmesinden sonra 7 ay hüküm sürdü. Bunun 3 ayı Ebû Bekir'in zamanında 4 ayı Ömer'in zamanındaydı.

Erzemînduht [Âzermiduht] bnt. Pervîz

Erzemînduht bnt. Pervîz, Ömer'in zamanında 6 ay meliklik yaptı.

Yezdegird b. Şehriyâr

Sonra Yezdegird b. Şehriyâr b. Pervîz, 19 yıl hüküm sürdü. Bu sürenin 4 yılı, Arapların Medâin'e gelip onun buradan gitmesinden önce ve Ömer'in hilafetine denk gelmekteydi. Bundan Merv'deki ölümüne kadar 15 yıl hüküm sürmüştü. Bunun 5 yıl 8 ayı Ömer'in, 9 yıl 4 ayı Osman'ın hilafetine rastlamaktadır.

[89] 7. ŞAM ARAP MELİKLERİ

YEDİNCİ BÂB

Şam Arap Melikleri Gassânîlerin Tarihleri Hakkında

Gassânî Melikleri

Âl-i Nasr, *ekâsiranın* (Kisrâlar-Sâsânî hükümdarları) âmilleri Irak Arapları üzerinde hüküm sürerken Âl-i Cefne de *kayâsiranın* (Kayserler-Bizans hükümdarları) âmilleri olarak Şam Araplarına hükmetmekteydiler. Âl-i Cefne'nin aslı, Yemen sakinlerinden Ezd kabilesine dayanmaktaydı. Bu kabile, Arim (barajının) yıkılacağını hissedince –ki Himyer dilinde “baraj/sed” demektir– sel korkusundan dağıldılar. Onlardan bir grup Şam'a ulaştı ve Gassân adı verilen bir suya ulaştılar ve ondan su içtiler. Bundan dolayı onlara “Gassân” denildi. Sonra Sa'lebe b. Amr el-Gassânî, onları Şam Ovası'na götürdü ve oranın Kayserlerden önceki melikleri oldular.

Süleyh b. Hulvân

Gassân kabilesi, Süleyh b. Hulvân'ın kabilesinin civarına yerleşince onlara haraç tayin ettiler ve onları toplamaya memur olan kişi Sebî b. Sa'lebe b. Amr b. Avf b. Dacgam b. Hamâte idi. Sebî, haraç almak için Sa'lebe kabilesine geldi. [Sa'lebe], mühlet istedi. Sebî dedi: "Ya haracı bir an önce verirsiniz ya da ailenizi esir alırım." Yumuşak huylu bir adam olan Sa'lebe dedi: "Seni haraç konusundaki zorluğu halledecek birine göndermemi ister misin?" Sebî dedi: "Evet." Sa'lebe onu hileci olan kardeşi Ciz' b. Amr'ın yanına gönderdi. Sebî onun yanına geldi ve aynı sözü tekrarladı. Ciz' altından kılıflı bir kılıçla dışarı çıktı ve dedi: "Eğer haraç toplama işine girersem benim için bir hak var mı- [90] dır?" Sebî: "Evet" dedi. Ciz' kılıcı ona doğru uzatıp: "Tut!" dedi. Kılıcın kılıfı Sebî'nin elinde kaldı ve Ciz' kınından çekilen kılıçla ona vurdu ve onu öldürdü. Bunun üzerine "Ciz'in sana verdiğini al!" ibaresi darbimesel oldu. Sonra Süleyh ve Gassân arasında savaş oldu. Gassân, Süleyh'i Şam'dan çıkararak oranın meliki oldu. Allah işlerin hakikatini daha iyi bilir.

Cefne b. Amr

İlk Gassânî meliki, Cefne b. Amr Mezîkiyâ b. Âmir Mâüssemâ b. Hârise el-Gatrîf b. İmruülkays el-Batrîk b. Sa'lebe b. Mâzen b. el-Ezd b. el-Gavs (Gûs) idi. Ezd kabilesine göre Amr'a Mezîkiyâ lakabının takılma sebebi, melikliğinin her gününde başkası onu giymesin diye değerli iki elbiseyi parçalamasından dolayı idi. Evlatları da "Mezâkiye" olarak anıldılar. Derler ki: Bu isimlendirmenin sebebi, onun döneminde Ezd kabilesinin Arim seline maruz kaldığı sırada dağılıp paramparça olmasındandır. Araplar Ezd'in Sebe' topraklarından ayrılması ve dağılmasıyla ilgili mesel olarak şöyle dediler: "Benî Fulân Sebe'nin yollarına gitti."⁴⁴ Ayrıca denilir ki: Arim seli İslam hâkimiyetinden 400 yıl önceydi. Mâüssemâ lakabıyla anılan Âmir'e gelince, ona bu ismin verilmesinin sebebi şuydu: Onun döneminde Ezd, açlığa düştü.

44 Metinde geçen *Eyâdî* kelimesi, yol anlamındaki *yed* lafzının çoğuludur. Sebe halkı dağılıp her bir kolu ayrı yöne gittiği için bu söz darbi mesel olmuştur (çev.).

O, onların azıklarını yağmur yağana kadar üstlendi. Dediler ki: Âmir bizim için yağmurun (*mâü's-semâ*) yerine geçmektedir.

Cefne b. Amr, Şam Arapları üzerinde hüküm sürüyordu; Rum Kralı Nasturis tarafından iktidara getirilmişti. O, melikliği zamanında Süleyh kabilesinden olan ve Dacâime olarak anılan Kuzâa meliklerini öldürdü. Kuzâa kabilesi ve Şam'da bulunan Rumlar kendisine itaat etti. Cillak'ı,⁴⁵ köy ve kaleleri inşa etti, sonra öldü. Onun melikliği 45 yıl 3 ay sürdü.

Amr b. Cefne

Cefne'den sonra, oğlu Amr b. Cefne 5 yıl hüküm sürdü. Deyru Hâlî, Deyru Eyyûb, Deyru Hunâd gibi kiliseleri inşa etti.

[91] Sa'lebe b. Amr

Amr b. Cefne'den sonra oğlu Sa'lebe b. Amr b. Cefne 17 yıl hüküm sürdü. Akka nahiyelerini ve yine Havrân tarafına Belkâ boyunca uzanan Sarrahu'l-Gadîr'i inşa etti.

el-Hâris b. Sa'lebe

Ondan sonra oğlu el-Hâris b. Sa'lebe, 20 yıl hüküm sürdü ve hiçbir bina yapmadı.

Cebele b. el-Hâris

Sonra oğlu Cebele b. el-Hâris, 10 yıl hüküm sürdü. Yollar, köprüler yaptı ve yine Kastal⁴⁶ nahiyelerini inşa etti.

el-Hâris b. Cebele

Cebele'den sonra oğlu el-Hâris b. Cebele 10 yıl hüküm sürdü. Annesi Mâriye Zâtü'l-Kurtayn bnt. Amr b. Cefne idi. O, Belkâ'da oturmaktaydı. Orada Du'cân, Kasr-ı Ebîr ve Muân arasında Hafîr'i ve Masnaa'yı (imalathane) inşa etti.

el-Münzir b. el-Hâris

el-Hâris'ten sonra oğlu el-Münzirü'l-Ekber b. el-Hâris b. Mâriye melik oldu ve 3 yıl hüküm sürdü. O, Gadîr yakınlarında Ruzkâ ve Harbâ adlı iki nahiye inşa etti.

45 Gûta vilayetinin toprakları, bazılarına göre bizzat Dımaşk'ın adı ya da onun köylerinden biri (çev.).

46 Dımaşk topraklarında Medine yolunda Belkâ'ya yakın bir yer (çev.).

en-Nu'mân b. el-Hâris

el-Münzir'den sonra kardeşi en-Nu'mân b. el-Hâris b. Mâriye 15 yıl 6 ay meliklik yaptı ve öldü.

el-Münzir b. el-Hâris

[92]

[en-Nu'mân'dan] sonra kardeşi el-Münzirü'l-Asgar Ebû Şimr b. el-Hâris b. Mâriye 13 yıl hüküm sürdü ve öldü. Allah daha iyi bilir.

Cebele b. el-Hâris

[el-Münzir'den] sonra kardeşi Cebele b. el-Hâris b. Mâriye O, Hârib'de oturuyordu. Hârib, Muhârib ve Münîa saraylarını inşa etti ve öldü. Onun saltanatı 34 yıl sürdü.

el-Eyhem b. el-Hâris

[Cebele'den] sonra el-Eyhem b. el-Hâris b. Mâriye 3 yıl hüküm sürdü. Zehm, Nebût ve Sa'f kiliselerini inşa etti ve öldü.

Amr b. el-Hâris

[el-Eyhem'den] sonra kardeşi Amr b. el-Hâris b. Mâriye, 26 yıl 2 ay hüküm sürdü. O, Sedîr'de oturuyordu. Fezâ, Sıfâtü'l-Acelât ve Menâr saraylarını inşa etti ve öldü.

Cefnetü'l-Asgar

[Amr'dan] sonra "el-Muhrik" lakaplı Cefnetü'l-Asgar b. el-Münzir b. el-Hâris b. Mâriye 30 yıl hüküm sürdü. Ona *Muhrik* demelerinin sebebi, Hîre'yi yakmasındandır. Âl-i Muhrik de ona mensuptur. Bu konuda Adî b. Zeyd, en-Nu'mân b. el-Münzir'e hitabında şöyle der:

*Çarğ (avlanan bir kuş) havada durdu, orayı iki sebepten elde etti,
Seviyye'nin⁴⁷ yanında gemlenmiş olarak gecelediler, onlar ihtiyar
olurken kullar sabahladı.*

O, seferi ve yolu seven biriydi; 30 yıl hüküm sürdü ve öldü. [93]
Allah daha iyi bilir.

en-Nu'mân b. el-Münzir

[Cefnetü'l-Asgar'dan] sonra en-Nu'mân Asgar b. el-Münzirü'l-Ekber b. el-Hâris b. Mâriye 1 yıl hüküm sürdü ve hiçbir bina inşa etmedi.

47 Seviyye, Kûfe yakınlarında bir mevkidir (çev.).

en-Nu'mân b. Amr

Sonra en-Nu'mân b. Amr b. el-Münzir, 27 yıl hüküm sürdü. Süveydâ ve Hârib saraylarını inşa etti. Babası Amr saltanat sürmedi, ancak orduyla birlikte savaşa giderdi. Nâbiga'nın şu şiirde övdüğü kişi odur:

Amr benim üzerimde taze bir nimet hakkıdır, babasının da benim üzerimde hakkı vardı. Bu nimetler minnetsizdi.

Amr'ın babası el-Münzir'den şöyle bahsedilir:

*Saydâ'da⁴⁸ bir köşk, Hârib Köşkü'nün yanında
Tamam oldu onun krallığı, yirmi yedi yılda.*

Cebele b. en-Nu'mân

[en-Nu'mân'dan] sonra oğlu Cebele b. en-Nu'mân melik oldu. O, Sıffîn'de oturuyordu. Aynu Ebâğ'ın sahibiydi. el-Münzir b. Mâüssemâ onun tarafından öldürüldü. Onun melikliği 16 yıl sürdü.

en-Nu'mân b. el-Eyhem

Sonra en-Nu'mân b. el-Eyhem b. el-Hâris b. Mâriye 21 yıl hüküm sürdü. Dünyaya bir eser bırakmadan öldü.

el-Hâris b. el-Eyhem

[en-Nu'mân'dan] sonra kardeşi el-Hâris b. el-Eyhem 22 yıl 5 ay hüküm sürdü ve hiçbir eser bırakmadan öldü.

[94] en-Nu'mân b. el-Hâris

[el-Hâris'ten] sonra en-Nu'mân b. el-Hâris 18 yıl hüküm sürdü. Lahm meliklerinden biri tarafından harabe hâline getirilen Rusâfe adlı bir kaleyi tamir ettirdi.

el-Münzir b. en-Nu'mân

[en-Nu'mân'dan] sonra oğlu el-Münzir b. en-Nu'mân 19 yıl hüküm sürdü ve hiçbir şey ortaya koymadan öldü.

Amr b. en-Nu'mân

[el-Münzir'den] sonra kardeşi Amr b. en-Nu'mân, 33 yıl 4 ay hüküm sürdü ve hiçbir şey ortaya koymadan öldü.

48 Bu kelime *li-Saydâ'* diye geçmektedir. Burası Havrân'da bir mevkidir (çev.).

Hucr b. en-Nu'mân

[Amr'dan] sonra kardeşi Huçr b. Nu'mân, 12 yıl hüküm sürdü.

el-Hâris b. Huçr

[Huçr'dan] sonra oğlu el-Hâris b. Huçr, 26 yıl hüküm sürdü.

Cebele b. el-Hâris

Sonra Cebele b. el-Hâris 17 yıl 1 ay hüküm sürdü.

el-Hâris b. Cebele

[Cebele'den] sonra oğlu el-Hâris b. Cebele melik oldu. Ona el-Hâris b. Ebî Şimr de derlerdi. Benî Kinâne'yi kılıçtan geçirdi. Câbiye'de oturuyordu ve 21 yıl 5 ay saltanat sürdü. Allah daha iyi bilir.

en-Nu'mân b. el-Hâris

[95]

[el-Hâris'ten] sonra oğlu –künyesi Ebû Kerb, lakabı Kutâm– en-Nu'mân b. el-Hâris melik oldu. Gûr-ı Aksâ adlı ihtişamlı binalardan birini yaptı.⁴⁹ Nâbiga bu şiirde ona ağlamıştır:

*Efendisini kaybettiği için ağladı Cevlân'daki⁵⁰ el-Hâris⁵¹
Havrân⁵² ise zillet içinde korkuyor ondan.*

O, 37 yıl 3 ay hüküm sürdü. Allah daha iyi bilir.

el-Eyhem b. Cebele

[en-Nu'mân'dan] sonra, el-Eyhem b. Cebele b. el-Hâris b. Ebî Şimr 27 yıl 2 ay hüküm sürdü. O, Tedmür, Bereket Sarayı (Kasr-ı Bereke) ve Zât-ı Enmâr'ın sahibiydi. Benî Elkayn, Cisir ve Âmile'yi kıyımdan geçirdi.⁵³ Nâbiga bu konuda şöyle der:

Muaydî kabilesi, yeteneklerini kaybetti, sürülerini otlatıyorlardı, sürüleriyle otlakta uyuyorlardı, bu onları mağrur etti.

49 Beytûlmakdis ve Dimaşk arasındadır (çev.).

50 Cevlân, Şam bölgesindeki beldelerden birisidir (çev.).

51 Hâris, Cevlân'da bir dağdır veya en-Nu'mân b. el-Hâris'e ait bir köşktür (çev.).

52 Metinde الجولان olarak geçmektedir. Ancak doğrusu حوران olmalıdır. Havrân, Dimaşk civarında bir beldedir (çev.).

53 Buradaki ifade net değildir. Farsça tercümesinde, müellifin hata etmiş olabileceği belirtilmiş ve şöyle okunmasının daha doğru olduğu ifade edilmiştir: Benî Elkayn ve Cisir ve Âmile... (çev.).

el-Münzir b. Cebele

[el-Eyhem'den] sonra kardeşi el-Münzir b. Cebele melik oldu ve 13 yıl saltanat sürdü. Allah daha iyi bilir.

Şerâhîl b. Cebele

Sonra kardeşi Şerâhîl b. Cebele melik oldu ve 25 yıl 3 ay hüküm sürdü.

Amr b. Cebele

[Şerâhîl'den] sonra kardeşi Amr b. Cebele melik oldu ve 10 yıl 2 ay hüküm sürdü.

Cebele b. el-Hâris

[Amr'dan] sonra kardeşinin oğlu Cebele b. el-Hâris b. Cebele b. Ebî Şimr melik oldu ve 4 yıl hüküm sürdü. Bize malum olan işte buydu. İlim Allah'ın nezdindedir.

[96] **Cebele b. el-Eyhem**

[Cebele'den] sonra Gassânîlerin son meliki Cebele b. el-Eyhem b. el-Hâris b. Mâriye 3 yıl hüküm sürdü. O, Müslüman oldu, ancak sonra Hıristiyan olarak Rum'a sığındı.

Âl-i Gassân'dan Benî Cefne meliklerinin tamamı otuz iki kişiydi ve 616 yıl hüküm sürdüler.

[97] **8. YEMEN MELİKLERİ**

SEKİZİNCİ BÂB

Yemen Araplarından Himyer Meliklerinin Tarihleri Hakkında

Himyer Melikleri

Ya'rib b. Kahtân, evlatlarıyla birlikte Yemen topraklarına geldi ve orada yerleşti. O, Arapça konuşan ilk kişidir. Yine evlatları ona yaşarken mülk duası ettiler. Ona "Ebyetü'l-la'n" ve "En'ime sabâhân" dediler. Yemânîlerin hepsi onun neslindendir. Ya'rib b. Kahtân'ın oğlu Yeşcib'dir ve Sebe' b. Yeşcib de onun oğludur. [Himyer melikleri], bu [Sebe'nin] evlatlarıydılar. Onlara Sebe' denmesinin sebebi, Kahtân'ın evlatlarından ilk esir edilen kişi olmasındandı. Bu sözler Yemânîlerin kendi tarihleri hakkındaki sözlerinden nakledilmiştir.

Heysem b. Adî'nin İbn Abbâs'tan naklettiği bir haberde şöyle okumuştum: Şüphesiz ki hakiki Araplar, Âram'dan ortaya çıkmıştır ve bunlar Âd, Semûd, Tasm, Cedîs, Amâlik, Ubeyl, Emîm, Vebâr –ki kabiledir–, Câsim ve Kahtân olmak üzere on gruptur. Bu grupların tarihi, onların hepsinin birinin diğerinden sonra yok oldukları Âram yıllarının başlangıcına dayanır. Onlardan Armân adı verilen çok az bir grup bu tarihe kadar ayakta kaldı. Nebatî Meliki Urduvân, Eşkânîlerin hükümdarlığının sonlarında onlarla savaştı ve bu esnada Fars Hükümdarı Erdeşîr b. Bâbek onların yardımına yetişti ve her iki grubu yok etti.

Îsâ b. Dâb rivayetiyle gelen bir haberde okudum: Fars Hü- [98] kümdarı Cem [Cemşîd] döneminde Hûd, Âd kavmine ve Sâlih, Semûd kavmine peygamber oldular. Ferîdûn zamanında İbrahim aleyhisselâm, Minuçehr zamanında Musa aleyhisselâm peygamber olarak gönderildiler. O dönemde Yemen Meliki Şimr b. el-Emlûk, Minuçehr'in yönetimi altındaydı. Aynı şekilde oğlu da Fars Hükümdarı'na bağlıydı. [Şimr], Yemen'de Zufâr şehrini inşa etti ve Amâliklerin tamamını Yemen'den çıkardı.

Benî Kahtân'ın Yemen topraklarına tasallutu Keykubâd zamanındaydı. Onlardan biri olan Abdişems b. Yeşcib b. Ya'rib b. Kahtân, Yemen halkına hükmediyordu. O, Yemen şehirlerine ve muhaliflerine yönelerek Âd'ın geri kalanını itaati altına aldı. Onların hepsini esir ve köle olarak aldı; bundan dolayı ona *Sebâ* dediler. Ben [müellif], [bu rivayetin sahibi] İbn Dâb'ın Arapçadan haberi var mı bilmiyorum, nasıl böyle söylemiştir? Zira *Sebâ* hemzeli (mehmûz) değildir, ama *Sebe'* hemzelidir. İbn Dâb nesep ilminde iyidir. Onun bu isimle anılması hakkındaki benzer bir görüşte şöyle denilmektedir: Çünkü o, su kaynaklarını kontrol altına aldı, bundan dolayı bu isimle anıldı. Ben bu iki yorumun da sıhhatli olduğunu söyleyemem. Allah en iyi bilen ve hükmedendir.

Himyer b. Sebe'

Kahtân'ın evlatlarından ilk melik Himyer b. Sebe' idi. O, ölene kadar melik olarak kaldı. Sonra evlatları yönetime geçti. Ancak

ilk Tübbâ⁵⁴ el-Hâris er-Râyeş saltanatı elde edene kadar asırlar boyunca Yemen toprakları dışında hâkimiyetleri yoktu. er-Râyeş'ten önce Yemen'de birisi Sebe'de diğeri Hadramût'ta olmak üzere iki melik hüküm sürmüştü. er-Râyeş zamanına kadar Yemenlilerin tamamı onların boyunduruğu altında değildi. O, hepsini birleştirip kendine tâbi etti ve bundan dolayı onları "Tübbâ" denildi. Onun melikliği 150 yıl sürdü.

el-Hâris er-Râyeş

Onun [künyesi] el-Hâris b. Kays b. Sayfî b. Sebe' el-Asgar el-Himyerî'dir. Savaşıp düşmanlarından ganimet alan ve onları Yemen'e getiren ilk kişiydi. Bu nedenle Himyer [kavmi] onun döneminde zengin ve mutluydular bu yüzden ona er-Râyeş (zen-
[99] gin ve mutlu) dediler. er-Râyeş ve Himyer [b. Sebe'] arasında on altı ata vardır. Onun asrında Lebdü'n-Nüsûr sahibi Lokmân b. Âd öldü.

er-Râyeş ilk olarak en uzak bölgeye yani Hint'e asker gönderdi ve sonra Azerbaycan'da Türklerle savaştı. Onların savaşçıları nı öldürdü ve evlatlarını esir etti. Onun melikliği 125 yıl sürdü.

Ebrehe Zû'l-Menâr

Sonra Ebrehe Zû'l-Menâr b. el-Hâris er-Râyeş melik oldu. O, savaş güzergâhlarında, döndüklerinde girmek için [belli aralıklarla] Menârlar (ateşgâhlar) yapan ilk kişiydi. Bu yüzden Zû'l-Menâr olarak anıldığı söylenir. Onun melikliği 183 yıl sürdü.

Afrîkîs b. Ebrehe

[Ebrehe'den] sonra Afrîkîs b. Ebrehe b. er-Râyeş hüküm sürdü. Mağrib topraklarında Berberîlerle savaştı. Orada kendi adı olan Afrîkiyye adıyla bir şehir kurdu. Orada âbat olan bütün yerleri tasarrufu altına aldı. 164 yıl hüküm sürdü.

el-Abd Zû'l-Ez'âr

[Afrîkîs'ten] sonra kardeşi el-Abd Zû'l-Ez'âr b. Ebrehe melik oldu. Babasının hayatında Nesnâs (?) ülkesiyle savaştı. Onun iktidarı 25 yıl sürdü.

54 Tübbâ', Yemen meliklerine verilen bir unvandır (çev.).

· Hüddâd b. Şerâhîl

Sonra Belkıs'ın babası Hüddâd b. Şerâhîl, 75 yıl meliklik yaptı ve hiç eser bırakmadı.

Belkıs bnt. Hüddâd

[Hüddâd'dan] sonra kızı Belkıs bnt. Hüddâd hüküm sürdü ve Yemen'de 20 yıl iktidarı devam etti. O zaman Süleyman b. Dâvûd [100] aleyhisselâmla evlendi. Süleyman onu Filistin'e götürdü. Himyerliler, Belkıs'ın melikeliği döneminde Sebe' topraklarında Arim olarak adlandırılan seddi yaptığını düşünürler. Ancak bu yapı, Tübâbia [Yemen melikleri] iktidarından önceydi. Yemenlilerden bir kesim de Arim'i daha sonra Lokmân b. Âd'ın yaptığını iddia ediyorlar. Belkıs'ın melikeliği döneminde onu tamir edene kadar zaman içinde tahrip olduğunu söylüyorlar. Diyorlar ki: Arim, Belkıs'tan bir müddet sonra sel onu yıkana kadar sağladı. Bu olay, İslam'dan 400 yıl önceydi. Allah işlerin hakikatini daha iyi bilir.

Nâşir Yun'am

Belkıs'tan sonra amcası Nâşir Yun'am b. Şerâhîl, Yemen meliki oldu. İktidarı döneminde yönetimin zevale uğradığı zamanda bile halka ihsanda bulunduğu için [ihsan eden, nimet veren anlamında] "Yun'am" olarak bilinirdi. 85 yıl saltanat sürdü. Allah daha iyi bilir.

Şimr Yer'aş

Sonra Yer'aş Ebû Kerb b. Afrîkîs b. Ebrehe b. er-Râyeş saltanatına ulaştı. Titrediği için ona "Yer'aş" dediler. Yemen haberlerini [aktaran] raviler Şimr'in eserlerini anarken mübalağa etmişlerdir. Onun Zülkarneyn olduğunu ve bu lakabın İskender er-Rûmî'den önce ona ait olduğunu iddia etmişlerdi. İskender de tıpkı Şimr gibi uzak diyarları fethetmişti. Ahbar ravileri de İslam'ın ilk dönemlerinde yanlışlıkla bu lakabı İskender'e vermişlerdi. [Râviler] sözlerine delil olarak şunu getirdiler: Zülkarneyn'in başındaki "Zû" kelimesi Rumca değil Arapçadır ve bu lakap Yemen meliklerinin isimlerinin başında bulunur. Örneğin, Zûnuvâs, Zûkelâ', Zûcedn, Zûyezen vb. burada adını vermeye imkân olmayan diğerleri gibi.

Onun Zülkarneyn olarak anılmasının sebebi, arkasından yere kadar uzanan iki zülûfe sahip olmasıydı. Onun savaşları, doğuya kadar uzandı ve Horasan bölgesini tasarrufu altına aldı. Yine Soğd şehrinin kalesini yıktı. Şimr o şehri yıktığı için bu şehre [101] “Şimrkend” denildiği söylenir. Sonra bu kelime Arapçalaştırılarak buraya Semerkand denildi.⁵⁵ Bir binada Himyerîce yazılmış şu şekilde başlayan bir yazı bulunmuştur: “Bismillah, bu, Şimr Yer’aş’ın güneşin efendisi için yaptığı binadır.” Bazı ravilerin dediğine göre Şimr, Goştâsp zamanında melikti, diğer bir kesime göre ise o, Goştâsp’tan önceydi ve Rüstem b. Destân tarafından öldürülmüştü. Onun iktidarı 37 yıl sürdü.

Ebû Mâlik

[Şimr’den] sonra, oğlu Ebû Mâlik iktidara ulaştı. el-A’şâ onun hakkında şöyle der:

Dünya nimeti ve lezzeti Ebû Mâlik’e ihanet etti, zamanın ihanet etmediği kim vardır ki...

O, 55 yıl iktidarda kaldı, ilim Allah’ın katındadır.

el-Akran b. Ebî Mâlik

Sonra İkinci Tübbâ’ olan el-Akran b. Ebî Mâlik, Behmen b. İsfendiyâr b. Goştâsp zamanında 53 yıl hüküm sürdü. Allah daha iyi bilir.

Zûceyşân b. el-Akran

Sonra Zûceyşân b. el-Akran b. Ebî Mâlik, Dârâ b. Dârâ b. Behmen zamanında ve ondan sonra olmak üzere 70 yıl saltanat sürdü. [Zûceyşân], Yemâme’de Tasm ve Cedîs kabileleriyle savaşım onları katletti. Bu olay, İskender’den önce meydana geldi. Ayrıntısı şöyledir: Umman, Bahreyn ve Yemâme’de Tasm, Cedîs ve diğer kabileler yaşamaktaydı. Bu kabileler, tıpkı Rebîa ve Mudar gibi yedi kabileydi. Bunlar; Âd, Semûd, Suhâr, Câsim, Vebâr, Tasm ve Cedîs’tir. Bunlardan Tasm ve Cedîs dışındakilerin hepsi Zû-

55 Müellif burada bir hata yapmaktadır. Zira kelimenin ikinci kısmı *Kend* Farsçada kazmak mastarından gelse de Türkçede köy manasına gelmektedir. Yâkût el-Hamevî, Özkend maddesinde, *Kend* kelimesinin Mâverâünnehir halkının dilinde köy manasına geldiğini ifade etmektedir. (Farsça trc. s. 133) (çev.).

ceyşân'ın dönemine kadar yok olmuşlardı. Zûceyşân onları yok etti. el-A'şâ bu konuda şöyle der:

*Âd ve İrem'i gördünüz mü, geçen gün ve geceler onları yok etti.
Onlardan sonra Semûd da "Kudâr" günahı yüzünden perişan oldular [102]
Sonra Câsim ve Tasm'ın diyarı yerleşimsiz kaldı
Ve Cedfs korku günü vakasına maruz kaldı
Ve yine zaman Suhâr'ı açıkça yok etti
Sonra Vebâr zamandan istifade etti ama ne Suhâr ne Vebâr kaldı
Hepsi yok oldular ve sonraya izler bıraktılar, Nizâr onların yerinde yerleşti
Onlar büyüklük sahibi, iyiliksever ve yumuşak tabiatlı idiler
Zamanın olayları onlara ihanet etti. Evet, zaman zamanın ehline şer ve kötülük getirir.*

Zûceyşân'dan sonra kalanlar, İskender'in zamanında iktidara ulaştılar. Bu, Nadr b. Kinâne'nin zamanındaydı.

Tübba' b. el-Akran b. Şimr

Sonra Tübba' b. el-Akran b. Şimr melik oldu. O, ilk Tübba'dır. 163 yıl hüküm sürdü.

Melkîkerib b. Tübba'

Sonra [Tübba'ın] oğlu Melkîkerib b. Tübba', 35 yıl hüküm sürdü. Allah daha iyi bilir.

Es'ad Ebû Kerb

[Melkîkerib'den] sonra "Tübba'ü'l-Evsat" olarak bilinen oğlu Es'ad Ebû Kerb melik oldu. O, hırslıydı ve çok fazla savaş yapıyordu. Nihayet Himyerliler, çok fazla savaşp onları yordığı için onu öldürmenin yolunu aradılar. Oğlu Hassân b. Tübba'dan onu öldürmeleri konusunda kendilerine yardımcı olmasını, böylece onu melik yapmak istediklerini söylediler. Kabul etmeyince onu [Es'ad b. Kerb'i] öldürdüler ama pişman oldular. Sonraki meliki tayin etme hususunda ihtilaf edince çaresiz Hassân'ı melikliğe getirdiler.

Yemenlilerden bazıları şu fikirdedir: Kur'an'da zikredilen Tübba'⁵⁶ aynı şahıstır ve Allah'ın azarlaması ona değil kavminedir. Derler ki: Fars'ta İskender tarafından tayin edilen [Mülûkü't-] [103] Tavâif olduğu gibi Yemen'de de onun tarafından –kendilerine Akyâl ve Zevûn derler–, [Mülûkü't-]Tavâif hüküm sürmekteydi.

Erdeşîr, Fars [Mülûkü't-]Tavâif'ini bertaraf edince Es'ad b. Amr da Yemen [Mülûkü't-]Tavâif'ini ortadan kaldırdı. O, 120 yıl hüküm sürdü. Allah daha iyi bilir.

Hassân b. Tübba'

[Es'ad'dan] sonra oğlu Hassân b. Tübba' melik oldu. Yemâ-me'deki Cedîs kavmine yöneldi ve onları ortadan kaldırdı. Babasını öldürenleri tek tek ele geçirip öldürüyordu. Onlar kardeşi Amr b. Tübba'a geldiler ve onunla kardeşi Hassân'ı öldürmek üzere anlaştılar. Ancak onların büyüklerinden Zûra'yn adlı bir adam, onu kardeşini öldürmekten vazgeçirdi ve bu işin akıbeti hakkında uyardı. Amr kabul etmedi ve sonunda Hassân'ı öldürdü. Hassân 70 yıl hüküm sürdü. Allah daha iyi bilir.

Amr b. Tübba'

[Hassân'dan] sonra Amr b. Tübba' melik oldu. Ancak çok çeşitli ve sürekli hastalıklar nedeniyle evde hasta yatağındaydı. Dışarı çıktığında onu omuz üstünde tahtirevan üzerinde hareket ettiriyorlardı. Bundan dolayı ona "Mûsebân" ve "Zâ'l-A'vâd" dediler. Mûsebân, *envesâb*'dan türemiştir ve Himyericede yatalak ve yatan manasındadır. Zâ'l-A'vâd (çubuklar sahibi) ise onun tahtirevanda oturması nedeniyle söylenmiştir. el-Esved b. Ya'fer kendi şiirinde onu şöyle yâd etmiştir:

Her ayna, beni ona yaptığım şeye âgâh eder, yol Zi'l-A'vâd'ın yoludur.

Yemen haberleri aktaran kitaplarda şöyle okumuştum: Zi'l-A'vâd'ın melikliği, Şâpûr b. Erdeşîr zamanındaydı. Zi'l-A'vâd'dan sonra dört melik hüküm sürdü, kız kardeşleri Abdia' Hürmüz b. Şâpûr zamanında idiler.

Onun melikliği 63 yıl sürdü. Allah daha iyi bilir.

[104] **Ubeyd Kelâl**

Sonra Ubeyd Kelâl b. Masûb melikliğe geçti. O, Hıristiyanı ve bunu gizliyi ilan etmiyordu. Onun melikliği 74 yıl sürdü.

Tübba' b. Hassân b. Tübba'

[Ubeyd'den] sonra Tübba'ü'l-Asgar olarak anılan Tübba' b. Hassân b. Tübba' b. Melkîkerîb b. Tübba' b. el-Akran iktidara geçti. O, Tübba'ân'ın son melikiydi.

Kız kardeşinin oğlu el-Hars b. Amr b. Hucr el-Kindî'yi Ma'd kabilesine emîr yaptı ve oraya gönderdi. [Tübba' b. Hassân], Hubreyn (iki din) ve Mekke ve Medine sahibiydi. Kâbe'yi örtüyle kapladı, sonra Hubreyn olarak Yemen'e döndü ve Yahudiliği kabul ederek halkı buna davet etti, bundan dolayı Yahudilik Yemen'de nüfuz kazandı. O, Yemen ve Rebîa arasında ittifak anlaşması yaptı. 78 yıl meliklik yaptı. Allah işlerin hakikati hakkında bilgi sahibidir.

Mürsed b. Ubeyd Kelâl

Sonra Tübba''ın kardeşi Mürsed b. Ubeyd Kelâl melik oldu. Ondan sonra Himyerîlerin saltanatı güçsüzleşti ve düşüşe geçti. Onun melikliği 41 yıl sürdü.

Velîa b. Mürsed

[Mürsed'den] sonra Velîa b. Mürsed 37 yıl hüküm sürdü.

Ebrehe b. es-Sabbâh

Sonra Ebrehe b. es-Sabbâh melik oldu. O, bilgin ve cömertti. İktidarın Benî Ma'd'ın eline –ki Kureyş onlardandı ve hükümlanlığa sahipti– geçeceğini bildiği için Ma'dlılara hürmet göstermişti. Yemen ahbar kitaplarında şöyle okudum: Ebrehe, Şâpûr b. Hüzmüz Zül'Ektâf zamanındaydı. O, Ebrehe'den sonra da melikti.

Sahbân b. Muhris

[105]

Sahbân b. Muhris, Behrâm Gûr'un babası Yazdegird'in hükümdarlığı boyunca –ki bu, el-Münzir b. Amr el-Lahmî'nin zamanındaydı, el-Münzir'in ölümü de Behrâm'ın ölümünden sonraydı– ve Yazdegird ve oğlu Behrâm Gûr'un döneminde Yemen'e hükmetti. Meliklik ondan sonra Sabbâh b. Ebrehe b. Sabbâh'a geçti. Bu, Yazdegird b. Behrâm Gûr'un zamanındaydı. O ikisinin melikliği aynı vakitte 15 yıl sürmüştü.

Hassân b. Amr b. Tübba'

Sonra Hassân b. Amr b. Tübba' melik oldu. Hâlid b. Ca'fer b. Kilâb, kendi kavmiyle –ki esir düşmüşlerdi–, onun yanına geldi ve Hassân onları özgür bıraktı. Bundan dolayı Hâlid onu övdü. Onun melikliği 57 yıl sürdü.

Zûşenâter

[Hassân'dan] sonra Zûşenâter melik oldu. O hanedandan değildi. Sert mizaçlı, katı yürekli ve çok kan döken birisiydi. Yemen meliklerinin bir oğlu olduğunu duyduğunda birini gönderip onu getirtir ve onunla ilişkiye girerdi. [Yemenlilerin] geleneğine göre kendisiyle ilişkiye girilen kişi melik olamazdı. Zûnuvâs adında bir oğlan vardı ki omzundan aşağı inen iki zülûfünden dolayı bu ismi ona vermişlerdi. Zûşenâter onu yanına getirtti. Zûnuvâs'ın yanında küçük bir bıçağı vardı. Fuhuş için ona yaklaşıncı karnını yardı ve kafasını kesti. Onun melikliği 27 yıl sürdü.

Zûnuvâs

Ondan sonra Zûnuvâs, Fîrûz b. Yezdegird döneminde ve Kusa b. Kilâb zamanında melik oldu. Onu "Sâhib-i Uhdûd"⁵⁷ olarak anarlar. Yemen halkını Yahudiliğe davet etti. [Bu olay şöyle [106] olmuştu]: Yesrib'e geldiğinde Yahudiliği beğenmiş ve Yahudi olmuştu. Sonra Yesrib Yahudileri Necran'ı cezalandırmak için savaşmaya gittiler. Oranın Hıristiyanları, Hıristiyanlığı Şam melikleri Âl-i Cefne'nin gönderdiği bir adamdan öğrenmişlerdi. Zûnuvâs bir grupla oraya gitti. O, mezarlar kazılmasını ve onların içinde ateş harlanmasını emretti ve Mesîhîleri bu ateşe atmalarını emretti. Dininden dönmeyen herkesi ateşe attı, böylece çoğu kesimini öldürdü. Sonra Yemen'deki payitahtına döndü.

Ancak Yemen halkından Zûsa'bân adında biri, denizi geçerek Hıristiyan olan Habeş Kralı'nın yanına ulaştı. Onu Zûnuvâs'ın Hıristiyanlara reva gördüğü şeyler hakkında bilgilendirdi. Habeş Kralı bu konuda Rum Kayseri'ne mektup yazdı ve ondan Yemen'e bir birlik göndermek için izin istedi. Kayser, Zûsa'bân'ı Habeş ülkesine halef tayin edip bizzat kendisinin Yemen'e gitmesini ve oraya yerleşmesini emretti. Habeş Kralı yetmiş bin süvariyle Yemen'e yöneldi. Zûnuvâs hezimete uğradı ve kaçtı. O, birini onu takibe gönderdi ancak Zûnuvâs çölü geçerek denize ulaştı ve denizi geçmek için kendini denize attı. Ondan sonra kendisini hiç kimse görmedi. Onun melikliği 20 yıl sürdü. Allah işlerin hakikatini daha iyi bilir.

57 Mezar, çukur sahipleri. Bu, Kur'an'da Burûc, 85/1-7. ayetlerde geçer (çev.).

Zûcedn

Zûcedn, [Zûnuvâs'ın] halefi oldu. Onu da yendiler ve takip ettiler. O, denizde saklandı ve kendini suya attı. Zûcedn ve Zûnuvâs'ın iktidarı 27 yıldır.

Himyer melikleri toplamda yirmi altı kişiydi ve 2020 yıl hüküm sürdüler. Onlardan sonra Habeş'ten üç, Fars'tan sekiz kişi iktidara geldi. Sonra oranın hâkimiyetini Kureyş elde etti.

Bilinmelidir ki bütün tarihî dönemler arasında Tarih-i Akyâl yani Himyer meliklerinininki hepsinden daha yanlış ve karışıktır. Zira onların iktidarının süresi oldukça uzun ve meliklerinin sayısı azdır.

Ebrehe b. Eşrem

Sonra Ebrehe el-Habeşî Yemen iktidarını ele geçirdi. O, Sahib-i Fîl olandır ki hilesi, helakine yol açmıştır. Nebî'nin (sav.) [107] doğumu, onun iktidarı dönemindeydi.

Yeksûm b. Ebrehe

Ondan sonra oğlu Yeksûm b. Ebrehe melik oldu. Yemen'de Habeş'in etkinliği devam etti ve onun işleri kötüye gitti. Allah daha iyi bilir.

Mesrûk

[Yeksûm'dan] sonra Mesrûk melik oldu. Seyf b. Zûyezen Fars Hükümdarı'na sığınıp ondan yardım isteyerek Irak'a gelinceye kadar iktidarda kaldı. Ahbar ravileri Habeş'in Yemen üzerindeki iktidarının süresi hakkında ihtilaf etmişlerdir. Benim anlatmak istediğim şey, *fütûh* kitaplarının birinde rastladığım şeydir. Orada şöyle okudum: Yemen üzerinde Habeş zaferi Kubâd b. Fîrûz zamanındaydı. Sonra Seyf b. Zûyezen Irak'a, Habeş tehdidi için yardım ve ordu toplamak üzere gitti. Bu, Kistrâ b. Kubâd'ın dönemindeydi. Habeş hâkimiyeti 72 yıl sürdü. Arbât'ın melikliği döneminde 20 yıl, Arbât'ı öldüren Ebrehe zamanında 23 yıl, Yeksûm b. Ebrehe döneminde 17 yıl ve Mesrûk döneminde 12 yıldır. Ancak Hürmüz'ün Yemen'e gelmesi Ficar Savaşı'ndan 10 yıl sonraydı, Kâbe'yi yeniden inşadan 5 yıl önceydi. Bu sırada Nebî (sav.) 30 yaşındaydı. Zira onun doğumu, Fil Vakası'ndan 25

gün sonra ve Kistrâ b. Kubâd Enûşîrvân'ın hükümdarlığının kırk birinci yılındaydı. Kistrâ Pervîz'in hükümdarlığından 19 yıl geçmiş ve Yemen'deki âmili Bâzân ona şöyle yazmıştı: "Tihâme dağlarında bir davet sahibi ortaya çıktı. Gizlice halkı kendine davet ediyor. Takipçileri azdır ve onun dinini kabul eden az bir grup dışında Araplar ona korku vererek savaşa girişmişlerdir." Ondan sonra Hicret meydana geldi. Bu, Pervîz'in hükümdarlığının otuz ikinci yılına denk düşer. Sonra Nebî (sav.), saltanatının otuz sekizinci yılında onunla mektuplaştı ve Abdullah b. Huzeyfe es-[108] Sehmî'yi ona gönderdi. Aynı yıl Kistrâ Pervîz öldü ve Nebî (sav.) ondan sonra 4 yıl daha yaşadı. Nebî'nin (sav.) vefatı, Yezdegird b. Şehriyâr b. Kistrâ Pervîz'in hükümdarlığa geçtiği aydaydı. Seyf b. Zûyezen, Kistrâ Enûşîrvân tarafından Yemen üzerinde iktidara getirildi ve Vehruz onunlaydı. Seyf, Habeş'in evlatlarının kalanlarından bir grubu kendi hizmetine almıştı. Bir gün bu hizmetliler onu av sırasında kendi mızraklarıyla kör ettiler, sonra öldürdüler ve dağların zirvelerine kaçtılar.

Böylece Himyer melikliği sona erdi ve Yemen iktidarı, Fars hükümdarlarının âmillerine geçti. Hicret olduğu zaman Pervîz'in âmili Bâzân, Pervîz'in komutanı olan Feyrûz ve Dâdûye'yle birlikte oradaydı. Bu iki kişi Müslüman oldu.

Kadîm dönemde Farslardan on altı merzûban Arap topraklarının farklı bölgelerinde hüküm sürüyordu. İsimleri şöyledir:

Saht

Kinde topraklarında, Hadramût ve mücavir alanında hüküm sürdü. Ben onun hangi zamanda ve hangi hükümdar döneminde hüküm sürdüğünü bilmiyorum. Allah daha iyi bilir.

Sindâd

Saht'in bölgesine Sindâd hâkim oldu ve uzun müddet Rîf'te oturdu ve orada binalar yaptı. Onlardan biri "Zişşerefât" Sarayı'ydı. Şair bu saray hakkında şöyle diyor:

Havernak, Sedîr ve Bârik halkı ve Zişşerefât Sarayı ki onu yapan Sindâz'dır...

Bu beyitte "dâl" kafiye gereği mecburen "zâl"e çevrilmiştir. Allah daha iyi bilir.

Elhâmurz b. Âzerker

Kisrâ Pervîz'in ordusunun komutanlarından biri olan Elhâmurz, Zîkâr Savaşı'nda Fars ordusunun komutanıydı.

Fenâberzîn⁵⁸

[109]

Hîre'den Bahreyn sınırına kadarki çölde Rîf'e bağlı bölgeler de hüküm sürdü. Araplar ona Hanâberzîn derlerdi.

Sâsân b. Rûzbeh⁵⁹

O, eski zamanda bazı Fars hükümdarlarından önce Tağlibiye, Mısır, Ammân, Yesrib ve Tihâme'de hüküm sürerdi. İfrikiye'nin haracı ve Nûbe topraklarının haracı da ona ulaşırdı.

Rûzbeh b. Sâsân⁶⁰

O da yine babasının bölgesinde hüküm sürüyordu. Onun Araplar arasındaki iktidarı oldukça uzundu. Allah daha iyi bilir.

Anûş Nâd b. Huşnesbende

Arap topraklarından bir bölgenin hâkimiyetine Kisrâ Enûşirvân'ın döneminde ve Hürmüz b. Kisrâ'nın zamanının bir kısmında sahipti. Allah daha iyi bilir.

el-Muka'ber

Onun adı "Sâhib-i Muşakkar"⁶¹ Âzâdferûz b. Huşneşfân (Ceşneşfân) idi. Bahreyn ve Umân Vadisi'nden Yemâme'ye, Yemen ve havalisinden Garriyeyn ve oraya tâbi olunan yerlere kadar onun yönetimindeydi. Haddi aştıklarında Arapların ayaklarını topuklarından kılıçla kestiği için ona el-Muka'ber adı verilmişti. Haraçlarını getirdiklerinde alıyordu ve onları Fırat'ın suyunu içmekten alıkoyuyordu. Bu durum, Abdullah b. Âmir b. Kureyz'e bağlanana kadar bir müddet böyle kaldı. Ebû Ubeyde, onun İslam'ın zuhurundan önce "el-Muakber"⁶² olarak anıldığını, sonra adının el-Muka'ber'e çevrildiği kanaatindedir.

58 Metinde ayrı bir başlık halinde verilmemiştir (çev.).

59 Metinde ayrı bir başlık halinde verilmemiştir (çev.).

60 Metinde ayrı bir başlık halinde verilmemiştir (çev.).

61 Necran ve Bahreyn arasında Tasm kabilesinin inşa ettiği bir kalenin adı. Bazılarına göreyse Bahreyn'de büyük bir kalenin adıdır (çev.).

62 Arapça metinde her iki kelime de muhtemelen yanlış olarak Muka'ber olarak yazılmıştır. Ancak Farsça tercümesinde ilk geçen kelimenin Muakber olduğu vurgulanmıştır (çev.).

Vehruz⁶³

İsmi, Horzâd b. Nersî'dir. Vehruz, halkın ulularının mertebelerinden bir mertebenin ismidir. Yemen ülkesini fethetti ve onu Habeşlilerin elinden geri aldı. Altı yüz kişiyle otuz bin kişiyi öldürdü. Yemen iktidarı, Seyf b. Zûyezen'in ölümünden sonra Vehruz'a, sonra sırasıyla Velîscân, Horzâdânşehr, Nûşcân, Mervezân, onun oğlu Horhusrev, Bâzân b. Sâsân el-Cerûn'a geçti.

- [110] Sonra Bâzân Yemen meliki oldu. O, Kistrâ Pervîz'den önce Yemen topraklarının hükümranıydı. Resulullah'ın (sav.) Arap kabileleriyle savaşları onun döneminde meydana gelmişti.

Dâdûye b. Hürmüz b. Fîrûz

Bâzân'dan sonra Dâdûye Yemen meliki oldu. Annesi, Bâzân'ın kız kardeşiydi. Dâdûye, Ebû Bekir'in döneminde el-Kezzâb el-Abesî'yi, Fîrûz ed-Deylemî'yle birlikte öldüren kişiydi.

Farslardan bahsettiğim bu sekiz kişi, Himyerîlerin iktidarı yıkıldıktan sonra, Yemen'de hüküm sürdüler. Onların ilki Vehruz, sonuncusu Dâdûye idi. Dâdûye zamanında Kureys, Yemen'e hâkim oldu. Yemen ve şehirlerinde mezkûr sekiz melikin soyundan kişiler günümüze kadar kalmıştır. Allah hakikati daha iyi bilir.

- [111] **9. KİNDE MELİKLERİ**

DOKUZUNCU BÂB

Kinde Meliklerinin Tarihleri Hakkında

Kinde Melikleri

Hucr Âkilü'l-Merâr

Hucr Âkilü'l-Merâr b. Amr Muâviye b. Sevr b. Murta', Kinde'ye mensup Ma'd kabilesine hükmetti. O, başlarda Irak tarafına hareket etmiş ve Ma'd topraklarına giren Tübba' tarafından buranın yönetimiyle görevlendirilmişti. Tübba' öldüğünde Hucre, iyi bir sîreti olduğundan kendi ülkesinde yaşlanıp ölene kadar iktidar sürmüştü. O dönemde Şam'ın meliki Ziyâd b. el-Heyûle es-Süleyhî idi ve yönetimin büyük kısmı Âl-i Cefne'deydi. Ziyâd civardaki bazı yerlere hükmetmiş gibi [hareket etmekteydi], bu yüzden Hucre onu öldürdü.

63 Metinde ayrı bir başlık hâlinde verilmemiştir (çev.).

el-Hâris el-Maksûr b. Amr

[Hucr'dan] sonra el-Hâris el-Maksûr melik oldu. Kubâd b. Fîrûz ile Zendeka aleyhindeki beraberliği sayesinde iktidarı kuvvetlendi ve işleri daha da güçlendi. Kendi evlatlarını Bekir, Temîm, Kays, Tağlib ve Esed kabilelerine hükmetmek üzere gönderdi. Nizâr [kabileleri] Necd'e geliyorlardı ve onlardan hiçbiri Necd'den uzaklaşmadan el-Hâris'in himaye ve tasallutu altına giriyorlardı. Bu nedenle el-Hâris, Enûşirvân hükümdar olup el-Münzir b. Mâüssemâ'yı oranın yönetimine tayin edene kadar Ma'd kabileleri üzerinde hüküm sürmeye devam etti. el-Münzir, Hîre'ye yaklaşıncı el-Hâris el-Kindî kaçtı. el-Münzir'in süvarileri onun peşine takıldılar ve onun oğlunu yakalayıp öldürdüler. Ancak el-Hâris'i yakalayamadılar. O, Müshilân'da Benî Kelb kabilesi [112] tarafından öldürülene kadar hiç durmadan kaçtı.

el-Hâris'in katledilmesinden sonra evlatları ihtilafa düştüler ve birbirlerini öldürerek paramparça oldular. el-Münzir b. Mâüssemâ, kalanları hâkimiyeti altına aldı ve hepsini öldürdü. Onların iktidarı sona erdikten sonra Kinde kabilesinin riyaseti Benî Cebele b. Adî b. Rebîa b. Muâviyetü'l-Ekramîn'e geçti. Sonra Ma'd'dan Kerb b. Cebele'ye ve nihayet Kays'a geçti. O, Kinde'nin büyüklerinden yetmiş kişiyle Nebî'nin (sav.) yanına gelip İslam'ı kabul eden kişidir.

10. İSLAMİ DÖNEM

ONUNCU BÂB

[113]

İslami Dönem Arap Melikleri Kureys'in Tarihleri Hakkında (On Bölümden Oluşmaktadır)

Birinci Bölüm: Hicret'e Kadar Ma'dîlerin Tarihinden Bir Bölüm

Ma'dîlerin Tarihi

Ma'dîlerin tarihi, Cahiliyeden İslam'a kadar şu şekilde on devreye ayrılır: İsmail'in Mekke'ye geldiği yıl, Ma'd'ın evlatlarının dağıldığı yıl, Amr b. Lühay'ın riyaset yılı, Ka'b b. Leviyy'in ölüm yılı, Gadr yılı, Fil yılı, Ficar yılı, Hişâm'ın ölüm yılı, Kâbe'nin yapılmış yılı, Hicret yılı.

Ma'd'ın evlatlarının dağıldığı yıla gelince bu yılda onlar bölünmeye başladılar. Bu yüzden bunu tarih olarak kaydettiler. Sonra ne zaman Tihâme topraklarından bir kavim uzaklaşsa ona tarih verirlerdi, bu iş böylece uzun sürdü.

Amr b. Lühay'ın riyaset yılı, İbrahim'in dinini [putperestliğe] dönüştürdüğü yıldır.

- [114] Ka'b b. Leviyy'in ölüm yılını da uzun bir zaman tarih olarak kaydettiler. ez-Zübeyr b. Bekkâr der ki: Ka'b'ın ölümüyle Fil yılı arasında 520 yıl vardır.

"Hüccetü'l-Gadr" olarak da bilinen Gadr yılında, Himyer me-liklerinden biri Kâbe için bir örtü göndermişti. Benî Yerbû'dan bir kesim Kâbe'ye ulaşmadan önce onun gönderdiklerine saldırıp onları öldürdüler ve örtüyü yağmaladılar. Bu haber [Kâbe'de] toplanan kabilelere ulaştığında birbirleriyle savaşa giriştiler ve bundan dolayı mezkûr yıl "Hüccetü'l-Gadr" olarak isimlendirildi. ez-Zübeyr b. Bekkâr der ki: Bu olay, peygamberliğin başlangıcından 200 yıl önceydi.

Fil yılına gelince Nebî'nin (sav.) doğum yılıdır. Bu yıl, Enûşirvân'ın otuz dördüncü hükümdarlık yılı ve Amr b. Hind ve Rum Kralı Kostarundes'in saltanatının sekizinci yılıydı ve bu peygamberlikten (*meb'as*) kırk yıl önceydi. Meb'as yılı, Pervîz'in on altıncı, diğer bir görüşe göre yirminci yılına denk gelmektedir. Bu zamanda Hîre Meliki Behrecân el-Fârisî ile birlikte Âyâs b. Kabîsa et-Tâî idi. O ikisinin iktidarından 2 yıl 4 ay geçmişti. Bu dönemde Yemen'de Bâzân hüküm sürmekteydi. O, aynı yıl Yemen'den Pervîz'e koku gönderdi. Benî Temîm'den bir grup ona saldırdı ve yağmaladı. Hükümdarın buna karşılık olarak onlara gönderdiği ceza korkuttu. Ancak onlar dediler ki: "Yedik ve öldürülüyoruz." Bu cümle mesel oldu ve onlar bu sözü söyleyen ilk kişiler oldu. Pervîz, Arapların Muka'ber⁶⁴ dedikleri Dâdferûz b. Huşneşfân'ı onlara gönderdi. Bu lakabın verilme sebebi, o kokuyu çalan Benî Temîm'in elini kesip Safka gününde⁶⁵ ona ulaştırmasıydı. Bu olayın açıklaması şöyledir: Safka günü

64 Başka bir yerde bu isme başka bir anlam yüklenmişti (çev.).

65 Bir nevi alışveriş (çev.).

esirleri, Nebî (sav.) tarafından Bahreyn hâkimi tayin edilen el-Alâb el-Hadramî onları çıkarana dek Bahreyn'de Muka'ber'in zindanında idiler.

Ficâr yılına gelince bu ikinci Ficar'dı ve Fil yılından yirmi yıl sonraydı, iki Ficar arasında Cebele günü bulunmaktadır.

Hişâm'ın ölüm yılına gelince –o Hişâm b. Mugîre el-Mah- [115] zûmî'dir– Kureyş tarihinin kaynaklarını oluşturmıştı ve bu iş onun onurlandırılma sebebidir. Kureyş, kendisinden sonra Kâbe'nin inşa edilmesini de yine onun onurlandırılması için tarih edindiler ve bu başlangıcı hicrî tarihin oluşturulduğu Ömer'in hilafetinin başına kadar kullandılar.

Vekî' el-Kādî, İbn Ebi's-Sırrî'den, o da Hişâm b. el-Kelbî'den rivayet ettiğine göre, Kâbe'nin yeniden inşa edilmesi, en-Nu'mân b. el-Münzir'in melikliğinin başlangıcından 18 yıl 8 ay sonra, Pervîz'in hükümdarlığının başlangıcından 11 yıl sonra, bazılarına göre 6 yıl sonra –ki bu daha doğrudur–, Fil yılının yirmi beşinci yılının başındaydı.

el-Câhiz der ki: Arap tarihinde İslam'dan önce üç şey meşhurdur: Filin gelmesi, Hişâm'ın ölmesi ve Kâbe'nin inşası. Kureyş der ki: Filan vakıa Hişâm'ın ölüm yılında ya da filin geldiği zaman ya da Kâbe'nin yapıldığı yıldadır. Diğer Arap kabilelerinin de dediği gibi: Filan vakıa Fathil zamanında ya da Hanân yılında ya da Cuhâf yılında ya da Arim seli yılında meydana gelmiştir. Bundan önceleri şöyle tabirler kullanılırdı: Taşlar çamur gibi ıslak olduğunda ya da taşlar çamur gibi yumuşak olduğunda...

Vekî' el-Kādî, Ali b. Muhammed Hamza el-Alevî'den, o Demâd'dan, o da Ebî Ubeyde'den rivayet etmektedir ki: Fil yılı, Cebele gününden 6 yıl sonraydı. Bundan dolayı Cebele günü, Rahruhân gününden⁶⁶ 1 yıl sonraydı. Zîneceb günü⁶⁷ Cebele gününden 1 yıl sonraydı. Fil yılı Zîneceb gününden 4 yıl sonraydı.

66 Cahiliye dönemi savaşlarından birisidir (çev.).

67 Cahiliye dönemi savaşlarından birisidir (çev.).

Vekî, İbn Ebi's-Sırrî'den, o da Hişâm el-Kelbî'den rivayet ettiğine göre, Fil günü Cebele gününden 17 yıl sonraydı. Cebele gününde Kebşe bnt. Urvetü'r-Ricâl b. Utbe b. Ca'fer b. Kilâb, Âmir b. [116] Tufeyl'i dünyaya getirdi. Âmir, Resulullah'ın (sav.) ömrünün son yılında yani hicrî 11 yılında onun yanına gitti, Resulullah o zaman 63, Âmir 80 yaşındaydı.

Yine Vekî, el-Hâris'ten, o İbn Muhammed'den, o İbn Sa'd'dan, o da Hişâm el-Kelbî'den şöyle rivayet etti: Birisinden şöyle işittim: Ma'd b. Adnân, Mesîh aleyhisselâm zamanında; Kusay b. Kilâb, Fîrûz b. Yezdegird zamanında; Abdi Menâf, Kubâd b. Fîrûz zamanında; Nebî'nin (sav.) doğumu, Seyf b. Zûyezen, Enûşîrvân'ın saltanatı zamanında asker çıkartmak için Habeş'e geldikten 2 yıl sonraydı. Yemen üzerinde Habeş'in galebesi Kubâd b. Fîrûz'un hükümdarlığının sonundaydı. Seyf'in [önce] Kayser'in sonra Enûşîrvân'ın yanına gitmesi iki yıl sürdü. Onun huzuruna kabul edilmek için bir müddet onun kapısında kaldı, sonra Yemen'e döndü. Mevlid [Peygamber'in doğumu], bundan yıllar sonra meydana geldi.

[117] **Peygamberin Doğumu**

İkinci Bölüm: Peygamber'in Hicretinin Ay ve Günü ile Mevlid ve Meb'as Hakkında Nakledilen Rivayetler Üzerine

Muhammed b. Cerîr et-Taberî *el-Kitâbü'l-müzeyyel* adlı kitabında [Nebî'nin veladet, bi'set ve Hicreti hakkında] yeteri kadar bahsetmiştir ve diğerlerine ihtiyacı azaltmıştır. Ben bu konuları mezkûr kitaptaki senedleri hazfederek burada aktaracağım. İsnadı şu sebeple zikretmedim: [Taberî] sika olarak bilinen biridir ve yine kitabı da meşhurdur, çeşitli ülkelere gitmiştir. O, der ki: Nebî'nin (sav.) veladeti vakti konusunda en yakınıyla en uzağı arasında 8 gün ara bulunan muhtelif rivayetler vardır. Bir rivayete göre o, rebûlevvelin ikinci gecesinde, diğer bir rivayete göre sekizinci gecesinde, üçüncü rivayete göre aynı ayın on üçüncü gecesinde doğmuştur. Ancak ravilerin rebûlevvelin günleri konusunda ihtilaf etmelerine rağmen başka iki konuda ihtilaf yoktur: İlki, doğum rebûlevvelin ikinci yarısında değil ilk yarısındadır; diğeri pazartesi günü dışında başka bir günde olmadığıdır.

Aynı şekilde [Resulullah'ın] dünyaya geldiği dönemin hükümdarlarının saltanat yılları hakkında da ihtilaf vardır: Bazılarının dediğine göre doğum Kısra Enûşirvân'ın hükümdarlığının kırk-
kinci, bazılarına göre kırk birinci, bazılarına göreyse kırk üçüncü
yılında gerçekleşmiştir. Bazıları diyor ki Amr b. Hind'in melikli- [118]
ğinin on sekizinci yılında, ondan daha az ya da daha fazla bir ta-
rihte meydana gelmiştir. [Resulullah'ın] babasının vefatıyla ilgili
de otuz aylık bir ihtilaf vardır. Bir gruba göre, babası öldüğünde
Nebî (sav.) annesinin karnındaydı. Bazıları, babasının onun do-
ğumundan sonra yirmi sekiz ay yaşadığını rivayet etmektedir.
Annesinin ölümüyle ilgili de iki yıllık bir ihtilaf vardır. Bir rivaye-
te göre annesi altı yıl, diğer bir rivayete göre onun doğumundan
sonra sekiz yıl yaşamıştır.

Yine amcası Ebû Tâlib'le beraber Şam'a gittiği vakitle ilgili
dört yıl ihtilaf vardır. Bazılarına göre bu sefer 9 yaşındayken
bazılarına göre ise 12 yaşındayken meydana gelmişti. Yine
onun amcasıyla Ficar Savaşı'na gitmesi hakkında da bir yıl ihti-
laf vardır. Bir grup onun 20 yaşında katıldığını rivayet etmekte-
dir. Onun Hatice için Şam'a olan ikinci seferinde de yine birkaç
ay ihtilaf vardır. Bazılarına göre 25, diğer bir görüşe göreyse 25
yaşından birkaç ay sonra meydana gelmişti. [Hz. Peygamber'in
(sav.)) onunla izdivacı bu yolculuktan bir ay sonra olmuştu.
[Hatice'den olan] erkek çocukları peygamber olmadan önce
vefat etmiştir.

Yine onun Kâbe'nin inşası sırasındaki yaşı konusunda da 10
yıllık bir ihtilaf vardır. Bazısı onu 25, bazısı 35 yaş olarak bildir-
mektedir. Onun nübüvvetinin başlangıcıyla ilgili bir ayı bulma-
yan birkaç günlük ihtilaf vardır. Siyer yazıcıları onun nübüvveti-
nin başlangıcını Kısra Pervîz'in hükümdarlığının yirminci yılın-
da, İskender yılının dokuz yüz yirmi birinci yılında, Hîre Meliki
Âyâs b. Kabîsa'nın iktidarının dördüncü yılında –Behrecân el-Fâ-
risî onunla melikliğe ortaktı– ve Yemen'de Bâzân b. Mihrân'ın
iktidarı döneminde yazmışlardır.

Bir kesime göre 40 yaşında nübüvvete ulaşmış, 6 yıl kimseyi
dinine davet etmeyerek davetini gizlemiş, nübüvvetinin yedinci

[119] yılında bu işe başlamış, üç yıl Şi'b muhasarasında⁶⁸ geçirmiş ve bunun ardından Medine'ye hicret etmiştir.

Hicret senesinde de 1 yıl 30 gün ihtilaf vardır. Bazılarına göre o, rebülevvelin ikinci, bazılarına göre sekizinci akşamında Medine'ye geldi, bu iki tarih arasında da yine muhtelif başka rivayetler vardır.

Siyer ravileri şöyle yazmışlardır: Hicret, Fars Hükümdarı Perviz'in hükümdarlığının otuz ikinci yılında –ki bu tarihte onun hükümdarlığından 5 yıl 6 ay 15 gün kalmıştı–, İskender'in krallığının 933. yılında, Rum kralı Herakl'in krallığından 9 yıl, Hîre'deki Farşlı Dâdûye'nin iktidarından 5 yıl 8 ay, Hücetü'l-Gadr'dan 160 yıl, peygamberlikten 14 yıl, Fil yılından ve Nebî'nin (sav.) ömründen 53 yıl geçmişti. Onun ömründen 10 yıl 2 ay kalmışken meydana geldi. Söylenen tüm konular Hicret'in meydana geldiği tarih beyanındaydı.

Hicrî takvimin başlangıcına gelince: Hicret'ten iki ay önce başlatılmıştı. Zira Müslümanlar tarihin başlangıcını o yılın muharrem ayından başlattılar. Bu dönemde Nebî (sav.) Mekke'deydi. Hicret bundan sonra yani rebülevvel ya da rebiüssânide meydana geldi.

Nebî (sav.), hicret ettikten sonra, Bedir Savaşı ve daha sonra Kistrâ, Kayser, el-Hâris b. Ebî Şimr, Hevde b. Ali, Mukavkis ve Necâşî'yle yazışmalarda bulundu.

Onun vefat tarihi hakkında da on günlük bir ihtilaf bulunmaktadır. Bir rivayete göre o, rebülevvelin ikinci günü pazartesi, diğer bir rivayete göre on ikinci günü pazartesi günü vefat etmiştir. Onun ömrüyle ilgili de yine 6 yıllık ihtilaf vardır. Bazılarına göre o 65, bazılarına göreyse 60 yıl yaşamıştır.⁶⁹ Bu iki rakam arasında 62 ve 63 de söylenmektedir. Onun saçının renginin siyah ya da beyaz mı olduğu hakkında ihtilaf vardır. Bazısı onun sakalında ve anfekada (alt dudakla çene arası) on kûsur beyaz kıl olduğunu, bazısı da yağ, zaferan ya da kına ve çivitotuyla boyadığını söylemektedir. Allah daha iyi bilir.

68 Şi'b-i Ebî Tâlib mahallesindeki boykot yılları (ed.).

69 Metinde aralarında altı yıl fark var denmesine rağmen verilen sayılar arasında beş yıl olduğu görülmektedir (çev.).

Peygamber Sonrası

[121]

Üçüncü Bölüm: Nebî'nin (sav.) Vefatından Sonra Hicrî Tarihe Göre Meydana Gelen Olaylardan Bir Kısım Hakkında

Siyer ravileri derler ki: Yezdegird hicretin on birinci yılında yani Nebî'nin (sav.) vefat yılında hükümdarlığı elde etti. Hükümdarlığının dördüncü yılında Araplarla Farslar, Irak topraklarında savaştılar. Beşinci yılında Medâin'in batısını –ki Nehrisîr şehri ve Yezdegird'in meskeniydi– fethettiler ve bu vakıa hicrî 16 yılının Safer ayında vuku buldu. Yezdegird'i oradan çıkardıklarında hazinelerinde yüz milyon dirhem buldular. Farslarla Araplar arasındaki ilk savaş, Kûfe'nin nahiyesi olan Fırat kenarındaki en-Nâtıf'ta, 30 Ramazan 13 Cumartesi günüydü. Arap ordu komutanlığını Ebû Ubeyde b. Mes'ûd es-Sekafî yürütmekteydi. Bir yıl sonra Mihran Savaşı meydana geldi. O, şöyle idi: Ömer, Ebû Ubeyde'nin Fars'la olan savaşından sonra bir yıl Irak'ı düşünmemişti. Bu sırada bir yıl sonra Yemen'den Ezd kabilesinden yedi yüz aile onun yanına geldi ve ondan etrafta bir yerde ikamet etmek için izin istediler. Onların muradı Şam'dı, çünkü onlar için orada yaşamak daha kolay olacaktı. [Ömer], onların Irak'a gitmeleri için emir verdi. Onlar oraya yöneldiler, Azîb ve Kâdisiye'de yerleştiler. Onların ardından Cerîr b. Abdullah el-Becelî, Buheyle (Bahîle ?) nahiyesinde onların yanına geldi. [122]

Sonra Sa'd b. Ebî Vakkâs ile Rüstem b. Harhürmüz el-Âzerî savaşı ve ondan birkaç ay sonra Behrecan Savaşı meydana geldi. Sonra Araplar Azîb'den dönüp yolları öğrenene kadar Sâbât'a yerleştiler. Sonra Dicle kenarına döndüler ve Nehrisîr şehrini –ki Medâin'e yakındı– yerleşim yeri olarak seçtiler. Dicle Nehri yavaş yavaş onların oldu. Yirmi sekiz ay boyunca orada mukim oldular. İkametten sıkılana kadar orayı terk etmediler ve sonunda Dicle'den geçip Medâin'in doğu kısmındaki köylere ve şehirlere geldiler.

el-Medâinî şöyle demiştir: Yezdegird bu olayda tedbirlere başvurdu ve Horzâd b. Harhürmüz el-Azerî'yi Medâin'e görevlendirdi ve kardeşi Rüstem b. Harhürmüz'ü Sa'd b. Ebî Vakkâs'ı karşılamaya gönderdi. Yine Mihrân'ı Cerîr b. Abdullah el-Be-

celî'yi karşılamaya, Sohrak'ı Osman b. Ebi'l-Âs es-Sekafî'yi Fars tarafından karşılamaya, Hüzmüzân'ı Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi Huzistan tarafından karşılamaya, Zü'l-Hâcib'i Nihavend Suyu'nda en-Nu'mân b. Mukarrin el-Müzenî'yi karşılamaya gönderdi. Sonra ordusunun ileri gelenlerini ve ailesini topladı ve orada sığınmak/korunmak için kendisiyle İsfahan'a götürdü. Bu esnada muhtelif bölgelerdeki Arap fetihlerinin haberleri ona ulaşınca İsfahan'dan Horasan Merv'ine gitti. (Tedbir için) yapılabilecek ne varsa yaptı.

[123] **İslam'ın Geleceği**

Dördüncü Bölüm: İslam'ın Diğer Din ve Şeriatlar Karşısında Üstünlüğünün Bazı Nücûmî Delilleri Hakkında

Şâzân b. Bahr el-Kirmânî anlatmaktadır: O, Ebû Ma'ser'e dedi: Muhammed b. Mûsâ el-Harezmi, Nebî'nin (sav.) doğduğu yılı, yıldızlarla hesapladığını iddia ediyordu. Sonra onlar şunu naklettiler: O [Mûsâ el-Harezmi], Hz. Peygamber'in doğduğu gecenin içinde olduğu ayın bütün gecelerini tek tek hesapladı. Doğan yıldızlar içinde peygamberliğe, dine ve devlete delalet eden hiçbir yıldız bulamadı. Sadece terazi burcunun ilk kısmında seherde doğan bir yıldız buldu.

Ebû Ma'ser dedi: Ben de aynı şekilde onun din ve milletle münasebetinin olmadığını kabul ettim. Ben [Şâzân b. Bahr] ona dedim: "Acaba [bu falın] delillerine güveniyor musun?" O: "Evet" dedi. Bu tür deliller geçtiğinde doğrudur ve geri kalanlar geçmişe nispetle muteberdir.

Sonra Ebû Ma'ser dedi: Muhammed b. Abdullah b. Tâhir, ilm-i nücûmun esrarından birinin –ki onu keşfetmişti–, Utarid (Merkür) tepe noktasındayken nübüvvetin şerefine delalet ettiğine inanmaktaydı. Öncekiler de Abdullah b. Tâhir'e benzer şeyler söylemişlerdi. Gezegenin en güçlü yıldızının bu olduğunu iddia ediyorlar lakin Muhammed b. Abdullah b. Tâhir dışında kimse den bunun nübüvvete delalet ettiğini duymadım.

[124] Utarid, dönüşünden yörüngesine girdiği için kavminden Nebî'ye (sav.) karşı muhalefet etme, getirdiği Kur'an'dan/dinden ürküp kaçma, ona eza vermek için aile fertlerinden uzak durma

hâli oluŖtu. Sonra onların [Hz. Peygamber'e] karŖı bu muameleleri, onu tasdik edip getirdiği Kur'an'ı kabul etme ve ona iltihak etme hâline dönüŖtü. Ŗayet Utarid'in konumu yörüngesine ve dönüş için durmasına delalet etseydi, o takdirde kavminin [Hz. Peygamber'den] uzak durması ve ona yanaŖmaması devam eder, bu nedenle sonuçta onu kabul etmezlerdi. Zühre, akrep burcundaydı. Tek Balık, doğmak üzereydi. Akrep, yükselen burç idi. Ki bu burç hâkimiyetin Farslardan Araplara geçişini gerekli kılmıŖtı. GüneŖ, akrep burcundaydı. Merih ise yengeç burcundaydı. Bu durum Ŗuna delalet etmekteydi: [Hz. Peygamber'in] mülkü/saltanatı, doğumundan başlayarak 220 sene süreyle artmaya devam edecek, bu süreden sonra artmayacaktır. Millet ise onun doğumundan itibaren sadece 360 sene artmaya devam edecektir. Sanki [Hz. Peygamber'in] vefatından sonra 300 sene artacak, akabinde Arap milletin saltanatında batı yönünde eksilme/küölme başlayacaktır. Allah daha iyi bilir.

KureyŖ Melikleri

[125]

BeŖinci Bölüm: KureyŖ Meliklerinin Tarihi Hakkında

KureyŖ melikleri, Hicret tarihine sahip olmakla diğer melikler üzerinde imtiyaz kazanmıŖlardır. Zira bu tarih, diğer tarihlere göre doğrudur ve zamanın geçmesiyle onda yanlıŖlık ve bozukluk ortaya çıkmasın diye oluŖturmuŖlardı. Onun baŖlangıcı tektir ancak Farsların ve diğerlerinin baŖlangıları çok sayıdadır. Zira her hükümdar tahta oturduğunda tarihi kendi hükümdarlığından baŖlatmıŖtı. O öldüğündeyse tarihi onun halefi baŖlatırdı ve sadece kendi ömrünün sonuna kadar muteber sayılırdı. Bundan dolayı onların yılları öyle yanlıŖ ve itibarsız oldu ki düzeltme ümidi yoktu.

Resulullah (sav.) Mekke'den Medine'ye hicret ettiğinde, muharrem, safer ve rebülevvelin de sekiz günü gemiŖti. O, bundan sonra 9 yıl 11 ay 22 gün daha yaŖamıŖtı. Müslümanlar hicrî tarihi oluŖturmak istediklerinde 68 gün geriye döndüler ve muharrem hilalini yılın ilk günü saydılar. Muharrem'in ilk gününden Nebî'nin (sav.) ömrünün son gününe kadar sayıldığında 10 yıl 2 ay olmuŖtu. Ebû Bekir'in hilafeti 2 yıl 3 ay 8 gün, Ömer'in hilafeti [126]

10 yıl 6 ay 18 gün, Osman'ın hilafeti 11 yıl 11 ay ve 22 gün ve Ali b. Ebî Tâlib'in (ra.) hilafeti 4 yıl 9 ay, Muâviye'ye biatın vuku bulunduğu zamana kadar 6 ay 3 gün, Muâviye'nin hilafeti 19 yıl 3 ay 25 gün, Yezîd 3 yıl 8 gün, Muâviye b. Yezîd 3 ay 22 gün, Abdullah b. ez-Zübeyr 9 yıl 11 ay 3 gün, Abdülmelik b. Mervân 12 yıl 4 ay 5 gün, el-Velîd b. Abdülmelik 9 yıl 7 ay 29 gün, ondan sonra Süleyman b. Abdülmelik 2 yıl 7 ay 29 gün, Ömer b. Abdülazîz 2 yıl 5 ay 13 gün, Yezîd b. Abdülmelik 4 yıl 1 gün, Hişâm b. Abdülmelik 19 yıl 8 ay 20 gün, sonra el-Velîd b. Yezîd 1 yıl 2 ay 21 gün hüküm sürdü.

el-Velîd'in katlinden sonraki fitne dönemi 2 ay 25 gün, Yezîd b. el-Velîd 2 ay 9 gün, İbrâhim b. el-Velîd 2 ay 11 gün, Mervân b. Muhammed 5 yıl 1 ay, es-Seffâh 4 yıl 8 ay 1 gün, el-Mansûr'un biatine kadar 12 gün, el-Mansûr 21 yıl 11 ay 8 gün, el-Mehdî'ye haber ulaşana kadar 8 gün, el-Mehdî'nin hilafeti 10 yıl 1 ay 12 gün, el-Hâdî'ye haber ulaşana kadar 5 gün, el-Hâdî'nin hilafeti 1 yıl 1 ay 5 gün, (Hârûn) er-Reşîd 23 yıl 2 ay 17 gün, el-Emîn'e haber ulaşana kadar 10 gün, el-Emîn 4 yıl 5 ay 2 gün, el-Me'mûn 20 yıl 5 ay [127] 22 gün, ondan sonra el-Mu'tasım 8 yıl 8 ay 2 gün, el-Vâsık 5 yıl 9 ay 6 gün, el-Mütevekkil 14 yıl 9 ay 9 gün, el-Muntasır 6 ay 2 gün, el-Mustaîn 3 yıl 9 ay 1 gün, el-Mu'tez 3 yıl 6 ay 25 gün, el-Muhtedî 11 ay 20 gün, el-Mu'temid 14 yıl 4 ay, el-Mu'tezid 10 yıl 8 ay 23 gün, ondan sonra el-Muktedir 24 yıl 2 ay 10 gün, el-Kâhir 1 yıl 5 ay 21 gün, er-Râdî 7 yıl, el-Muttakî 5 yıl, el-Müstekfî 16 ay.

Nevruz

[128] **Altıncı Bölüm: Hicrî Yıla Göre Nevruzlar Hakkında**

Her Nevruz'un Arap Aylarından Hangisine Denk Geldiğine Dairdir ve Yine Nevruz'un Olmadığı Yıllar Hakkındadır

Hicrî Yıl 1: Pazar 1 Zilka'de, Mutabık 18 Haziran, Pervîz'in melikliğinin otuz dördüncü yılı

Yıl 2: 11 Zilka'de Pazartesi

Yıl 3: 22 Zilka'de Salı

Yıl 4: 3 Zilhicce Çarşamba

Yıl 5: 14 Zilhicce Perşembe

Yıl 6: 25 Zilhicce Cuma

7: Nevruz yoktur.

8: 6 Muharrem Cumartesi

9: 17 Muharrem Pazar

10: 28 Muharrem Pazartesi

11: 9 Safer Salı

12: 20 Safer Çarşamba

13: 1 Rebîülevvel Perşembe

14: 12 Rebîülevvel Cuma

15: 22 Rebîülevvel Cumartesi

[129]

16: 4 Rebîülâhir Pazar

17: 15 Rebîülevvel Pazartesi

18: 26 Rebîülâhir Salı

19: 7 Cemâziyelevvel Çarşamba

20: 18 Cemâziyelevvel Perşembe

21: 29 Cemâziyelevvel Cuma

22: 10 Cemâziyelâhir Cumartesi

23: 21 Cemâziyelâhir Pazar

24: 2 Receb Pazartesi

25: 13 Receb Salı

26: 24 Receb Çarşamba

27: 5 Şaban Perşembe

28: 16 Şaban Cuma

29: 27 Şaban Cumartesi

30: 8 Ramazan Pazar

31: 19 Ramazan Pazartesi

32: 1 Şevval Salı

33: 11 Şevval Çarşamba

34: 22 Şevval Perşembe

35: 3 Zilkâde Cuma

36: 14 Zilkâde Cumartesi

37: 25 Zilkâde Pazar

[130]

38: 6 Zilhicce Pazartesi

39: 17 Zilhicce Salı

40: 28 Zilhicce Çarşamba

41: Nevruz yok

42: 9 Muharrem Perşembe

- 43: 20 Muharrem Cuma
 44: 1 Safer Cumartesi
 45: 12 Safer Pazar
 46: 23 Safer Pazartesi
 47: 4 Rebûlevvel Salı
 48: 15 Rebûlevvel Çarşamba
 49: 26 Rebûlevvel Perşembe
 50: 7 Rebûlâhir Cuma
 51: 18 Rebûlâhir Cumartesi
 52: 29 Rebûlâhir Pazar
 53: 10 Cemâziyelevvel Pazartesi
 54: 21 Cemâziyelevvel Salı
 55: 2 Cemâziyelâhir Çarşamba
 56: 13 Cemâziyelâhir Perşembe
 57: 24 Cemâziyelâhir Cuma
 58: 5 Receb Cumartesi
 59: 16 Receb Pazar
 60: 27 Receb Pazartesi
 61: 8 Şaban Salı
 62: 19 Şaban Çarşamba
 63: 1 Ramazan Perşembe
 64: 11 Ramazan Cuma
 65: 22 Ramazan Cumartesi
 66: 3 Şevval Pazar
 67: 14 Şevval Pazartesi
 68: 25 Şevval Salı
 69: 6 Zilkâde Çarşamba
 70: 17 Zilkâde Perşembe
 71: 28 Zilkâde Cuma
 72: 9 Zilhicce Cumartesi
 73: 21 Zilhicce Pazar
 74: Nevruz yok
 75: 1 Muharrem Pazartesi
 76: 12 Muharrem Salı
 77: 23 Muharrem Çarşamba
 78: 4 Safer Perşembe

[131]

- 79: 15 Safer Cuma
 80: 26 Safer Cumartesi
 81: 7 Rebîülevvel Pazar
 82: 18 Rebîülevvel Pazartesi
 83: 29 Rebîülevvel Salı
 84: 10 Rebîülâhir Çarşamba [132]
 85: 21 Rebîülâhir Perşembe
 86: 2 Cemâziyelevvel Cuma
 87: 13 Cemâziyelevvel Cumartesi
 88: 24 Cemâziyelevvel Pazar
 89: 5 Cemâziyelâhir Pazartesi
 90: 16 Cemâziyelâhir Salı
 91: 27 Cemâziyelâhir Çarşamba
 92: 8 Receb Perşembe
 93: 19 Receb Cuma
 94: 1 Şaban Cumartesi
 95: 11 Şaban Pazar
 96: 22 Şaban Pazartesi
 97: 3 Ramazan Salı
 98: 14 Ramazan Çarşamba
 99: 25 Ramazan Perşembe
 100: 6 Şevval Cuma
 101: 17 Şevval Cumartesi
 102: 28 Şevval Pazar
 103: 9 Zilkâde Pazartesi
 104: 20 Zilkâde Salı
 105: 1 Zilhicce Çarşamba [133]
 106: 12 Zilhicce Perşembe
 107: 23 Zilhicce Cuma
 108: Nevruz yok
 109: 4 Muharrem Cumartesi
 110: 15 Muharrem Pazar
 111: 26 Muharrem Pazartesi
 112: 7 Safer Salı
 113: 18 Safer Çarşamba
 114: 29 Safer Perşembe

- 115: 10 Rebîülevvel Cuma
 116: 21 Rebîülevvel Cumartesi
 117: 2 Rebîülâhir Pazar
 118: 13 Rebîülâhir Pazartesi
 119: 27 Rebîülâhir Salı
 120: 5 Cemâziyelevvel Çarşamba
 121: 16 Cemâziyelevvel Perşembe
 122: 27 Cemâziyelevvel Cuma
 123: 8 Cemâziyelâhir Cumartesi
 124: 19 Cemâziyelâhir Pazar
 125: 1 Receb Pazartesi
 126: 11 Receb Salı
 [134] 127: 22 Receb Çarşamba
 128: 3 Şaban Perşembe
 129: 14 Şaban Cuma
 130: 25 Şaban Cumartesi
 131: 6 Ramazan Pazar
 132: 17 Ramazan Pazartesi
 133: 28 Ramazan Salı
 134: 9 Şevval Çarşamba
 135: 20 Şevval Perşembe
 136: 1 Zilkâde Cuma
 137: 12 Zilkâde Cumartesi
 138: 23 Zilkâde Pazar
 139: 4 Zilhicce Pazartesi
 140: 15 Zilhicce Salı
 141: 26 Zilhicce Çarşamba
 142: Nevruz yok
 143: 7 Muharrem Perşembe
 144: 18 Muharrem Cuma
 145: 29 Muharrem Cumartesi
 146: 10 Safer Pazar
 147: 21 Safer Pazartesi
 [135] 148: 2 Rebîülevvel Salı
 149: 13 Rebîülevvel Çarşamba
 150: 24 Rebîülevvel Perşembe

- 151: 5 Rebîülâhir Cuma
 152: 16 Rebîülâhir Cumartesi
 153: 27 Rebîülâhir Pazar
 154: 8 Cemâziyelevvel Pazartesi
 155: 19 Cemâziyelevvel Salı
 156: 1 Cemâziyelâhir Çarşamba
 157: 11 Cemâziyelâhir Perşembe
 158: 22 Cemâziyelâhir Cuma
 159: 3 Receb Cumartesi
 160: 14 Receb Pazar
 161: 25 Receb Pazartesi
 162: 6 Şaban Salı
 163: 17 Şaban Çarşamba
 164: 28 Şaban Perşembe
 165: 9 Ramazan Cuma
 166: 20 Ramazan Cumartesi
 167: 1 Şevval Pazar
 168: 12 Şevval Pazartesi
 169: 23 Şevval Salı
 170: 4 Zilkâde Çarşamba
 171: 15 Zilkâde Perşembe
 172: 26 Zilkâde Cuma
 173: 7 Zilhicce Cumartesi
 174: 18 Zilhicce Pazar
 175: 29 Zilhicce Pazartesi
 176: Nevruz yok
 177: 10 Muharrem Salı
 178: 21 Muharrem Çarşamba
 179: 2 Safer Perşembe
 180: 13 Safer Cuma
 181: 24 Safer Cumartesi
 182: 5 Rebîülevvel Pazar
 183: 16 Rebîülevvel Pazartesi
 184: 27 Rebîülevvel Salı
 185: 8 Rebîülâhir Çarşamba
 186: 19 Rebîülâhir Perşembe

[136]

- 187: 1 Cemâziyelevvel Cuma
 188: 11 Cemâziyelevvel Cumartesi
 [137] 189: 22 Cemâziyelevvel Pazar
 190: 3 Cemâziyelâhir Pazartesi
 191: 14 Cemâziyelâhir Salı
 192: 25 Cemâziyelâhir Çarşamba
 193: 5 Receb Perşembe
 194: 17 Receb Cuma
 195: 28 Receb Cumartesi
 196: 9 Şaban Pazar
 197: 20 Şaban Pazartesi
 198: 1 Ramazan Salı
 199: 12 Ramazan Çarşamba
 200: 23 Ramazan Perşembe
 201: 4 Şevval Cuma
 202: 15 Şevval Cumartesi
 203: 26 Şevval Pazar
 204: 7 Zilkâde Pazartesi
 205: 18 Zilkâde Salı
 206: 29 Zilkâde Çarşamba
 207: 10 Zilhicce Perşembe
 208: 21 Zilhicce Cuma
 209: Nevruz yok
 [138] 210: 2 Muharrem Cumartesi
 211: 13 Muharrem Pazar
 212: 24 Muharrem Pazartesi
 213: 5 Safer Salı
 214: 16 Safer Çarşamba
 215: 27 Safer Perşembe
 216: 8 Rebîülevvel Cuma
 217: 19 Rebîülevvel Cumartesi
 218: 1 Rebîülâhir Pazar
 219: 11 Rebîülâhir Pazartesi
 220: 22 Rebîülâhir Salı
 221: 3 Cemâziyelevvel Çarşamba
 222: 14 Cemâziyelevvel Perşembe

- 223: 25 Cemâziyelevvel Cuma
 224: 6 Cemâziyelâhir Cumartesi
 225: 17 Cemâziyelâhir Pazar
 226: 28 Cemâziyelâhir Pazartesi
 227: 9 Receb Salı
 228: 20 Receb Çarşamba
 229: 1 Şaban Perşembe
 230: 12 Şaban Cuma
 231: 23 Şaban Cumartesi
 232: 4 Ramazan Pazar
 233: 15 Ramazan Pazartesi
 234: 26 Ramazan Salı
 235: 7 Şevval Çarşamba
 236: 18 Şevval Perşembe
 237: 29 Şevval Cuma
 238: 10 Zilkâde Cumartesi
 239: 21 Zilkâde Pazar
 240: 2 Zilhicce Pazartesi
 241: 13 Zilhicce Salı
 242: 24 Zilhicce Çarşamba
 243: Nevruz yok
 244: 5 Muharrem Perşembe
 245: 16 Muharrem Cuma
 246: 27 Muharrem Cumartesi
 247: 8 Safer Pazar
 248: 19 Safer Pazartesi
 249: 1 Rebîülevvel Salı
 250: 11 Rebîülevvel Çarşamba
 251: 22 Rebîülevvel Perşembe
 252: 3 Rebîülâhir Cuma
 253: 14 Rebîülâhir Cumartesi
 254: 25 Rebîülâhir Pazar
 255: 6 Cemâziyelevvel Pazartesi
 256: 17 Cemâziyelevvel Salı
 257: 28 Cemâziyelevvel Çarşamba
 258: 9 Cemâziyelâhir Perşembe

[139]

[140]

- 259: 20 Cemâziyelâhir Cuma
 260: 1 Receb Cumartesi
 261: 12 Receb Pazar
 262: 23 Receb Pazartesi
 263: 4 Şaban Salı
 264: 15 Şaban Çarşamba
 265: 26 Şaban Perşembe
 266: 7 Ramazan Cuma
 267: 18 Ramazan Cumartesi
 268: 29 Ramazan Pazar
 269: 10 Şevval Pazartesi
 270: 21 Şevval Salı
 271: 2 Zilkâde Çarşamba
 [141] 272: 13 Zilkâde Perşembe
 273: 24 Zilkâde Cuma
 274: 5 Zilhicce Cumartesi
 275: 16 Zilhicce Pazar
 276: 27 Zilhicce Pazartesi
 277: Nevruz yok
 278: 8 Muharrem Salı
 279: 19 Muharrem Çarşamba
 280: 1 Safer Perşembe
 281: 11 Safer Cuma
 282: 22 Safer Cumartesi
 283: 3 Rebîülevvel Pazar
 284: 14 Rebîülevvel Pazartesi
 285: 25 Rebîülevvel Salı
 286: 6 Rebîülâhir Çarşamba
 287: 17 Rebîülâhir Perşembe
 288: 28 Rebîülâhir Cuma
 289: 9 Cemâziyelevvel Cumartesi
 290: 20 Cemâziyelevvel Pazar
 291: 1 Cemâziyelâhir Pazartesi
 292: 12 Cemâziyelâhir Salı
 [142] 293: 23 Cemâziyelâhir Çarşamba
 294: 1 Receb Perşembe

- 295: 15 Receb Cuma
 296: 26 Receb Cumartesi
 297: 7 Şaban Pazar
 298: 18 Şaban Pazartesi
 299: 29 Şaban Salı
 300: 10 Ramazan Çarşamba
 301: 21 Ramazan Perşembe
 302: 2 Şevval Cuma
 303: 13 Şevval Cumartesi
 304: 24 Şevval Pazar
 305: 5 Zilkâde Pazartesi
 306: 16 Zilkâde Salı
 307: 27 Zilkâde Çarşamba
 308: 8 Zilhicce Perşembe
 309: 19 Zilhicce Cuma
 310: 1 Muharrem Cumartesi
 311: Nevruz yok
 312: 11 Muharrem Pazar
 313: 22 Muharrem Pazartesi
 314: 3 Safer Salı
 315: 14 Safer Çarşamba
 316: 25 Safer Perşembe
 317: 6 Rebîülevvel Cuma
 318: 17 Rebîülevvel Cumartesi
 319: 28 Rebîülevvel Pazar
 320: 9 Rebîülâhir Pazartesi
 321: 20 Rebîülâhir Salı
 322: 1 Cemâziyelevvel Çarşamba
 323: 12 Cemâziyelevvel Perşembe
 324: 23 Cemâziyelevvel Cuma
 325: 4 Cemâziyelâhir Cumartesi
 326: 15 Cemâziyelâhir Pazar
 327: 26 Cemâziyelâhir Pazartesi
 328: 7 Receb Salı
 329: 18 Receb Çarşamba
 330: 29 Receb Perşembe
 331: 10 Şaban Cuma

[143]

- [144] 332: 21 Şaban Cumartesi
 333: 2 Ramazan Pazar
 334: 13 Ramazan Pazartesi
 335: 24 Ramazan Salı
 336: 5 Şevval Çarşamba
 337: 16 Şevval Perşembe
 338: 27 Şevval Cuma
 339: 8 Zilkâde Cumartesi
 340: 19 Zilkâde Pazar
 341: 1 Zilhicce Pazartesi
 342: 11 Zilhicce Salı
 343: 22 Zilhicce Çarşamba
 344: Nevruz yok
 345: 3 Muharrem Perşembe
 346: 14 Muharrem Cuma
 347: 25 Muharrem Cumartesi
 348: 6 Safer Pazar
 349: 17 Safer Pazartesi
 350: 28 Safer Salı

Bazı Olaylar

[145] Yedinci Bölüm: Bazı Olaylar Hakkında

Kitâbu İsfahân'da hicrî yıllarda meydana gelmiş birçok ibretlik olaydan bahsedilmiştir ve ben onlardan birazını burada aktaracağım:

Muhammed b. Mûsâ el-Harezmi kendi tarih kitabında şöyle yazmıştır: Hicrî 94 yılı 10 Azer'de dünyada birçok deprem başladı ve kırk gün sürdü, yüksek binalarla Antakya şehrinin evlerini yıktı. Sonra 98 yılında bir kez daha depremler meydana geldi ve altı ay boyunca devam etti.

Muhammed b. Cerîr et-Taberî dedi: 222 hicrî yılında Serahs ve Mervrûd vilayetinde çok sayıda bir tür fare ortaya çıktı. Halk onlara karşı çaresiz kaldı. Farelerin verdiği zarar çok arttı ve vilayetlerin tahıllarını yok etti. Büyük zayıflığın ardından fareler de ortadan kayboldu. Yine 225 yılında Ahvaz'da yer sallandı, dört gün ve gece devam etti. Oraya bakan bir dağ çatladı.

Bir başka şahıs dedi: 234 yılında el-Mütevekkil'in hilafeti döneminde daha önce eşine rastlanmayan bir rüzgâr esti ve halkı korkuttu. Bu rüzgâr elli gün sürdü ve 3 Haziran Arefe gününden [146] temmuz ayının son gününe kadar devam etti. Kûfe, Bağdat, Vâsıt ve Basra'yı etkisi altına aldı ve oradan Abâdân'a süzülerek Vâsıt'tan Ahvaz'a gitti. Yolcuları ve kabileleri öldürdü, bu afetten kimse canını kurtaramadı. Sonra Ahvaz'a döndü ve Hemedan tarafında azaldı ve yirmi gün orada esti, tarlaları yaktı. Sonra Hemedan'ı terk etti. Musul'a ulaştı ve Sincar çöllerini etkisi altına aldı. Oradan geçen yük hayvanlarını ve ağaçları yok etti. Musul'da da aynı şekilde esiyordu ve halkı gidip gelip döndürüyordu. Bundan dolayı pazarlar kapandı ve köyler arasında yük taşıyanlar işlerini durdurdu.

241 yılında Türk ülkesinde sert bir rüzgâr ortaya çıktı ve Serahs üzerinde azaldı ve oranın halkını öldürdü. Zira rüzgârın soğuğu onları etkisi altına alıyordu, nezle oluyorlar ve ölüyorlardı. Bu rüzgâr Serahs'tan Nîşâbûr'a geçti, oradan döndü ve Rey tarafında azaldı. Sonra oradan Hemedan'ı etkisine aldı daha sonra Hulvân'a ulaştı. Burada ikiye ayrıldı: Bir bölümü sağ taraftan Sâmerra'ya ve diğeri sol taraftan Bağdat'a gitti ve halkı şiddetli bir savaşa benzeyen grip ve nezleye müptela etti. Sonra Bağdat'tan Vâsıt'a, oradan Basra'ya ve oradan Ahvaz'a ulaştı.

Aynı yıl yani 241'de Muhammed b. Cerîr'in rivayetine göre Kûmis halkı, yer sarsıntısı ve toprak çökmesine maruz kaldılar ve bu iki bela emîrlik şehrinin çoğuna ulaştı. Sonra oraya havadan bir ateş indi ve halkın çoğunu yaktı. Bu olayın haberi Yemen'den Sakrâ adlı bir sultana dağ yolunda ulaştı.

Abdullah b. Muhammed b. Mûsâ b. Muhammed b. İbrâhim el-İmâm dedi: el-Mustaîn'in hilafeti zamanında Müşteri, Merih, Zühre ve Utarid, yengeç burcunda dolandı, güneş ışınlarının altında burcun sonuna yaklaştılar. Öyle oldu ki ay da onlara yaklaştı. Neticede şiddetli bulut, yağmur, gök gürültüsü, şimşek ve [147] karanlık yeryüzünü kapladı. Bu, bir tam günün altı saati devam etti. Hava öyle soğudu ki Sâmerra halkı giyindi. Bu vakıa temmuzdaydı. Bulut ve yağmurun ardından gökkuşağı doğu tarafın-

da ortaya çıktı ve sonra onun içinden başka bir gökkuşağı belir-di. Bu, buluttan gelen suyun çoğalmasına neden oldu. Gökyüzün-de meydana gelen her aşırı olay, harikulade olsun olmasın varlık âleminde aşırı sonuçların ortaya çıkmasına sebep olur.

Bir diğer şahıs dedi: 258 yılında Ahvaz ve Irak'ta veba hastalığı yayıldı. [Bu hastalık] Askermükrim nahiyesinden başlamış ve Fırat vilayetinden Karkīsiyâ'ya uzanarak Hulvân ve onun sınırına dayanmıştı. Onun başlangıcı Arap sahrasıydı. Bu hastalık öyle şiddetliydi ki sultan, Bağdat'tan defnedilenlerin sayısını isteyince onların sayısının her gün beş yüz ile altı yüz kişi olduğu ortaya çıktı.

İbn Cerîr dedi: Aynı yıl Saymera'da büyük bir yıkım meydana geldi. Şehrin büyük bir kısmı yıkıldı ve yirmi binden fazla kişi öldü. Yine dedi: 276 yılında Sıla Nehri tamamen taşı, taştan yarılmış bir havuzda yedi mezar ortaya çıktı. Ölülerin kefenleri ve bedenleri sağlam kalmıştı, onlardan misk kokusu yayılıyor-du. Orada bir yazı vardı ancak ne olduğu anlaşılamadı. Ölülerin arasında güzel bir delikanlı vardı ama onun kalça kemiğinde bir kırık görülüyordu.

[Taberî] dedi: 278 yılında Nil'in suyu kurudu ve bu olay oranın halkı için görülmemiş bir olaydı. Milletlerin haberlerinin hepsine bu geçti, onun gibisi işitilmemişti.

[Taberî] dedi: 280 yılında güneş tutulması oldu ve birkaç saat boyunca her yeri kapladı. Sonra ikindi vakti Denbel nahiyesinde siyah bir rüzgâr esti ve gecenin üçte birinde devam etti. Sonra zelzele ve ay tutulması oldu. Küçük bir grup dışında hepsi helak oldu. Sultana, bir günde otuz binden fazla kişinin enkaz altında [148] kalarak öldüğü bilgisi geldi. Bu bela, beş gün devam etti. Sultanın emriyle beş günün ölüleri sayıldı ve onların sayısının yüz elli bin kişi olduğu öğrenildi.

[Taberî] dedi: 284 yılında münecimler dünyanın bölgelerinin [ekâlîm/iklimler] tufan nedeniyle birbirinden ayrılacağını söylediler, ancak onların tahmini tutmadı. Bu yılda halk kıtlığa uğradı, dünyanın suları kurudu.

[Taberî] dedi: 285 yılında rebûlevvelden on gün kala Kûfe ve civarında sarı bir rûzgâr ortaya çıktı ve sonra siyah oldu. Bir gece gündüz devam etti. Ardından heybetli gök gürültüleri eşliğinde yağmur oluştu. Ahmedabâd ve civarında çeşitli ölçülerde siyah ve beyaz taşlar düştü. Onların arasında bazısı Fehr-i Atr⁷⁰ gibiydi. Rûzgâr ve yağmur vakası Basra'da da ortaya çıktı ama orada taş bulunamadı. Ancak orada her bir tanesi yüz elli dirhem olan dolu yağdı.

[Taberî] dedi: 305 yılında Merv'den sultana şöyle bir olayı anlatan bir mektup ulaştı: Merv şehrinin kalesinde bir kişi, tünelle geçilen bir mağara buldu. Burada bir odaya ulaştılar ve orada sepetlerin içinde bin tane insan kafası, onların her birinin kulağında bu kafanın sahibinin yazılı olduğu bir pusula bulundu.

İsfahan'dan harikulade bir olaydan bahsedeyim: 291 ila 344 yılları arasında meydana gelen sekiz olaydır. Onlardan biri 291 yılı Hordad ayında, Hordad günü hasat mevsiminden önce tahıllara ulaşan soğuk bir rûzgârdı. Bu rûzgâr tüm tahılı yok etti, başakların hepsi tanesiz kaldı. Halk bu olayın benzerini sıcak mevsimde görmemiş ve iştmemişti.

310 yılında Zerrinrûd Nehri'nde haddinden fazla ve olağan dışı şekilde sular yükseldi. Su öyle yükseldi ki köprülerin üzerine aştı ve halk ona karşı bir şey yapamadı. Mektupları okların ucuna takıp şehrin kapısından (İsfahan) Verzekâbâd nahiyesine atıyorlardı. Şehir halkı kendi canlarından endişe eder olmuştu. Zira nehrin suyu bir hisarı kaplamıştı ve onun bir bölümünü delmişti. Ancak bir süre sonra su alçaldı ve azalmaya başladı.

323 yılının sonlarında ve 324 yılının başında İsfahan halkına [149] açlık musallat oldu ve durum iyice şiddetlendi. İki İsfahan⁷¹ halkından iki yüz binden fazla kişi ölmüştü.

Ben bu yılın olaylarını *Kitâbu İsfahân*'da ayrıntılarıyla inceledim ve burada onlardan çok azını getirdim.

70 İlaç yapımında kullanılan bir çeşit ince taş (çev.).

71 Kadim dönemde İsfahan şehri, Yahudiyye ve Şehristan adlı iki şehirden oluşmaktaydı. Birbirlerinden iki mil mesafede bulunan bu şehirlerden Yahudiyye diğerinden iki kat daha büyüktü (çev.).

330 yılında yirmi Âbân günü kar yağdı. İsfahan'da bu ayda böyle bir kar daha önce görülmemişti.

332 yılında Nevruz sabahı İsfahan halkı yeri karların kapladığını gördü ve çaresiz onu süpürmeyle uğraştı. Bahar zamanında böyle bir kar görülmemişti. Karın ardından sert bir soğuk baş gösterdi. Halk, Nevruz'un başlangıcındaydı, ancak ağaçlar zarar görmüştü. Bu zarar, doğu topraklarının tamamına sirayet etmişti ve o yıl halk meyvesiz kalmıştı.

333 yılında Bağdat'ta şiddetli bir açlık yaşandı ve halk dağıldı ve ölüm onları yakaladı. Erkekler diğer şehirlere giderken kadınlar evlerde kaldılar. İffetli kızlar yirmişerli birbirine bağlanarak evlerinden dışarı çıkıyor yollarda yürüyüp "Açız Açız!" diye feryat ediyorlardı. Birisi düştüğünde hepsi onun üzerine düşüyor ve ölüyordu. Bağdat'ta Yahyâ b. Zekeriyâ adlı zengin bir adam vardı, bin bakire kızı evine aldı ve onların tamamını doyurdu ve sonra hepsini kocaya verdi ve çeyizlerini de yaptı.

334 yılında Büyük Teymüre kasabasında çekirge çoğaldı. Halk ekinlerini hasat etmede ümitsizliğe düştü ve memleketlerini terk etmeyi düşündüler. Bu sırada güvercinden büyük şahin türünden bir grup kuş kasabaya geldi ve bir tarlanın etrafındaki [150] koruluk alana yuvalandılar. Onları bu tarlada gören halktan bir kısmı bana nakletti ki o kuşlardan birisi sabahları koruluktaki bir ağacın tepesine uçuyor ve sürekli cik cik ötüyordu. Diğer kuşlar gruplara bölünerek her bir grubu kasabanın tarlalarına doğru süzülüyor ve çekirgeleri yiyordu. Kursakları çekirgeyle doluyor sonra suya doğru gidiyor, kendilerini serinletiyor ve sonra kursaklarındakileri boşaltarak sudan dışarı çıkıyorlardı. Akşama kadar bu şekilde çekirgeleri yiyorlardı ve sonra koruluktaki ağaçlara dönüyorlardı. Sabahları işlerine yine devam ediyorlardı. Nihayet günlerden bir gün tarlayı terk ettiler ve şimdiye kadar kimse onları görmemiştir.

344 yılının Muharrem ayının başında [İsfahan'da] kan ve safra hastalığı ortaya çıktı, halk salgına uğradı. İki şehrin bütün evlerindeki erkekleri, kadınları ve çocukları etkisi altına aldı. Bu hastalık, iki günden yedi güne uzuyor bazen on gün sürüyordu.

Bazen yirmiden fazla kişinin yaşadığı evlerde hepsine bulaşıyordu. Bu hastalığın en iyi çaresi kan aldırmaktı. Bu hastalık, Ahvaz'dan İsfahan'a geldi, oradan da Bağdat'a ulaştı. Bağdat'tan Vâsıt'a ve oradan Basra'ya ulaştı. Bu şehirde veba hastalığı da vardı ve her gün bin, bin iki yüz kişi arası insan ölüyordu. Basra'dan sonra Ahvaz'a tekrar ulaştı ve oradan iki kolda hareket etti. Sağ tarafta Ercan istikametine ve oradan diğer Fars vilayetlerine, sol tarafta İsfahan'a gitti ve nihayet bertaraf oldu.

Aynı yıl yani 344'te Rebûlâhir'den üç gün kala, Mordâd'dan Âzer gününde, öğle vakti gök gürültüsü ve şimşekle birlikte yağmur yağdı ve su, oluklardan taşarak akıyordu. Bu durumdayken güneş doğdu ve bir bulut güneşi kaplamıştı. Akşam vakti bulut birikti. Yağmur azaldıktan sonra yine şiddetlendi ve korkunç bir gök gürültüsü ve şimşek eşliğinde sağanak yağmura dönüştü ve gece boyunca hiç durmadan yağdı. Sonra gecenin ilk üçte birinde korkutucu bir gök gürültüsü gökyüzünü kapladı. Sabah vakti [151] çayların dolması nedeniyle yollar selden dolayı kapandı. Sonraki gün yani Eştâd günü akşam vakti, batı ufkundan şimşek çaktı, ardından parlak bir ateş güney tarafından dairesel olarak hareket etti ve gecenin sonuna kadar Şetâ (?)nın doğusuna ulaştı. Bu şimşek giderek yavaşladı. Parlıyordu ama gök gürültüsü yoktu. Ertesi gün sabah yani Âsuman günü halk, nehrin tamamının pis kokulu, çamurla karışmış suyla dolu olduğunu gördü. Onun kızzılığı ve koyuluğu daha önce görülmemişti. Tahminlere göre ırmakta (küçük) nehirler dışında otuz su değirmeni[ni çevirecek] kadar su vardı, sonra fazlalaştı ve ırmaktan taştı, adaları kapladı ve öğle vakti son haddine ulaştı. Halk nehrin suyunun bin değirmen kadar olduğunu tahmin etti ve aynı şekilde on dört gün boyunca bu suyun artışı ve koyuluğu devam etti.

Her zaman bu tür harikulade olaylar tedvin edilmez, zorluk bulur ve onu hikâye edenin söylemi kabul edilemez.

350 yılında Ciy şehrinin içinde bulunan Sârûye olarak adlandırılan binanın bir tarafı yıkıldı. İçinde elli yük derinin olduğu bir ev ortaya çıktı. Bu deriler daha önce kimsenin görmediği bir hatla yazılmıştı. Bu derilerin ne zaman bu binaya konduğu bilinemedi.

Bu ilginç mahal hakkında bana sordular. Ebû Ma'ser el-Muncem el-Belhî'nin *Kitâbu İhtilâfu'z-ziyce* adındaki bir kitabını halka götürdüm. Ebû Ma'ser orada der ki: Melikler, bilgileri hıfzetmek için, kalan zamanları konusundaki alakaları sebebiyle ve yine onları yok edecek açlık ve afet hâdiselerinden korkuları nedeniyle yanlarında seçilmiş konuların yazılı olduğu levhalar –ki çürüme ve kokuşmalardan korunma amacıyla sağlam olsunlar diye– bulundururlardı. O, Tûz olarak adlandırılan akça ağacın kabuğundandı. Çin, Hint ve diğer milletler onların etrafındaydılar, onlardan da etkilendiler. Aynı şekilde bu deriyi sağlamlık ve kayganlığı sebebiyle okların konulduğu yaylara sarıyorlardı ve uzun süre yayların üzerinde kalıyordu.

- [152] [Mezkûr melikler], bilgilerini korumak ve onları kaydetmek için en iyi levhaları buluyorlardı. Zelzele ve ay tutulmasından uzak, toprağı sağlam, salgını az, yaptıkları binaların asırlarca kalıcı olması için toprağı daha yapışkanlı yerler bulmak için yeryüzünün çeşitli şehir ve bölgelerinde geziyorlardı. Muhtelif ülke topraklarını denediler ve gökyüzünün altında bu vasıfların hepsini barındıran İsfahan'dan ve Ciy kasabasından –ki sonraki zamanlarda onun sınırları belirlendi– başka bir şehir bulamadılar. Ciy şehrinin içinde bir kuhendiz⁷² vardı, buraya gelerek bilgilerini oraya emanet ettiler. Burası zamanımıza kadar bâki kalmış ve Sârûye olarak adlandırılmıştır.

Bu bina vesilesiyle halk kimin oraya geldiğini bilmekteydi. Bu sözün açıklaması şudur: Zamanımızdan yıllar önce bu binanın bir bölümü yıkıldı, orada sert topraktan yapılan bir ev ortaya çıktı. Bu evde öncekilerden kalan çok sayıda kitap tûz derisinin⁷³ üzerine yazılmıştı ve geçmiştekilerin çeşitli bilgileri kadîm Farsça hattıyla onların üzerine işlenmişti. Ele geçtiğinde o yazılardan bazıları onun önemine vâkıf olan birisi tarafından okundu.

Onlardan birisi, geçmiş Fars hükümdarlarından birisi tarafından yazılan bir kitaptı. Onda Hükümdar Tahmûrs hakkında şöyle yazılıydı: İlmi ve ilim adamlarını seven bir hükümdardı. O,

72 Kuhendiz, büyük şehirlerin ortasında bulunan kalelerdir (çev.).

73 Bir çeşit ağaç kabuğu (ed.).

gökyüzünün batısında alışıl gelmişin dışında yoğun bir yağmurun ortaya çıkmasından önce onun farkına vardı. Hükümdarlığının ilk günüyle bu olayın meydana gelmesi arasında 231 yıl 300 gün vardı. Münecimler onun hükümdarlığının başlangıcında batıdan başlayıp doğu tarafını saran bu olay nedeniyle onu korkutuyorlardı. Tahmûrs, ülkesinin en iyi mühendislerine hava ve toprağın selametini korumak üzere emir verdi. Onlar Sârûye olarak bilinen binanın mahallini seçtiler ki hâlen Ciy şehrinin içinde bâkidir. Sonra bu sağlam binayı onun emriyle yaptılar. Daha sonra çeşitli alanlardan gelen çok sayıda bilgileri kendi hazinesinden oraya intikal ettirdi ve onları tûz derisine yazdılar ve olayın bitip halkın orada kalması için etrafında bina yaptılar.

Bu binada geçmiş hükemâdan/filozoflardan birine men- [153] sup bir kitap vardı. Onun içinde, gezegenlerin çemberlerini ve onların hareketlerinin illetlerini ortaya çıkarmak için yıllar ve bilinen devirler bulunmaktaydı. Tahmûrs döneminin halkı ve Farslar, ondan önce ona “yıllar ve binler devirleri” derlerdi. O dönemde yaşayan Hint meliklerinin ve bilginlerin çoğu, önceki Fars hükümdarları ve büyük çadırlarda yaşayan Babilli olan kadîm Keldânîler, gezegenlerin çemberlerini yıllar ve mezkûr devirlerden çıkarıyorlardı. Zira Tahmûrs, korunma amacıyla yıldız atlasları arasından kendi dönemini seçiyordu. Onların hepsini öğrenmişti. Ona ve onun zamanında yaşayan bazılarına göre bu kitap, onların en kısa ve en doğru olanıydı. Meliklerin huzurunda bulunan münecimler de o dönemde ondan bir yıldız atlası istihraç ederler ve ona Arapçada şah ve yıldız atlaslarının melikleri manasında “zîc-i şehriyâr” derlerdi.

Hükümdarlar, bu atlas ile dünyada meydana gelen olayları bilmek ister ve ondan istifade ederlerdi. Aynı isim (zîc-i şehriyâr) geçmiş dönemde ve şimdi Farslılar için bâki kalmıştır. Yine ekser milletlerde o zamandan günümüze kadar itibarı vardır. O atlasta yıldızlar üzerine dayanan ahkâmın doğru oldu kabul edilirdi.

Buraya kadarkiler Ebû Ma’şer’in İsfahan’da ayakta kalmış binaların vasıfları hakkındaki sözleriydi. O, bu binanın az ya da çok bin yıl önce yıkılan köşklerinden birini övmüş ve ondan “zîc-i

şehriyâr” olarak bahsetmişti. Hicrî 305 yılında yıkılan köşk başkaydı ki bunun mahalli belli değildi ve denildiğine göre onun kapısı yoktu. Yıkıldıktan sonra okunması mümkün olmayan büyük kitaplar ve mektuplar –onların hattı diğer milletlerin hatlarına benzemiyordu– elimize ulaştı. Bu bina, tıpkı Mısır’daki Mağrib’in ayakta kalan eserlerden biri olan el-Herm gibi, Maşric’in ayakta kalabilmiş eserlerinden birisiydi. Allah daha iyi bilir.

[154] **Abbasîler Dönemi**

Sekizinci Bölüm: Abbasîler Döneminde Bağdat’ta Meydana Gelen Sıkıntılar Hakkında

Bu sıkıntıda Bağdat’ın bir bölümü harap olmuştu ve sakinleri şehri terk ettiler. Nihayet Allah geride kalanlara Ebü’l-Hüseyn Büveyh’in [Muizzüddeve] yardımını gönderdi.

Abbasîlerin iktidarı 132 yılında başladı ve bir soydan on sekiz kişi toplam 177 yıl halife oldular. Onların iktidar dönemindeki olaylar kısa süreli ve geçiciydi. Hicrî 308 yılının sonunda el-Muktedir’in hilafetinden 13 yıl geçene kadar bu şekilde devam etmişti. Bu yılın sonunda Dârülhilâfe’de [Bağdat] fitne ve sıkıntılar başladı. Askerlerin ve reayanın kalbinden hilafetin heybeti gitti, hazinenin malları hatta beytül mâlin zahireleri yağmalandı. Bu fitne 25 yıl devam etti.

308 Yılı

308 yılı Zilkâde’den altı gün kala cuma günü fitne başladı ve halk sultan aleyhine ayaklandı. Sebebi şuydu: Sultan, Sevâd’ın [155] [Fırat ve Dicle arasındaki bölge] zahiresini Hâmid b. el-Abbâs’a mukataa olarak vermişti. Tahılın kıymeti arttı ve halkın genelinde, hatta ileri gelenlerin çoğunda yiyecek elde etmede sıkıntıya yol açtı. İki hatip mescidin batı ve doğu minberlerinin üzerine çıktığında avam onlara saldırdı, o ikisini mescidin arkasına attılar. Sonra mihraplara hücum ettiler, minberleri kırdılar ve sultana isyan ettiler. Memurlar yollarda isyancılara saldırdı, cumanın geri kalanında, cumartesi ve pazarın erken saatlerine kadar onlarla savaştılar. Sonra Bâbü’t-Tâk Çarşısı’nı yaktılar, bundan dolayı avam yenildi. Askerlerden ve reayadan bir grubun öldürülmesiyle fitne ortadan kalktı.

311 Yılı

311 yılının Rebûlevvel ayının sonuna altı gün kala Karmatîler, Basra'da ortaya çıktılar. Oranın emîri Sebûk Müflihî'yi ve halkından bazısını öldürdüler. Mallarından alabildiklerini aldılar ve Bahreyn'e götürdüler. Bağdat'ta âmiller ve kâtiplere çok zulmettiler. Sultanın veziri İbnü'l-Furât ve oğlu Muhsin'in beytûlmâldeki mallarına el koydular. Baskı ve zulümle halkı öldürmeye giriştiler. İslam devletinde âmiller ve kâtiplere yönelik böyle bir iş hiç reva görülmemişti. Eskilerin âdetlerinden olan müsaderele böylece yeniden ortaya çıkmış oldu. Bu dönemde müsadere ettikleri mallar ve Hâmid b. el-Abbâs'ın müsaderesi iki milyon yedi yüz bin dinara ulaşmıştı.

312 Yılı

312 yılının Muharrem ayında Karmatîler çöldeki Hubeyr Kumulu'nda hacı kabilelerine saldırdılar. Sultanın adamlarını esir aldılar ve hacıları öldürdüler. Kadınları esir aldılar, mallarını yağmaladılar. Şemâsiyye'yi ele geçirdiler. İslam ülkesinin tamamı bu musibete uğramıştı.

313 Yılı

[156]

313 yılının Zilkâde ayında Karmatîler yine hacılara saldırdılar. Onlardan bazısı çölde dağıldılar, bazısı kurtulup çıplak ve yalın ayak geri döndüler. Bu yıl hac bâtil oldu. Sonra Karmatîler zilkâdeden dokuz gün kala Kûfe'ye girdiler ve halkı öldürdüler, mallarını yağmalayıp geri döndüler.

315 Yılı

315 yılının Rebûlevvel ayının ortasında süvariler Sultan'a [Muktedir] karşı ayaklandılar. Sultan'ın evine saldırdılar ve meydana ulaştılar. Sonra Musalla'ya gittiler. Sonraki gün şehre girdiler. Feryat edenler Bâbü't-Tâk ve Rusâfe'ye yaklaştılar ve yüksek sesle el-Muktedir'e küfrettiler. Onların hacları bâtil olduğu gibi namazları da bâtil olmuştu. Zira o [Muktedir], haccı tatil etmek zorunda kalmış ve şehri de koruyamamıştı.

Sonraki gün Sereyâ olarak bilinen saraya girdiler ve her şeyi yakıp hazinelerini aldılar. Etrece (Utrece ?) ve Kevkeb olarak bi-

linen sarayı ve kubbeyi yıktılar. Eşyaları, hayvanları ve kuşları kendileriyle götürdüler.

Sonraki gün sabah vakti Halebe'ye⁷⁴ geldiler ve oranın kapılarını yaktılar. Sonra el-Muktedir'in oturduğu Husnâ olarak adlandırılan saraya yöneldiler ve akşama kadar orada isyan çıkardılar. Sonraki gün sabah vakti Bedî' sarayına gittiler. Sultan, Belîk'ı gönderdi ve onlara atıyyeler vererek susmalarını sağladı.

Rumlar, Şamşat sınırına saldırdılar ve meydanda⁷⁵ insanların başını kestiler ve ne buldularsa aldılar. Ora halkının tamamını esir aldılar, Malatya şehrinin etrafını yaktılar.

Şevval'ın 7'sinde Karmatîler halkına eman verdikten sonra Kûfe'ye geldiler. Sultanın mallarını ve Mekke yolu için hazırlanmış arpa, buğday ve öteberiyi ele geçirdiler.

- [157] Şevvalden dokuz gün kala Karmatîler İbn Ebi's-Sâc'a saldırdılar ve onun ordusundan çoğunu öldürdüler. Halkın büyük bir bölümü Fırat Nehri'nde boğuldu ve İbn Ebi's-Sâc'ın kendisi de esir edildi. Bu olayın haberi Bağdat'a ulaştığında halk ve ordu isyan etti. Haceriyye'de taşkınlıkta bulundular ve el-Muktedir'e çirkin sözler ederek şöyle dediler: "Yerini terk et ve memleketin siyaseti ve tedbiri hakkında bilgisi olan birisi yerine otursun."

Batı tarafının sakinleri Karmatîlerden korkusundan doğu tarafına gittiler. Korku asker, halk, reaya ve Sultan'ı sarmıştı. Şurta reisi Nâzûk, Bâbü'l-Enbâr'da bulunan şeker kamışı çiftçilerine, şeker kamışlarını Bağdat'ın içine getirmelerini ve onları bir hendeğe doldurarak üzerini toprakla kapatmalarını emretti. [Böylece] Karmatîler Bağdat'a girdiklerinde onları [görmeyip] üzerinden geçecekti. İbn Ebi's-Sâc'ın yenilmiş ordusundan kalanlar Sevâd köylerini geçerken ne var ne yok aldıktan sonra Bağdat'a ulaştılar. Şevvalin sonunda Karmatîler, Enbâr'a girdiler, oranın halkı ve tüm memurları Bağdat'a kaçtı. 4 Zilkâde'de Karmatîler, yanındakilerle birlikte Buteyha adlı bir yerden geçti, bu sırada bir ayaklanma çıktı ve o [Karmatîlerin lideri], gemileri ele ge-

74 Bağdat'ın doğusunda büyük ve geniş bir mahalledir. At yarışlarının yapıldığı hipodrom vb. bir yerin adı da olabilir (çev.).

75 *Kıbleti câmia*= Büyük caminin kiblesinde de olabilir (çev.).

çirerek Fırat üzerindeki bir köprüyü kapadı ve oradan geçti. Nâzûk, Bağdat kapıları tarafına yöneldi, Katarbel Kapısı ve Harb Kapısı'nı kapattı; Hadîd Kapısı Köprüsü ve yine Harb Kapısı ve Katarbel Kapısı köprülerini kapattı.

Zilkâde'nin on birinci gecesı Karmatîler, Akarkuf Tepesi önünde, Verrâde Nehri kenarında Mûnis'in ordusuna yaklaştı. Mûnis, Verrâde Köprüsü'nü tuttu.

Zilkâdeden on gün kala Belîk, dostlarıyla ve yine İbn Ebi's-Sâc'ın yenik ordusuyla Karmatî sevadına çıktı ancak onunla sıkı bir savaştan sonra Belîk hezimete uğradı ve ordusu öldürüldü. Hezimete uğrayanlar Mûnis'in tarafına döndüler. O, hızlıca Ümmü Ca'fer nahiyesinde –ki sol tarafında Ferh olarak bilinen bir yer vardı– bir hendek kazdı ve Araplar çaresiz sevadda dağıldılar. Halkın esir edilmesi, öldürülmesi ve yağmalanmasına giriştiler. Sonra Sâmerra yolunda bir kafilenin önünü kestiler, [158] onların iki yüz bin dinarını aldılar. Sonra Sâmerra'yı Kurban gününden bir gün sonra ele geçirdiler.

316 Yılı

9 Ramazan 316 tarihinde Kasr b. Hübeyre halkı Bağdat'a gelerek pazarlarda feryat ettiler ve halkı kıskırtarak dükkânların açılmasını engellediler. Çoğunluktan bir grup onlara katıldı ve Sultan'ın ikametgâhının karşısındaki bir eve yönelerek onu yaktılar. Aynı yerde bulunan bir kubbeyi de yıktılar. Sultan hakkında çirkin sözler söylediler ve bağırarak onun iftira attığını haykırdılar. Oradan Bâduryâ Divanı'na doğru gittiler ve orada bulunan, [Abbasîlerin] hilafetinin başından itibaren gelen bütün hesap defterlerini yaktılar. Sonra ağlayanlar Sultan'ın sarayına yöneldiler. Saray halkının bir bölümü onlara yardım etti. Açlıktan dolayı filleri zayıflayan fil sahipleri de bu topluluğa katıldı. Halk onlara ağladı ve dediler ki: Vâ Muhammedâ!

317 Yılı

317 yılının Muharrem'inde aralarında Ebü'l-Heycâ, Nâzûk ve Mûnis'in de bulunduğu bütün komutanlar toplanıp Sultan'a mektup yazarak ondan annesi, kız kardeşi ve bütün kadınları Dârülhilâfe'den çıkarmasını ve İbn Tâhir'in evine göndermesini

istediler. O, onların isteğine uymadı. Musallaya (mescide) gittiler ve Mûnis de onlarlaydı. Sonra el-Muktedir onlara kendi el yazısıyla güzel bir mektup yazdı ve işlerin yürütülmesinde onlara danışacağına, onların isteklerine muhalefet etmeyeceğine söz verdi. Böylece yumuşadılar ama tekrar daha zor bir işe giriştiler: 14 Muharrem Cuma günü namazdan sonra Halife'nin evine gelerek onun ikametgâhına ulaştılar ve onu anne ve teyzesiyle birlikte alıkoyarak Mûnis'in evine götürdüler.

Sonra Muhammed b. el-Mu'tezid'i hazırladılar ve ona "el-Kâhir" lakabını verdiler ve el-Muktedir'in aleyhine [birtakım] sözler aldılar. O, kendini iktidardan indirmiş, kardeşini kendi yerine veliaht olarak seçmiş ve iktidar mührünü ona teslim etmişti. Bu sırada bir grubun evleri yağmalanmış ve yakılmıştı.

[159] Pazar günü geldiğinde "el-Mesâfiyye"⁷⁶ harekete geçti. Nâzûk ile onlar arasında konuşmalar ve tartışmalar oldu ve sonunda Nâzûk'u öldürdüler. Onun evinin hizmetçileri Ebü'l-Heycâ Abdullah b. Hamdân'ın evine gittiler ve onu da öldürdüler. Evinin altında bulunan zindanlar açıldı ve mahpuslar salıverildi. el-Muktedir, Dârülhilâfe'ye döndü. Ev eşyaları, mücevherler ve kokuları satmak ve onların parasını orduya dağıtmak için çıkardı. Onların çoğunu komutanlar ve büyükler, kalanını tüccarlar satın aldı.

Şabandan sekiz gün kala çarşamba gecesi, havada ateşe benzer bir şey ortaya çıktı. Ertesi sabah Sudanlı ve Kazvinli [askerler] arasında savaş başladı ve her iki taraftan birçok kişi öldürüldü. Sonunda Sudanlılar Kazvinlileri yendi. Bağdat'ta mutaassıp ayaktakımı katliama girişti ve birçok kişiyi öldürdü. Ramazan ayında asker Sultan'a karşı ayaklandı. Bu ayaklanma birkaç gün sürdü, halk alışveriş yapamadı ve yiyecek sıkıntısı baş gösterdi.

Zilhicce'nin on birinci gecesi saray gulamlarından bir grup Vezir İbn Makle'yi öldürmek için onun evine gitti, Necah'ın kardeşi bir grupla birlikte onu koruyarak ölümden kurtardı.

Zilhicce'nin yedinci gününde Karmatîler Mekke'ye geldiler ve Mescid-i Harâm'da halkın çoğunu öldürdüler. Öyle ki cenazeler kokunca onları Zemzem Kuyusu'na attılar ve kuyu doldu. Kâbe

76 Sultan'ın ordusunun ayaktakımını oluşturan bir grup (çev.).

civarında öldürülenlerin sayısı üç bin kişiydi. Karmatîlerin gitmesinden sonra Kâbe havalisi onları defnettî. Karmatîler on bir gün boyunca Mekke'de kaldılar ve giderken yedi yüz bakire kızı, Kâbe kapısını, Hacerülesved'i, Kâbe'nin içindeki süs eşyalarını, Peygamber'e ait eşyaları ve Kâbe'nin perdelerini kendileriyle birlikte Bahreyn'e götürdüler. Hacerülesved 12 yıl orada kaldı. Sonra onu miktarını bilmediğim bir bedelle satın aldılar ve Kâbe'deki kendi yerine koydular. Bu 329 tarihindeydi.

318 Yılı

[160]

14 Muharrem 318 tarihinde Nasriyye adlı süvarilerden bir grup, Sultan'a karşı ayaklandı. Ayaklanmaları başarılı olunca Bağdat süvarilerinin çoğu onlara katıldı. Bu grup, vezirin evini ateşe verdi. Evde bulunan mal, eşya ve binek hayvanlarının tümünü yağmaladılar. Sonra Bâbu Ammâr süvarileriyle Sudanlılar arasında savaş başladı. Halk, süvarilerin tarafını tuttu ve piyadeleri katliamdan geçirdiler. Sonra bütün saray gulamı süvarilerin yardımına geldi ve piyadelere doğru ok atarak onları saraydan çıkardılar. Sonra süvariler Mesâf piyadelerine saldırıp onları öldürdü ve bir kısmını yaraladı ya da boğdular. Onlardan çok az bir kısmı kılık değiştirerek kaçmayı başardı.

Sonra süvariler halkın yardımıyla Bâbu Ammâr'ı muhasara ettiler ve orayı ateşe vererek piyadelerin evlerinde ne buldularsa yağmaladılar. İbn Yâkût at üzerindeydi ve saray gulamından bir kısmını Dicle'ye Nâşî nahiyesini, Hammâlîn ve onun etrafında bulunan piyadelerin evlerini yakmaları için görevlendirdi. Piyadelerin reisi Deyrânî'nin evini ayrıca karısının oğlunun evini yok ettiler, mallarını yağmaladılar ve onları sokağa atarak halk için bunların mübah olduğunu haykırdılar. Dicle'de öldürülenlerin cenazeleri sayısızdı. Halkın çoğu Dicle'nin suyunu içemedi, Fırat'ın suyundan istifade ettiler.

Receb ayında Bağdat'ın doğusunda bulunan Horasan Kapısı nahiyesinden bedeviler bu şehre girdiler ve caddelerin ortasını tuttular, halkın giysilerini ve tüccarların eşyalarını yağmalayıp gittiler ve kimse onları takip etmedi. Muhammed b. Yâkût, kapıların güneş doğmadan önce açılmamasına karar verdi.

Zilhicce'nin dördüncü gününde asker, vezire karşı ayaklandı ve onun karargâhına saldırdı, diviti onun önünden aldılar. Ancak o, ayakkabı ve hırkasını almadan gizlice kaçtı ve evinin önünde [161] demirlenmiş olan bir gemiye bindi. Dicle'nin ortasında durdu. Sonra onun ardından gökyüzünde bir kıvılcık ortaya çıktı.

Zilhicceden on dört gün kala pazartesi akşamı çölde Hubeyr Kumulu'na benzeyen kızıl bir kum (fırtınası) Bağdat'ın çatıları ve kapılarına çöktü.

319 Yılı

319 yılının Safer ayında süvariler Sultan'a karşı ayaklandılar. Ona karşı kalplerinde kin vardı ve ondan İbn Yâkût'u şurta, babası Yâkût'u hâciplik görevinden azletmesini istediler. Bu isyan on gün boyunca devam etti.

Aynı aydan sekiz gün kala askerlerden bir grup, isyana zorlamak için Ebü'l-Âlâ Sa'd b. Hamdân b. Hamdûn'un evine gittiler. O, bu işten çekindi. Onlardan kendisini bu işten muaf tutmalarını istedi. Evine saldırdılar, o kaçtı. Evini ateşe verip gittiler. Bu sırada halk da onlara katıldı ve nehrin iki tarafından zindanlara doğru yöneldiler ve onları açtılar. Bütün mahkûmları serbest bıraktılar ve doğu tarafındaki Şurta meclisini yaktılar. Sonra süvariler halktan ayrıldı ve Sultan'ın Bâbü'l-Amme adlı sarayına gittiler ve orayı ateşe verdiler. Ayaktakımından bir grup, sultanın evine girebilmek için evin duvarlarını yıktı, ancak gece olmuştu ve gecenin karanlığı onları ayırdı.

Ortalığı ateşe verenler, cemâziyelâhir ayında Bağdat pazarlarında görüldüler. Mezkûr ayın bitimine on bir gün kala Bilâşûye, sonra İbn Hassâd'ın zahire ambarını ve ondan sonra Dâru Ammâr Mahallesi'ni ve sonra Bimaristan Köprüsü yakınındaki Kerhâyâ'yı ateşe verip oraları yaktılar.

Cemâziyelâhir'in ikinci gecesi süvariler ayaklandılar ve giderek güçlendiler ve [ayaklanma] mezkûr ayın on üçüne kadar devam etti. Bu süvariler halka saldırıp onların elbiselerini alıyorlardı. Aynı süvariler Şûk Köprüsü'nde ve sonra Bâbü's-Şâm'da Cedâreyn'in iki caddesinde ve birçok yerde yangın çıkardılar.

Şaban ayında İbnü'l-Hâl'in ordusunun Deylemlilere yenildiği haberi ulaştı. Deylemliler onları Hulvân hududuna kadar takip [162] etmişlerdi. Halk korkuya kapılıp pazar yerlerini kapattı, bedeviler Sevâd'a dağıldı, zahirelerini götürdüler ve köylere saldırarak kadınları esir aldılar.

Şabandan yedi gün kala Karmatîlerin Kûfe'ye ulaştığı haberi geldi. Halk, Kasr b. Hübeyre'yi terk etmiş sığınmak için Bağdat'a gelmişti. Kûfeliler alışverişi terk edip mescitlere sığınmıştı. Günler geçti hâlde onlar yiyeceğe ulaşamadılar. Ramazan ayı gelene kadar durum böyleydi. Ramazan'ın ikisinde Bâbü'l-Kerc tüccarları dükkânlarını kapattılar; ehl-i huruc (haraç ödemesi gerekenler) haraç vermek istemediklerinden haraç toplayanın üzerine çullanarak onu dövdüler ve onu ölüme terk ettiler, daha sonra zindandakileri serbest bıraktılar. Ramazanın on üçünde, piyadeler isyan ettiler; yüzlerini kapatıp pazarlara girdiler ve insanları yağmaladılar.

Zilhicce ayında Dînever halkı yüzlerini siyah yaptı, feryat edip yardım dilemek üzere Bağdat'a girdiler. Kur'an'ları sopalara astılar, kendilerinden yardım istedikleri Merdâvîc el-Gîlânî'nin⁷⁷ kendilerine katliam yaptığını, ancak kimsenin onlara sığınma vermediğini anlattılar. Sonra Bâbu Vezîr'e gittiler ama evin gulamları onlara doğru ok attı. Kurban günü geldiğinde camiye gittiler, hutbe okuyan ve Sultan'a dua eden hatibe saldırdılar, bağırıp çağırarak onun hutbesini kestiler. Sonra kendi başlarından geçenleri; erkeklerinin öldürülerek kadınlarının esir edildiğini halka anlattılar ve onları Sultan'ın aleyhine kendilerine yardım etmeleri için teşvik ettiler.

320 Yılı

Muharrem ayında vezirin evi ve ahırını yağmalandı ve isyan çıktı. Sultan, saray gulamını, Sâciyye'yi (Sâc Ailesi) ve Berberiyeyi evini korumaları için görevlendirdi.

Cemâziyelevvel'in onuncu günü İsfahanlılardan bir grup Batı Bağdat'taki camiye gittiler. Hamza b. Ebi'l-Kâsım minberin üze-

77 Metinde Cebelî olarak geçmektedir. Ancak doğrusu Cîlî olmalıdır. Bölgenin bilinen ismi Gîlân'dır. Tarih kitaplarında Merdâvîc b. Ziyâr olarak da geçmektedir (çev.).

rindeydi, ona saldırdılar, onu hutbe irat etmekten alıkoydular. O gün namaz bâtil oldu. Sonra feryat ettiler, halk da onların yardımına koştu, maksurede bulunan Sultan'ın adamlarına taş atıldılar. Hamza'yı attan indirip şapkasını aldılar. İkinci vaktine kadar orduyla savaş hâlindeydiler.

Cemâziyelâhir ayında süvariler Sultan'a karşı ayaklandılar ve Dicle tarafına gittiler. Gemileri ve harrâkaları⁷⁸ yaktılar; devlet adamlarını Dicle'ye gitmekten menettiler. Hâşimîler yüzlerini siyah yapmış, yollara revan olmuşlardı. Yiyecek istiyor ve "Açız, açız!" diye feryat ediyorlardı. Talha b. Ebi'l-Abbâs, birkaç binek hayvanını kesti ve onu pişirdikten sonra ekmekle birlikte onlara gönderdi. Halkın ayaklanması daha da şiddetlendi. Davetçiler ve mutaassıplar başlarını kazıyorlar ve demirden mamul çeşitli eşyaları alıyor, yeni köprü ve Şâtiü's-Sırât yakınında savaşa giriyorlardı. Doğu Bağdat Emîri onların sakin olmasını istediye de dinlemediler. Süvarilerden bir grup Bâbü'l-Amme'ye gitti ve orada bulunan binek hayvanlarını ve katırları salıverdiler. Sonra bunu el-Muktedir'in öldürülmesi izledi. Onu cadde ortasında öldürdüler, elbiselerini parçalayarak soydular, avret yerlerini yapraklarla kapattılar. Ondandır 13 yıl devam eden ilginç bir olay meydana geldi. Kitap uzamasın diye onu burada zikretmek istemiyorum.

[164] **Horasan Emîrleri**

Dokuzuncu Bölüm: Horasan Emîrleri Hakkında

Sekizinci bölüm, Abbasîlerin hâkimiyeti döneminde başkentleri olan Bağdat'ta meydana gelen bazı hâdiselerle sınırlandırılmıştı. İktidarı Emevîlerden [Abbasîlere] intikal ettiren kimseler, Araplar ve bedevilerden kurulu ordularını yenenler Horasan acemleriydi. Bu bâbı Horasan emîrlerine mahsus kıldım ve sonraki bölümdeyse kısaca Taberistan emîrlerinin tarihini açıklayacağım.

Yeryüzündeki topraklar arasından bu iki toprağı kitapta zikretmemin sebebine gelince: Horasan ve Taberistan erkek-

78 Bir tür savaş gemisidir (çev.).

leri Emevîlere karşı zamanın iki cesur lideri Ebû Müslim Sâhibü'd-Devle ve Ebü'l-Hüseyin b. Büveyh'le ayağa kalktılar.

Horasan emîrlerinin teşebbüsleri şu açıdan dikkate değerdir ki onlar [Emevîlerin gözünde] suçluydular. Emevî ordusunu –ki onlar Ebû Süfyân hanedanının ordusunun kalanları ve Mervân'ın evlatları idiler– intikam için yok ettiler. Emevî halifeleri, Kâbe'yi (Beytullahı) harap etmek üzere mancınıkları oraya getirdiler ve onun sütunlarını yıkıp duvarlarını çıplak bıraktılar. Nebî'nin (sav.) evlatlarıyla savaşa giriştiler, onları susuzluğa mahkûm et- [165] tiler, Nebî'ye (sav.) lanet ettiler. Bundan önce de Nebî'nin (sav.) soyunu İslam minberleri üzerinde sebbettiler (sövdüler). Sonra katledilenlerin başlarını izleyicilerin gözü önünde tıpkı kâfirlere yaptıkları gibi Yezîd'e gönderdiler. Yezîd, Şam Araplarına onları şöyle anlattı: “Onlar adil imama isyan etmişler ve [Müslümanların] asasını kırmışlar, cemaatten çıkmışlar, imameti önceki halifenin [Muâviye] miras bıraktığı veliaht imamdan ayırmak isteyip böylece bu hakkı gasbetmek istemişlerdir.” Bundan dolayı Şam Arapları (i'tâm) onların telkinleri üzerine onlara lanet edip Ali'nin ailesine iftiraya yöneldi ve dediler ki: “Yazıklar olsun size ki sünnet ve cemaatten uzaklaştınız ve Allah'ın halifesine itaatsizlik ettiniz!” Sonra yüz yıl kadar halkı onlardan uzaklaştırdılar ve düşmanlık tohumunu onların kalplerine ektiler, onlarla dostluk kurup kaynaşmaktan alıkoydular. Allah karanlığı bertaraf eden Ebû Müslim Sâhibü'd-Devle'yi seçip şehirleri onların pisliğinden temizleyene ve halkı onların işkence ve eziyetlerinden kurtarana kadar bu durum devam etti.

Taberistan'dan gelen emîrlere gelince onlar, Karmatîleri İslam beldelerinden çıkardılar; İslam beldelerini isyancı ve fitnecilerden temizlediler. Devlet düşmanları olan ve hilafetin heybetini yok eden Berîdîleri⁷⁹ –Allah onları alevli cehennem ateşinde yaksın!– kahr ve perişan ettiler. Onlar resmî vergileri icat eden kimselerdi. Şimdi Allah'ın tevfikıyla Horasan emîrlerinin tarihini zikretmeye başlayalım.

79 Metinde yanlışlıkla Yezîdiler şeklinde geçmektedir. Ancak doğrusu Abbâsî halifesi Muktedir zamanında siyasette etkili bir aile olan Berîdîler olmalıdır (çev.).

Horasan emîrlerinin karargâhı buradaki Arap iktidarının başından günümüze kadar üç şehirdir: Merv, Nîşâbûr ve Buhara. Merv şehri, Abdullah b. Tâhir Horasan Emîri olup Nîşâbûr'a yerleşip sonra buraya gelene kadar Dârülimâre (hükûmet merkezi) idi. Sonra İsmâil b. Ahmed b. Esed Sâ mânî, Tâhir'in ülkesini ele geçirene ve Buhara'ya yerleşene kadar Nîşâbûr'u merkez yaptı.

Ebû Müslim Nâkûlû'd-Devle

[166] Ebû Müslim Nâkûlû'd-Devle, [hicrî] 129 yılı Ramazan ayının ortasında Horasan'da ortaya çıktı. 130 Rebûlevvel'inin ortasındaki pazartesi günü hükûmet merkezi olan Merv'e geldi. Sonra halifenin kardeşi Ebû Ca'fer (el-Mansûr) ondan ve taraftarlarından beyat almak için yanına geldi, sonra döndü. 1 Ramazan 136 tarihinde Ebû Müslim, Enbâr şehrindeki es-Seffâh'ın yanına gitmek için Irak'a doğru yola koyuldu. Aynı yıl hacca gitti ve Ebû Ca'fer de hac yaptı ve mezkûr yılda es-Seffâh öldü. Ebû Ca'fer, hac dönüşü Irak'a geldi ve Ebû Müslim'i amcası Abdullah b. Ali ile mücadele etmesi için görevlendirdi. 137 yılı Safer ayında [Ebû Müslim] onunla savaşmak üzere gitti. 6 Cemâziyelâhir 137 Salı günü Abdullah'ı yendi.

Sonra Ebû Müslim, Receb ayında Horasan'a döndü; 13 Şaban Perşembe günü Hulvân'a yerleşti. Bu sırada Ebû Ca'fer'in gönderdiği adamlar onun yanına geldi. O, el-Mansûr'un yanına doğru hareket etti ve akşam vakti, şabandan beş gün kala salı günü Medâin'e ulaştı. 137 yılında şabandan dört gün kala çarşamba günü el-Mansûr tarafından öldürüldü.

Ebû Dâvûd Hâlid b. İbrâhim

el-Mansûr, Ebû Müslim'i öldürdükten sonra Horasan valiliğini, bir mektupla Toharistan'da bulunan Ebû Dâvûd Hâlid b. İbrâhim ez-Zühelî'ye verdi. Hâlid, Merv'e doğru yola koyuldu. 7 Şevval 137 Pazartesi günü oraya ulaştı. 7 Rebûlevvel 140 Cuma günü öldüğü güne kadar oranın emîrliğini elinde bulundurdu.

Ebû Assâm (İsâm) b. Süleyym

Hâlid'den sonra Horasan Sâhib-i Şurtası Ebû Assâm (İsâm) Abdurrahman b. Süleyym, Horasan Emîrliğini aldı ve 1 yıl 6 ay oranın idaresini üstlendi. Allah işlerin hakikatini daha iyi bilir.

Abdülcebbâr b. Abdurrahman

[167]

Sonra Abdülcebbâr b. Abdurrahman el-Ezdî, Horasan Emîri oldu, 10 Rebiülâhir 142 Cumartesi günü Merv'e geldi. O sırada Hâzim b. Huzeyme, Zübdânîkân'daydı.⁸⁰ Abdülcebbâr itaatsizlik etti ve büyük günahlardan birini işledi. Veliaht olan el-Mehdî, Nîşâbûr'a geldi ve Hâzim b. Huzeyme'yi, onu yakalayıp kendisine getirmesi için Abdülcebbâr'ın üzerine gönderdi. el-Mehdî, Hâzim'e Merv emîrliğini verdi ve kendisi Rey'e döndü. 144 yılına kadar orada ikamet etti. Sonra Bağdat'a ve bir kez daha 146 yılında Rey'e döndü ve 151'e kadar orada kaldı. Sonra Bağdat'a geldi ve oğlu el-Hâdî'yi 167 yılında Cürcan'a gönderdi. Allah daha iyi bilir.

Hâzim b. Huzeyme

Hâzim b. Huzeyme, 11 Rebîulevvel 143 Perşembe günü Merv'e gitti.

Ebû Avn

[Hâzim'den] sonra Horasan Emîrliği Ebû Avn Abdülmelik b. Yezîd'e geçti. O, 146 yılında Merv'e geldi ve 6 yıl orada kaldı. Allah daha iyi bilir.

Ebû Mâlik

Sonra Ebû Mâlik Useyd b. Abdullah el-Huzâî oranın emîri oldu. el-Mansûr'dan önce emîrliğe getirilmişti. el-Mehdî'ye de itaat ederek emîrliğini sürdürdü. 149 yılı Ramazan ayında Merv'e geldi ve 150 yılı Zilhicce ayında öldüğü yıla kadar orada hüküm sürdü.

Hâzim b. Huzeyme

[168]

Sonra Hâzim b. Huzeyme ikinci kez emîr oldu ve 151 yılında Lağâriye'ye doğru yola koyuldu. Allah işlerin hakikatlerini daha iyi bilir.

80 Bu isimle bir yer bulunmamaktadır. Ancak Farsça çevirinin dipnotunda bu ismin Merv civarında bulunan Dandanakan olabileceği belirtilmektedir. (s. 200) (çev.).

Hamîd b. Kahtabe

Sonra Hamîd b. Kahtabe emîr oldu. 2 Şaban Cumartesi günü Merv'e geldi ve ölene kadar yani 1 Şaban 159 tarihine kadar Horasan'ın emîrliğini elinde bulundurdu. Allah daha iyi bilir.

Abdullah b. Hamîd

Sonra Abdullah b. Hamîd'e ferman yazdılar ve o, 6 ay Horasan'da emîrlik yaptı.

Ebû Avn (İkinci Kez)

Sonra bir kez daha Ebû Avn, Horasan Emîri oldu. Sonra oğlu Abdullah b. Ebî Avn, 160 yılı Safer ayının ortasındaki pazartesi günü onun yanına geldi.

Muâz b. Müslim

Sonra Muâz b. Müslim emîr oldu ve orduyu Mukannâ ile savaşa yolladı. Selm b. Sâlim'i 161 yılı Rebîulâhir'den yedi gün kala perşembe günü Merv'e görevlendirdi. Ondan sonra Muâz, cemâziyelevvelde oraya ulaştı.

Züheyr b. el-Müseyyeb

Muâz'dan sonra, Züheyr b. el-Müseyyeb ed-Dabbî, Horasan Emîri oldu ve 3 Cemâziyelâhir 163 Salı günü Merv'e geldi.

[169] el-Fadl b. Süleyman

Sonra el-Fadl b. Süleyman Ebü'l-Abbâs et-Tûsî, emîr oldu. İlk olarak onun vekili Saîd b. Bîşr, 166 yılının Muharrem'inden beş gün kala pazartesi günü Merv'e geldi. Sonra el-Fadl'ın kendisi 5 Rebîulevvel 166 Pazartesi günü oraya ulaştı. el-Mehdî ve sonra el-Hâdî'nin ölümü, onun emîrliği dönemindeydi.

Ca'fer b. Muhammed

el-Fadl'dan sonra Ca'fer b. Muhammed el-Eş'as el-Huzâî, [Hârûn] er-Reşîd tarafından vali yapıldı. İlk olarak oğlu el-Abbâs b. Ca'fer, babasının vekili olarak 170 yılı Zilhicce'den on iki gün kala cuma günü, Nevruz'dan iki gün sonra Merv'e geldi. Sonra Ca'fer, 2 Muharrem 171 Perşembe günü oraya ulaştı. O, Toharistan Savaşı'na gitti ve Kâbulistan'a asker gönderdi. Sonra Merv'e

döndü ve orada on beş gün kaldıktan sonra 4 Ramazan 173 Pazartesi günü Irak'a döndü.

el-Hasan b. Kahtabe

[Ca'fer'den] sonra el-Hasan b. Kahtabe, onun halefi olarak emîr oldu. Merv'e doğru yola koyuldu ancak Ebrşehr'e ulaştığında azledildi ve geri döndü. el-Abbâs b. Ca'fer de 173 yılı Şevval ayında Bağdat'a geri geldi. Allah daha iyi bilir.

Gatrîf b. Atâ

Sonra Gatrîf b. Atâ, Horasan, Cürcan ve Sicistan (Sistan) valisi oldu. Önce halefi Dâvûd b. Yezîd, ondan sonra Gatrîf, 10 Ramazan 175 Salı günü Merv'e geldi.

Hamza b. Mâlik

[170]

Gatrîf'ten sonra, Hamza b. Mâlik el-Huzâî, Horasan Emîri oldu. Oğlu, onun halefi olarak 5 Muharrem 177 Salı günü, Hamza'nın kendisi saferden on gün kala çarşamba günü Merv'e geldi.

el-Fadl b. Yahyâ

Sonra el-Fadl b. Yahyâ b. Hâlid'i Horasan, Sicistan (Sistan), Cürcan ve Cebel'e emîr olarak tayin edildi. Onun vekili Yahyâ b. Muâz, 13 Ramazan 177 Cumartesi günü, ondan sonra el-Fadl'ın kendisi 7 Safer 178 Pazar günü Merv'e ulaştı. el-Fadl, Merv'de bir ay kaldı. Sonra Belh yoluyla Semerkand'a gitti ve sonra Merv'e döndü. Birkaç gün orada kaldı ve 7 Rebîülevvel 179 Cuma günü oradan ayrıldı. Ondan sonra Amr b. Haml'e Horasan Emîrliğini verdiler. O, dokuz ay boyunca orayı yönetti. Allah gizli olanları daha iyi bilendir.

el-Mansûr b. Yezîd

[el-Fadl'dan] sonra Horasan Valisi el-Mansûr b. Yezîd b. el-Mansûr b. el-Hâlid el-Mehdî oldu. 179 yılı Zilhicce'den on dört gün kala salı günü Merv'e geldi.

Ca'fer b. Yahyâ

Sonra Ca'fer b. Yahyâ b. el-Hâlid emîr oldu. O, vekili Ali b. el-Hasan b. Kahtabe'yi Horasan'a yolladı. Sonra [Hârûn] er-Reşîd, Ca'fer'i vali olarak görevlendirdi ve ardından azletti.

Ali b. Îsâ

[Ca'fer'den] sonra Ali b. Îsâ b. Mâhân vali oldu. İlk olarak [171] oğlu Yahyâ b. Ali, onun vekili olarak Merv'e gitti. Sonra kendisi 2 Cemâziyelâhir 180 Perşembe gecesi oraya ulaştı ve iki yıl orada kaldı. Sonra [Hârûn] er-Reşîd'le görüşmek için Rey'den Irak tarafına yöneldi. Bu, 13 Cemâziyelevvel Perşembe günüydü. Sonra 189 yılında Merv'e döndü. Allah daha iyi bilir.

Herseme b. A'yen

Sonra Herseme b. A'yen, Ali b. Îsâ'nın kontrolü altındaki yerlere görevlendirildi. Herseme, 192 yılı Rebîülâhir'den dokuz gün kala pazartesi günü Merv'e ulaştı ve kırk beş gün orada kaldı. Sonra bir orduyla Belh'e gitti, 5 Cemâziyelâhir Perşembe günü oraya ulaştı. Ordu karargâhında dört gün kaldı ve pazartesi günü oradan ayrıldı, Ali b. Îsâ'yı Cemâziyelevvel'den beş gün kala [Cemâziyelâhir olmalı] perşembe günü [Hârûn] er-Reşîd'e yolladı. Ali b. Îsâ da 192 yılı Cemâziyelevvel'den sekiz gün kala pazartesi günü yola koyuldu. Allah daha iyi bilir.

el-Me'mûn

[Hârûn] er-Reşîd 189 yılında el-Me'mûn'u Horasan, Sicistan (Sistan), Cürcan, Taberistan, Rûyân, Denbâvend (Demavend) ve Rey'in valiliğine atadı. O, beş yıl emîrlik yaptı. Yine [Hârûn], el-Mü'temin lakaplı kardeşi el-Kâsım b. er-Reşîd'i işlerinde vekil yaptı. Bundan dolayı eğer [Hârûn] isteseydi el-Me'mûn'dan sonra onu emîrliğe görevlendirir ya da ondan vazgeçerdi. Aynı yılda Abdullah b. Mâlik b. el-Hâşim, Hârûn tarafından Horasan ve Cürcan arasından Mâhin'e kadar olan bölgenin yönetimine atanmıştı. el-Me'mûn, 193 yılı Cemâziyelevvel'dan on gün kala Merv'e geldi ve emîrlikten halifelığe ulaşana kadar orada kaldı.

[Hârûn] er-Reşîd, Tus'ta on üç gün kaldıktan sonra Cemâziyelâhir'in üçünde öldü. O sırada el-Me'mûn'un Merv'deki do- [172] kuzuncu yılıydı. Sonra oradan 202 yılı Rebîyülâhir ayında Irak tarafına yöneldi ve yolculuğu iki yıl sürdü.

el-Me'mûn, babası [Hârûn] er-Reşîd'in ve kardeşi el-Emîn'in hilafeti döneminde "el-İmam" olarak anılıyordu. Zira o veliaht idi. Onun ordu komutanı Tâhir b. el-Hüseyn, kardeşinin ordu

komutanı Ali b. Îsâ b. Mâhân ile savaşıp onu öldürdükten sonra el-Me'mûn'a "Emîrûlmü'minîn" dediler. Herseme b. A'yen -ki bundan önce Mâverâünnehir yönetiminden alınmış ve yerine Yahyâ b. Muâz emîr olmuştu-, ordusuyla birlikte 195 yılında Irak yakınlarında yenildi.

el-Fadl b. Sehl

196 yılı Receb'inde el-Me'mûn, uzunluğu Hemedan Dağı ile Tibet sınırına, eni Taberistan (Hazar) Denizi'nden Hint'e kadar uzanan bütün bir şarkın emîrliğini el-Fadl b. Sehl'e verdi. el-Fadl, Yahyâ b. Muâz'ı Mâverâünnehir yönetimine görevlendirdi. Allah daha iyi bilir ve hükmeder.

Recâ b. Dahhâk

el-Me'mûn, Horasan'dan Cürcan'a yola koyulduktan sonra 203 yılında oraya ulaştı. Recâ b. Dahhâk'ı Mâverâünnehir dışındaki Horasan vilayetine görevlendirdi. Sonra Gassân b. Abbâd (İbâd)'ı Horasan, Sicistan, Kirman, Cürcan, Taberistan, Rûyand (Rûyân), Denbâvend ve Kûmis'in emîrliğine getirdi. O, tam iki yıl bu bölgeyi yönetti. Allah daha iyi bilir.

Tâhir b. el-Hüseyin

el-Me'mûn, 203 yılında Bağdat'a ulaştığında işleri düzeltmeye koyuldu. 205 yılının çoğu geride kalmıştı ki el-Me'mûn, Horasan'ın işlerine kafa yordu. Bağdat Şurtalığı görevinde bulunan Tâhir b. [173] el-Hüseyin'i Horasan, Sicistan, Kirman, Kûmis, Taberistan, Rûyân, Denbâvend ve Rey'den oluşan Bağdat'ın en uzak diyarlarına kadar olan bölgenin emîri olarak tayin etti. Bütün bu bölgelerin idaresini, 205 yılının mübarek Ramazan ayında onun adına verdiler. O, ilk olarak Talha b. Tâhir'i Merv tarafına gönderdi ve kendisi aynı yılın zilhicce ayı Kurban gününden sonra oraya doğru yola koyuldu ve 206 yılında Merv'e ulaştı. Bir yıl ve birkaç ay orada kaldı, sonunda 207 yılı Cemâziyelâhir'den üç gün kala cumartesi günü öldü.

Talha b. Tâhir

Tâhir'in ölüm haberi el-Me'mûn'a ulaştığında Rakka'da bulunan Abdullah b. Tâhir'e mektup yazdı ve onu, üzerinde bulunan el-Cezîre, Şam, Mısır ve Ifrikiyye'nin yönetiminin yanında baba-

sının bölgelerine de görevlendirdi. Kardeşi Talha b. Tâhir'i de onun vekili olarak şark bölgelerine gönderdi. Ancak Talha, kendi adına el-Me'mûn'le yazışıyor ve Abdullah'ın adını anmıyordu. Talha beş yıl boyunca orada kaldı ve sonunda 213 yılı Rebûlevvel'den üç gün kala pazar günü öldü.

Abdullah, ona hırs besleyenlerden birini Talha'nın vekili olarak görevlendirdi. Muhammed b. Hamîd et-Tâhirî'yi işlerin yönetimi için görevlendirdi ve emîrliği kardeşi Ali b. Tâhir'e verdi.

Abdullah b. Tâhir

Talha'nın ölüm haberi, o sırada Bağdat'ta bulunan kardeşi Abdullah'a ulaştığında hâcibi Tâhir b. İbrâhim'i, kardeşi Ali b. Tâhir'in yanına gönderdi ve Talha'nın emîrliğinde bulunan bölgeleri ona emanet etti. Sonra el-Me'mûn Rey, Taberistan, Rûyân, Denbâvend topraklarının emîrliğini de Abdullah'a verdi. Bu, 212 [174] yılında oldu. Aynı yıl Abdullah, Mısır'da Ubeyd b. es-Serâ ile savaştı, ancak Ubeyd ondan eman isteyerek Mısır ülkesini ona teslim etti. Böylece Mısır, Abdullah'ın egemenliğine geçti; o, Ubeyd'i el-Me'mûn'un yanına gönderdi.

el-Me'mûn 208 yılında Abdullah'ı, el-Cezîre ve Şam'ı elinde bulunduran Nasr b. Şeyb el-Ukaylî'yle savaşmak için el-Cezîre ve Şam'a görevlendirdi. Abdullah, onunla ve taraftarlarıyla savaşa girdi ve onları yenene kadar savaştı, ardından fitne çıkaranların elebaşlarını el-Me'mûn'a gönderdi.

Abdullah b. Tâhir, Îsâ b. Zeyd Celûdî'yi Mısır emîri olarak görevlendirdi ve 212 yılının sonunda Bağdat'a geldi. Sonra onu Mağrib bölgesinden azletti ve kardeşi Ebû İshâk Muhammed b. er-Reşîd'i oranın yönetimine getirdi. 7 Ramazan 213 Cumartesi günü, mezkûr bölgelerin emîrliği ona geçti.

Sonra el-Me'mûn, 10 Cemâziyelevvel 214 Pazartesi akşamı Mısır'a doğru yola koyuldu; 217 yılı Muharrem'inde, yanında kardeşi Muhammed b. er-Reşîd'le birlikte oraya ulaştı.

el-Me'mûn, Abdullah b. Tâhir'i Bâbek ve Azerbaycan Emîri'yle savaşması için Cebel'e göndermişti. Abdullah, 214 yılında Cemâziyelâhir'dan dört gün kala pazartesi günü hareket etti ve

Dînever'e ulaştı. Kardeşi Muhammed b. Tâhir'i vekili olarak Horasan ve ona bağlı diğer vilayetlere gönderdi. Sonra el-Me'mûn, Abdullah'a mektup yazarak Horasan'a gitmesini ve orada dağınık hâlde bulunan Nîşâbûr ve havalisini ellerine geçiren Havârice karşılık vermesini istedi. Yine kendi mektubunda onu Azerbaycan emîrliğiyle Cebel vilayetinden ve Bâbek'le yaptığı savaştan azletti ve onun yerine Ali b. Hişâm'ı tayin etti.

Abdullah b. Tâhir, Horasan'a doğru hareket etti ve Horasan bölgesinden Ebrşehr'e ulaşıp Nîşâbûr'da durdu. Ondan sonra 215 yılı Receb ayında Havâric ile savaşmak için Merv'de kaldı. Bu sırada Abdullah, Bağdat Şurtalığına İshâk b. İbrâhim b. Mus'ab'ı vekil bırakmıştı. Maşrik bölgesinin emîrliğini el-Me'mûn'un kalan günlerinde, el-Mu'tasım döneminde ve el-Vâsık'ın hilafetinin başlangıcında elinde bulundurmıştı. Sonunda 230 yılında 10 Rebûlâhir 230 Çarşamba günü öldü. Allah daha iyi bilir.

Tâhir b. Abdullah

[175]

Abdullah, Maşrik emîrliği elindeyken öldüğünde, oğlu Tâhir b. Abdullah, babasının elinde bulunan bölgelerin emîrliğini elde etti. Tâhir, Taberistan'daydı oradan Ebrşehr'e geçti. Onun Bağdat'taki şurtalık makamında, vekil olarak İshâk b. İbrâhim vardı. Yine Fars ile Sevâd'ın emîrliği ve her iki bölgenin haracı onun elindeydi. Muhammed b. İbrâhim, Fars'ta onun âmiliydi.

İshâk, 236 yılına kadar Bağdat Şurtalığını Tâhir b. Abdullah'ın vekili olarak yürüttü. Ondan sonra Tâhir b. Abdullah, Abdullah b. İshâk b. İbrâhim'i vekili olarak seçti ve Bağdat, Sâmerra, Vâsit ve Sevâd meâvinliği⁸¹ 237 yılında ondaydı. Sonra Tâhir b. Abdullah'ın Bağdat'taki şurta vekili, kardeşi Muhammed b. Abdullah b. Tâhir oldu; Bağdat, Sâmerra, Vâsit, Sevâd ve Dicle bölgelerinin meâvinliğini ona verdi.

Muhammed b. Tâhir

Tâhir b. Abdullah b. Tâhir, 248 yılında Receb'den yedi gün kala pazartesi günü el-Muntasır'ın hilafeti döneminde öldü.

81 Muhtemelen "Meâvin/muâvin" şeklinde okunur. Abbasîlerde bir çeşit vazife olmalıdır. Farsça çev. 208 dpt. 1 (çev.).

Onun yerine oğlu Muhammed b. Tâhir b. Abdullah, babasının uhdesinde bulunan Bağdat Şurtalığı dışındaki vilayetlere emîr oldu. Orayı [Bağdat Şurtalığı] bizzat Muhammed b. Abdullah b. Tâhir uhdesine almıştı. Muhammed b. Abdullah, el-Mu'tez döneminde ölene kadar şurtalığı ve Irak âmillerinin idaresini elinde bulundurmıştı. Ondan sonra el-Mu'tez, şurtalık işini Horasan bölgesi emîrlikleri ile birlikte Muhammed b. Tâhir'e verdi ve Abdullah b. Tâhir'in iki oğlu Ubeydullah ve Süleyman, onun tarafından Horasan bölgesi emîrliğini ellerinde bulundurmaktaydı.

Kısa süre sonra Muhammed b. Tâhir'in işi kötü gitmeye başladı. Sicistan, Taberistan ve Rey, onun tasarrufundan çıktı. Sicistan'da *el-Mutavvia'* dan⁸² Dirhem b. el-Hasan adında bir adam isyan etti. Ya'kûb b. Leys es-Saffâr onun ordu komutanıydı. Dirhem, ordunun idaresini yürütemeyince ordu ve siyaset işlerinde daha iyi olan Ya'kûb'un taraftarları, yönetimi Dirhem'den aldılar. O, idareyi çaresizlik içinde Ya'kûb'a emanet ederek ordudan ayrıldı.

- [176] Sicistan, bundan çok önce, Tâhir b. Abdullah'ın emîrliği döneminde Tâhirîlerin elinden çıkmıştı. Bu nedenle Sâlih b. en-Nasr el-Kenânî –ki Ya'kûb b. Leys b. Hâtim de onun yanındaydı– ona galip gelmişti. Bu olay 239 yılında Zilhicce'den yedi gün kala cumartesi günü başlamıştı.

Taberistan'a gelince el-Hasan b. Zeyd el-Alevî, 250 yılının Ramazan ayında isyan etmiş ve Süleyman b. Abdullah b. Tâhir'i oradan çıkarmıştı.

Rey'de yine Muhammed b. Ca'fer el-Hüseynî, 250 yılının Zilhicce ayında isyan etti. [Muhammed b. Tâhir'in] âmili Muhammed b. Ali b. Tâhir oradan kaçtı. Bu olayın ardından Kazvin'de el-Kevkebî el-Hüseynî, Rebülevvel 251'de isyan etti. Oranın âmili Ubeydullah b. Abdullah b. Abdulvehhâb et-Tâhirî oradan kaçtı. Sonra 254 yılında Rey emîrliğini Muhammed b. Tâhir'den aldılar ve Mûsâ b. Boğa'ya verdiler. Muhammed b. Tâhir, Horasan bölgesinin idaresini ve Bağdat Şurtalığını, Ya'kûb b. Leys Nîşâbûr'a gelip onu alana kadar toplam 11 yıl 2 ay 10 gün uhdesinde bulundurdu. Bu olay, 4 Şevval 259 Pazar günündeydi.

Ya'kûb b. Leys

Ya'kûb b. Leys, Horasan bölgesini ele geçirdiğinde el-Mu'temid; 9 Receb 262 Pazar günü, İsfendermez ayının Deyn gününde, Ya'kûb b. Leys, el-Mu'temid'in ordusuna yenilip Muhammed b. Tâhir onun esaretinden kurtulana kadar Ubeydullah b. Abdullah b. Tâhir'i Bağdat Şurtalığine getirmişti. Muhammed b. Tâhir Bağdat'a geldiğinde el-Mu'temid ona yeniden Bağdat Şurtalığını verdi ve Ubeydullah b. Abdullah'ı azletti. [Bağdat] Şurtalığının durumu böyleydi. Horasan'ın durumuna gelince, şehirleri perişan oldu ve şehirlerinde çeşitli emîrlar yönetimi ellerinde bulundurmaktaydı.

Mâverâünnehir'e gelince, oranın yönetimi başta Nasr b. Ah- [177] med b. Esed Sâ mân'ın elindeydi ve Tâhir tarafından oraya görevlendirilmişti. 279 yılında öldüğü ve emîrliğin kardeşi İsmâil b. Ahmed b. Esed'e ulaştığı âna kadar 19 yıl orada kaldı.

Belh şehri de başta Ebû Dâvûd Muhammed b. Nâhcûr'un elindeydi. O, Belh'e ilave olarak Toharistan, Hatlân, Cüz cân ve Tirmiz bölgelerinin de yönetimini elinde bulundurmaktaydı.

Nîşâbûr'a gelince, kardeşi Muhammed b. Tâhir'den önce buranın valisi el-Hüseyin b. Tâhir b. Abdullah idi. el-Hüseyin parasız ve adamsız Nîşâbûr'a doğru yola koyuldu ve İsfahan'a ulaştı. Orada Dülef b. Abdülazîz vardı ve ona durumunu anlattı. Acaba bu perişanlıkla mı hareket etmeli yoksa dönmeli miydi? Bu sırada Gûşâd b. Merdân, adamlarıyla ona yardıma gelerek Dülef'i el-Hüseyin'e yardım etmeye mecbur etti. el-Hüseyin, Gûşâd'ın yardımıyla oradan çıktığında 263 yılı Safer ayından yedi gün kala pazartesi günü -Mihr ayı din günü- Nîşâbûr'a ulaştı. Gûşâd, oradan Mâverâünnehir'e koyuldu ve yardım istemek için Nasr b. Ahmed'in yanına geldi. Ancak o, ne adam ne de para konusunda yardım etti. Sonra el-Hüseyin'in yanına döndü. el-Hüseyin Nîşâbûr'da kalmayıp orayı terk ederek Gûşâd'ı Horasan Emîrliğinde yerine vekil bıraktı.

Amr b. Leys

Ya'kûb b. Leys, 265 yılında Horasan'ın Cündişâpûr şehrinde öldü ve kardeşi Amr, Sultan'a itaati kabul etti. Sultan, Tâhirîlerin

ellerinde bulundurduğu Horasan bölgesinin emîrliğiyle Bağdat Şurtalığını ona verdi. Amr, şurtalığı Muhammed b. Tâhir'den aldı ve Ubeydullah b. Abdullah b. Tâhir'i bu işte vekili yaptı. Bu, 266 yılı Safer ayındaydı. Aynı yıl Amr, Horasan'a geldi. Ancak Ahmed b. Abdullah el-Hucistânî ona karşılık vermeye koyuldu ve Nîşâbûr'da ona ulaştı. Bu, 266 yılı Zilkâde'den altı gün kala perşembe günüydü. Amr yenildi ve Sicistan'a kaçtı. Böylece Amr, Horasan'ı kendisine ait kılmak için iki yıl geçirdi ve sonunda orası kendisine ait oldu.

[178] **Râfi' b. Herseme**

Sonra Râfi' b. Herseme 278 yılında Horasan Emîrliğini aldı ve onun elinde bu toprakların işleri kısa süre de olsa huzura kavuştu. Ancak emîrlik, Amr b. Leys'in adınaydı. Sonra Amr b. Râfi', 279 Şevval ayında Amr'ın yerine oranın emîrliğini elde etti.

Amr b. Leys (İkinci Kez)

Sonra Amr b. Leys'i, Râfi''in yerine Horasan Emîri yaptılar, 280 yılı Safer ayında oraya geldi ve 287 yılına yani İsmâil b. Ahmed b. Esed tarafından Belh'te esir edildiği yıla kadar Horasan'da kaldı.

İsmâil b. Ahmed b. Esed

İsmâil b. Ahmed, Horasan âmilliğinin yanında Tâhirîlerin sahip olduğu bölgeleri yani Horasan'a bağlı bölgelerin emîrliğini de elde etti. Öldüğü yıl olan 295'e kadar orada kaldı ve aynı yıl el-Müktefi öldü. Allah daha iyi bilir.

Ahmed b. İsmâil

[İsmâil'den] sonra oğlu Ahmed b. İsmâil b. Ahmed emîrliği elde etti ve öldürüldüğü 301 yılı Şevval ayına kadar orada kaldı.

Nasr b. Ahmed b. İsmâil

Nasr b. Ahmed b. İsmâil, babası ve atalarının elinde bulunan tüm bölgelerin emîri oldu ve 30 yıldan fazla yönetimi elinde bulundurdu. 331 yılında öldü. Allah daha iyi bilir.

Nûh b. Nasr

Sonra Nûh b. Nasr (b.) Ahmed, öldüğü 343 yılı Rebûlâhir ayına kadar 12 yıl boyunca Horasan Emîri oldu.

Abdûlmelik b. Nûh

[179]

Bunun üzerine Abdûlmelik b. Nûh b. Nasr, Horasan bölgesi-
nin emîri oldu. Onun doğumu 324 yılındaydı. Onun doğumunda,
Venüs balık burcunda, Jüpiter yay burcunda, Satürn de -tahki-
ken değil takriben- oğlak burcundaydı.

Esed b. Sâ mân, Belh'in köylerinden Sâ mân adlı bir yerdendi.
Dört oğlu vardı isimleri Nûh, Ahmed, Yahyâ ve İlyâs. el-Me'mûn,
Horasan'dan Irak'a yola koyulduğunda Nûh b. Esed de onun-
la birlikte sohbet ediyordu ve yıllardır onun yakınında idi. el-
Me'mûn ona Tâhirîlerden önce Mâverâünnehir valiliğini verdi.
O öldüğünde kardeşi Ahmed b. Esed, onun vali oldu. O da öldü-
ğünde oğlu Nasr b. Ahmed b. Esed vali oldu. Nasr da öldüğünde
kardeşi İsmâil b. Ahmed, onun yerine tayin edildi.

Buraya kadar denildiği gibi, İsmâil'den önceki emîrliklerin
yönetimi -ki kendisi de Tâhir'den önce uzun yıllar Mâverâün-
nehir'i idare etmişti- el-Me'mûn döneminin ortalarından 287
yılına kadar 70 yıldır. O zamandan şimdiye kadar 64 yıldır. Allah
daha iyi bilir.

Taberistan Emîrleri

[180]

Onuncu Bölüm: Taberistan Emîrleri Hakkında

Taberistan çok sayıda bölgeden oluşmaktadır. Bu toprak-
lardan birisi Deylem'dir. Araplar, Irak halkını Sûristân Kürtleri
olarak adlandırdıkları gibi Farslar da Deylem halkını Taberistan
Kürtleri olarak isimlendirir. Bundan dolayı Abbasî devletinin ha-
berlerinden bahseden risaleler ve fütûh kitaplarında Taberistan
halkından Kürtler adıyla bahsedilmiştir. Bu haberlerden biri-
sinde Ali b. Hişâm, el-Kâsım b. Süleyman en-Nîşâbü'rî'den şöyle
nakletmektedir: Muâz b. Müslim bana rivayet etti ki el-Mansûr,
kardeşi Ebû'l-Abbâs es-Seffâh tarafından Merv'de hüküm süren
Ebû Müslim Sâhibü'd-Devle ve onun taraftarlarından biat almak
için yanına gitti. Nîşâbü'r'a döndüğü esnada Ecrîn ve Semenân
arasında bulunan bir nahiyeye ulaştı ve Taberistan ve Kûmis
arasındaki dağlara doğru baktı ve bana dedi ki: "Ey Muâz! Bu
dağların adı nedir?" "Allah, Emîri aziz kılsın, Taberistan dağları-
dır," dedim. Yüzünü çevirdi ve durdu. Dedim: "Ey Emîr! Sana ne

oldu?" Dedi ki: "Benim gönlümü meşgul eden şu: Abbasî emîrleri öyle yönetiyorlardı ki hiç kimse onlar üzerinde hüküm kuramıyordu, ta ki bu dağların arkasında bir Arap devleti ortaya çıkana kadar. Onların taraftarı ve destekçileri bu ülkenin Acemleriydi. Sonra [Arap devleti] iktidar Farslardan bir grubun eline geçti ve onlardan bir hanedanda kaldı. Bu sırada Abbasîler onların idaresi altında bulunmaktaydı.

Birkaç yıl sonra 144 yılında Ebü'l-Husayb adlı bir komutan [181] Taberistan'ı fethetti. Zira el-Mansûr yukarıda Muâz b. Müslim'in sözünden kaynaklı öngörüsünden dolayı korkuluydu. Bu yüzden Taberistan meselesine özel önem verdi ve oranın iktidarını elinde bulunduran İspehbed Hurşîd b. Dâd Bezrmîhr b. Ferhandâd-bûh b. Kîlîde'den aldı. Kîlîde, Gîlân halkındandı.

el-Hasan b. Zeyd

el-Hasan b. Zeyd el-Alevî, Deylemli taraftarlarıyla birlikte Taberistan topraklarından Âmul hattına ulaşana kadar Taberistan, 106 yıl 2 ay 21 gün Abbasîlerin emîrlerinin elindeydi. Bu, 250 yılının Şevval'inden yedi gün kala pazartesi günüydü. O, 19 yıl 8 ay 6 gün Taberistan'da hüküm sürdü. 270 yılında Receb'den üç gün kala pazartesi günü Şehrîver ayında Bâd günü öldü. Allah daha iyi bilir.

Muhammed b. Zeyd

[el-Hasan'dan] sonra kardeşi Muhammed b. Zeyd, 18 yıl orada iktidar sürdü. Ancak Râfî' b. Herseme 277 yılı Rebîülevvel'den on gün kala pazar günü Âmul'e geldi. Nasıl ki Ya'kûb b. Leys, 260 yılı Receb'den sekiz gün kala -Urdibeheşt ayı Hürmüzd günü- Taberistan'da bulunan Sâriye'ye gelip onun kardeşi el-Hasan b. Zeyd'i sıkıntıya soktuğu gibi o da üç yıl boyunca orayı ona dar etti.

Muhammed b. Hârûn

Sonra Muhammed b. Hârûn, İsmâil b. Ahmed b. Esed (Sâmânî) tarafından Cürcan'a gönderildi, ancak Muhammed b. Zeyd onu bir orduyla karşıladı; onu öldürüp oğlu Zeyd b. Muhammed'i esir aldı. Bu olay, 5 Şevval 287 Cuma günü, Şehrîver ayı Âsemân gününe denk gelmekteydi.

İsmâil b. Ahmed

[182]

Sonra İsmâil b. Ahmed (Sâmânî) 288 yılında Muhammed b. Hârûn'un isteğiyle Taberistan'a geldi. Taberistan on üç kûsur yıl boyunca Horasan emîrlerinin elinde kaldı.

en-Nâsır

Sonra en-Nâsır, Deylem ve Gîlân⁸³ topraklarına geldi ve oradan Taberistan yoluna koyuldu. Horasan Emîri'nin âmili olan amca oğlu Sa'lûk es-Sâmânî, Câlûs'ta onunla savaşa tutuştu ancak yenildi. Öldürülen Horasanlıların sayısı yedi bin kişiye ulaştı. en-Nâsır, 301 yılı Cemâziyelâhir ayında Âmul'e geldi ve 2 yıl 3 ay ve birkaç gün Taberistan üzerinde hüküm sürdü. Ondan sonra Taberistan on iki yıl boyunca Alevîlerin⁸⁴ tasarrufunda kaldıktan sonra Deylemliler iktidarı ele geçirdi. Allah daha iyi bilir.

Esfâr b. Şîreveyh

Esfâr b. Şîreveyh, iktidarı Alevîlerden Deylemlilere intikal ettiren kişiydi. Bu olayın ayrıntısı şöyledir: el-Hasan b. el-Kâsım'ın dâîsi Taberistan'a doğru yönünü çevirince Esfâr, savaşa koyuldu ve onu o gün ordusunun komutanı olan Merdâvîc b. Ziyâr el-Gîlânî'nin eliyle öldürdü. Dâînin katli 316 yılı Ramazan'dan altı gün kala salı günüydü.

Esfâr aynı gün siyah sancaklarla Âmul şehrine girdi ve Horasan Emîri Nasr b. Ahmed b. İsmâil adına hutbe okudu ve Alevîlerden bir grubu öldürdü.

Taberistan, Alevîlerden Deylemlilere intikal ettiğinde, oranın yönetimi Vârdâd Evindân olarak adlandırılan bir kabileye geçmiş ve Esfâr b. Şîreveyh de onların sorumlusu olmuştu ancak bir müddet sonra iktidar Gîlân halkına geçti.

Merdâvîc el-Gîlânî

[183]

Taberistan'ın yönetiminin Deylemlilerden Gîlânlılara geçmesi Merdâvîc'in eliyle olmuştu. O, 16 Zilkâde 319 Perşembe -Âzer

83 Metinde Cîl ya da Cebel olarak geçmekteyse de kastedilen bölge ya da kavim Gîlân olarak bilinmektedir. Bu şekilde yazımı tercih edilmiştir (çev.).

84 Burada Alevî kelimesiyle Hz. Ali neslinden gelenler kastedilmektedir (çev.).

ayı Ustâd gününde– emîrliğe ulaştı; Deylem ve Gîlân'ın reisi oldu. 1 yıl 3 ay 20 küsur gün müddetiyle iktidar sürdü.

Ali b. Büveyh

Bu sırada Deylemlilerden Şîrzîl Evindân adlı bir kabile, İsfahan'da bir yönetim oluşturdu. Başlarında Ali b. Büveyh vardı, 11 Zilkâde 321 Pazar günü –Âbân ayı Hordâd gününde– iktidara geldi. Sonra Fars'a yöneldi ve orayı da ele geçirdi. Bir küsur yıl sonra Merdâvîc, 3 Rebûlevvel 323 Cumartesi günü İsfahan'da öldürüldü. Fars takvimiyle Behmen ayı Âbân günündeydi.

el-Hasan b. Büveyh

Birkaç gün sonra el-Hasan b. Büveyh, İsfahan'ı aldı. Bu olay, 1 Rebûlâhir 323 Pazar günü –İsfendermez ayı Mordâd gününde– meydana geldi. Ondan sonra Gîlânlılar, Horasan ordusu 329 yılı Rebûlâhir'den on gün kala perşembe günü –Dey ayı Bâd günü– Rey kapısına ulaşana kadar, 6 yıl 1 ay birkaç gün Rey ve onun havalisini yönetti.

Gîlân'da zikredilen iki Deylem kabilesinin iktidar süresi, 9 yıl 5 ay 5 gündü. O zamandan, bu kitabı Allah'ın yardımıyla sona erdirdiğim 350 yılı Cemâziyelâhir'in sonuna kadar toplamda 21 yıl 2 ay 10 gün hüküm sürdüler.

DİZİN

- A**
Abâdân 123
Âbâderdeşîr 41
Abbâs b. Ca'fer 142, 143
Abbasîler 130, 138, 152
Abdia' 96
Abdi Menâf 106
Abdişems b. Yeşcib 91
Abdullah b. Ali 140
Abdullah b. Âmir b. Kureyz 101
Abdullah b. Ebî Avn 142
Abdullah b. ez-Zübeyr 112
Abdullah b. Hamîd 142
Abdullah b. Huzeyfe es-Sehmî
100
Abdullah b. İshâk b. İbrâhim 147
Abdullah b. Mâlik b. el-Hâşim
144
Abdullah b. Muhammed b. Mûsâ
b. Muhammed 123
Abdullah b. Tâhir 110, 140, 145,
146, 147, 148
Abdûn 70
Abdülcebbâr 141
Abdülmelik b. Mervân 63, 112
Abdülmelik b. Nûh b. Nasr 151
Abd Zü'l-Ez'âr b. Ebrehe 92
Abhaz 55
Abrubus 58
Âd 73, 91, 94, 95
Âdem 26, 67
Ades 80
Adî b. Zeyd 77, 82, 87
Adrianus 58
Adriyanus 60, 61
Afrikîs b. Ebrehe b. er-Râyeş 92
Afrikiyye 92
Agustus 64
ahit sandığı 69, 70
Ahlâf 74
Ahmedabâd 125
Ahmed b. Abdullah el-Hucistânî
150
Ahmed b. Esed 151
Ahmed b. İsmâil b. Ahmed 150
Ahvaz 46, 122, 123, 124, 127
Ahzyahu 71
A'sâ 94, 95
Âkilü'l-Merâr 80
Akka 86
Akrakof 40
Akran b. Ebî Mâlik 94
Alâ b. Ahmed 30
Alâb el-Hadramî 105
Albastinus 63
Alevîler 153
Ali b. Büveyh 45, 154
Ali b. el-Hasan b. Kahtabe 143
Ali b. Hişâm 151
Ali b. İsâ 144, 145
Ali b. Muhammed Hamza el-A-
levî 105
Ali b. Tâhir 146
Âl-i Cefne 84, 98, 102
Ali (Hz.) 112, 139
Âl-i Nasr 73, 83, 84
Alon 70
Alyon 63

- Alyon oğlu Konstantin 64
 Amâlik/ler 91
 Âmile 89
 Âmir b. Tufeyl 106
 Ammân 94, 101
 Amon b. Menşa 71
 Amr b. Adî 73, 74, 75
 Amr b. Cebele 90
 Amr b. Cefne 86
 Amr b. el-Hâris b. Mâriye 87
 Amr b. el-Kindî Âkilü'l-Merâr 81
 Amr b. el-Münzir 81
 Amr b. en-Nu'mân 88
 Amr b. Haml 143
 Amr b. Hind 81, 82, 104, 107
 Amr b. İmrüülkays 75
 Amr b. Külsûm 79, 81
 Amr b. Leys 150
 Amr b. Lühay 103, 104
 Amr b. Muâviye b. Kinde 73
 Amr b. Râfi' 150
 Amr b. Tarb b. Hassân b. Uzeyne 73
 Amr b. Tübba' 96
 Amr el-Müzdelif 76
 Âmul 152, 153
 Andarkus oğlu Konstantin 64
 Anne Dostu (Muhibbü'l-Umm) Batlamyus 58, 60
 Antakya 43, 47, 52, 60, 122
 Antihis 43
 Antilus 63
 Antinus 66
 Antiyahus 60
 Antiyahus oğlu İskenderus 60
 Antonius 58
 Antonius II. 58
 Antoniyus 60, 61
 Anûş Nâd b. Hoşnesbende 101
 Âram 91
 Arapça 30, 31, 37, 40, 44, 46, 47, 53, 59, 63, 75, 93, 94
 Araplar 22, 26, 38, 46, 49, 62, 91, 100, 104, 109, 138, 151
 Arbât 99
 Arim 70, 72, 85, 93, 95, 105
 Arine 63
 Aristoteles 43, 60
 Arkadus oğlu Tiyudus 63
 Armân 91
 artık yıl 23
 Aryan 22, 26
 Ashâb-ı Kehf 61
 Asık Suratlî (Âbis) Tiberius 58
 Askermükrim 124
 Asliyâ 71
 Astasyinus 63
 Astînus 63
 A'sâ 73
 Aşkalân 70
 Âteşkûşîd 40
 Augustus 58, 60, 64, 68
 Avesta 27, 56
 Âvs b. Kalâm 75, 83
 Âyâs b. Kabîsa 83, 104, 107
 Aynu Ebâğ 78, 79, 88
 Aynüttemr 73
 Âzâdmerd Kâmkâr 41
 Azerbaycan 40, 56, 92
 Âzermîduht bnt. Pervîz 30, 32, 35
 Azerşâpûr b. Azermânân-ı İs-fahânî 51
 Azîb 109
 Azya b. Emdiyâ 71

- B**
 Ba'al 69
 Bâbâ 74
 Baba Dostu Batlamyus 58, 60
 Bâbek 146, 147
 Bâb-ı Nîk 39
 Babil 32, 36, 38, 40, 42, 65, 68, 71
 Bâbu Ammâr 135
 Bâbu Vezîr 137
 Bâbü'l-Amme 136, 138
 Bâbü'l-Enbâr 132
 Bâbü'l-Kerc 137
 Bâbü's-Şâm 136
 Bâbü't-Tâk 130, 131
 Bâcervân 31
 Bâdiye 37
 Bâduryâ Divanı 133
 Bağdat 40, 59, 123, 124, 127, 130, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 141, 143, 145, 146, 147
 Bağdat Şurtalıǵı 145, 147, 148, 149, 150
 Bahreyn 46, 72, 83, 94, 101, 105, 131, 135
 Balaşsar 71
 Bârmîn 54
 Basil es-Siklabî 64
 Basil oğlu Alyon 64
 Basil oğlu İskenderus 64
 Basra 123, 125, 127, 131
 Bastinus 63
 Bâşervan 31
 Batalyus 63
 Batîha 37
 Batlamyus 59, 64
 Batlamyus-ı İskenderî 58
 Bâzân 100, 102, 104, 107
 bedeviler 138
 Bedî' Sarayı 132
 Bedir Savaşı 108
 Behmen 41
 Behmen b. İsfendiyâr 53, 68, 94
 Behmen Erdeşîr 41, 45, 46
 Behmen'in oğlu Dârâ 28
 Behmen İsfendiyâr b. Goştâsp 41
 Behmenşîr 46
 Behrâm 31
 Behrâmân'ın oğlu Behrâm 48
 Behrâm b. Hürmüz 29, 31, 35, 75
 Behrâm b. Merdanşah 33
 Behrâm b. Şâpûr 29, 32, 35
 Behrâm b. Yezdegird 31, 32
 Behrâm Çûbîn 62
 Behrâm el-Mûbezânî 33
 Behrâm Gûr 29, 31, 32, 35, 50, 77, 97
 Behrâm (II.) 29, 32, 35, 75
 Behrâm (III.) 29, 31, 32, 35, 75
 Behrecân el-Fârisî 83, 104, 107
 Behrecan Savaşı 109
 Behresîr 46
 Bekir 103
 Bekir b. Vâil 79, 80
 Belâş 44
 Belâşân 35
 Belâş b. Behrâm 35
 Belâş b. Eşkânân 35
 Belâş b. Fîrûz 29, 35
 Belâş b. Fîrûzân 29
 Belâş b. Hüsrev 44
 Belâş'ın kardeşi Kubâd 32
 Belâşşâpûr 47
 Belh 40, 41, 143, 144, 149, 150, 151

- Belhariya 59
 Belîk 132, 133
 Belkâ 86
 Belkıs 93
 Belukyâ 56
 Benî Âkilü'l-Merâr 78
 Benî Amûn 70
 Benî Cebele 103
 Benî Cefne 72, 90
 Benî Dârim 81
 Benî Elkayn 89
 Benî Fârân 75
 Benî Hicmâniyye 77
 Benî İsrâîl 38, 39, 44, 67, 68, 69, 70, 71
 Benî Kahtân 91
 Benî Kelb 103
 Benî Kinâne 89
 Benî Küleyb 81
 Benî Ma'd 97
 Benî Nasr 83
 Benî Nasr b. el-Ezd kabilesi 72
 Benî Sûfer 58
 Benî Temîm 80, 104
 Benî Yerbû' 104
 Benü'l-Abbâs 130, 138, 152
 Berberî/ler 22, 42, 92
 Berberiyiye 137
 Berdeşîr 46
 Berîdîler 139
 Betarika 62
 Betn Erdeşîr 45, 46
 Beyti Lahm köyü 70
 Beytûlmakdis 44, 60, 61, 62, 68, 71
 Bezrecşâpûr 49
 Bihâferîd b. Eşkânân 35
 Bihâferîdûn b. Sâsân b. Behmen b. İsfendiyâr 53
 Bih Erdeşîr 45, 46
 Bihezâmedkuvâd 52
 Bih ez Endihüsrev 52
 Bih ez Endiyuşâpûr 47
 Bilâşabâd 52
 Bilâş b. Fîrûz 77
 Bilâşger 52
 Bilâşûye 136
 Bîşâpûr 47
 Biyurâsp 34, 38
 Biyurâsp b. Erundâsp 28
 Biyurâsp b. Ervendâsf b. Rîkâ-vun 38
 Biyurâsp Dehâk Dehâk 37
 Bizans 61
 Bostan 39
 Bûd Erdeşîr 45, 46
 Buğrânşah 53
 Buhara 140
 Buheyle 109
 Buhtunnasr 38, 40, 66, 68, 71, 74
 Bulhariya 62
 Bûmşah 36
 Bunyanus 62
 Bûrânduht bnt. Kistrâ 29
 Bu'se Savaşı 82
 Buteyha 132
 Büyük Alyon 59
 Büyük Lavi 63
 C-Ç
 Câbiye 89
 Câcâh 49
 Câcân 52
 Ca'fer b. Muhammed 142
 Ca'fer b. Yahyâ b. el-Hâlid 143
 Cahiliye 23, 103
 Câhiz 105

- Calinus 58
 Câlûs 153
 Câlût 70
 Câmâsb 52
 Câselîk 32, 55
 Câsim 91, 94, 95
 Cebel 143, 146, 147
 Cebele b. el-Hâris 86, 87, 89, 90
 Cebele b. en-Nu'mân 88
 Cebelegünü 105
 Cedâreyn 136
 Cedîs 73, 91, 94, 95, 96
 Ced'ûn b. Yevâş 70
 Cefne b. Amr 85, 86
 Cefnetü'l-Asgar 87
 Cem b. Niyuhbegân b. Âhenkhiz 37
 Cem [Cemşîd] 91
 Cem (Cemşîd) b. Novbecihân 34
 Cem (Cemşîd) b. Viyuncihan 28
 Cenbeşâpûr 52
 Cerâcime 42
 Cerâmika 42
 Cerîr b. Abdullah el-Becelî 109
 Cersâu'l-Kelbî 79
 Cevâsâ Savaşı 83
 Cevastâd 46
 Cey 49
 Cezayir 65
 Cezîme 72, 73
 Cezîmetü'l-Ebraş 73
 Cezîre 145, 146
 Cihanbaht 55
 Cillak 86
 Cisir 89
 Ciy 36, 51, 127, 128, 129
 Ciz' b. Amr 85
 Cüdeys 73, 94, 95
 Cündişâpûr 47, 48, 49, 149
 Cürcan 52, 141, 143, 144, 145, 152
 Cürvân 49
 Cüzcan 149
 çeyrek gün 23
 Çin 21, 22, 38, 128
D
 Dacâime 72, 86
 Dâdferûz b. Hoşneşfân 104
 Dâdûye 100, 102, 108
 Dahhâk 37
 Dârâ 42, 43, 45
 Dârâ b. Behmen 34
 Dârâ b. Dârâ 34, 45
 Dârâbicerd 41, 42
 Dârâen (Dârân) 42
 Dârâk 41
 Dârâ'nın oğlu Dârâ 28, 71
 Dâriye 42
 Dâru Ammâr Mahallesi 136
 Dârü'l-Balât 64
 Dârülhilâfe 130, 133, 134
 Daryavuş 71
 Dâvûd b. Yezîd 143
 Decius 61
 Demâd 105
 Denbâvend 144, 145, 146
 Denbel 124
 Deskeretü'l-Mülk 47
 Destân 36
 Destenî 31
 Deylem 151, 153, 154
 Deylemliler 137, 153, 154
 Deyrânî 135
 Dımaşk 27, 28, 70
 Dicle 37, 39, 46, 109, 135, 136, 138, 147
 Dicletü'l-Uvrâ 46

Diklityanus 58, 61, 64

Dikyus 58

Dimetronus 60

Dînever 137, 147

Dirhem b. el-Hasan 148

Dubeyle 64

Dumityanus 58, 60, 61

Dülef b. Abdülazîz 149

E

Ebî Ubeyde 105

Ebrehe b. es-Sabbâh 97

Ebrehe el-Eşrem Ebû Yeksûm
81

Ebrehe el-Habeşî 99

Ebrehe Zül-Menâr b. el-Hâris
er-Râyeş 92

Ebrşehr 47, 52, 143, 147

Ebû Assâm (Isâm) Abdurrah-
man b. Süleym 140

Ebû Avn 141, 142

Ebû Bekir 102, 111

Ebû Ca'fer 140

Ebû Dâvûd Hâlid b. İbrâhim
ez-Zühelî 140

Ebû Dâvûd Muhammed b. Nâh-
cûr 149

Ebû Hût el-Hatâir 79

Ebû İshâk Muhammed b. er-
Reşid 146

Ebû Kâbûs Nu'mân b. el-Münzir
82

Ebû Ma'şer 26, 27, 58, 64, 110,
128, 129

Ebû Mâlik 94, 141

Ebû Mûsâ el-Eş'arî 110

Ebû Müslim 138, 139, 140, 151

Ebû Ubeyde 101, 109

Ebû Ya'fer ez-Zümeylî 78

Ebû Ya'fer Alkame 83

Ebûzad 57

Ebü'l-Abbâs es-Seffâh 151

Ebü'l-Âlâ Sa'd b. Hamdân b.
Hamdûn 136

Ebü'l-Heycâ 133, 134

Ebü'l-Husayb 152

Ebü'l-Hüseyn b. Büveyh 130, 139

Ebyâ b. Erhab'um 71

Ecâr 46

Efesos halkı 61

Eflatun 60

Efrâsiyâb et-Türkî 26, 27, 28, 34,
39

Efrudşah 55

Ehl-i Nücûm 27

Ehrimen 56

Elaşah 53

Elhâmurz 101

Eltican 49

Elyesa' 69

Emdiyâ b. Yevâş 71

Emevîler 63, 138, 139

Emîm 91

Emîn 112

Emlek b. Ced'un 70

Enârbâd 41

Enbâr 47, 72, 73, 74, 132, 140

Endiyu 47

Enûşirvân 48, 53, 54, 78, 80, 81,
82, 103, 104, 106

Erdestân 41

Erdeşîr 31, 33, 35, 41, 44, 45, 46,
47, 74, 96

Erdeşîr b. Bâbek 29, 31, 32, 35,
36, 74, 75, 91

Erdeşîr b. Hürmüz 29, 32

Erdeşîr b. Şireveyh 32, 35, 62,
83

Erdeşîrgân 46
 Erdeşîr Harre 45
 Erduvân b. Belâşân 35
 Erduvân el-Âhir 35
 Erduvân el-Kebîr b. Eşkânân 35
 Erîhâ 69
 Erminâk 62
 Erneb oğlu Batlamyus 57
 Errecân 52
 Ervendzîk 55
 Erzemînduht bht. Pervîz 84
 Esâ b. Ebyâ 71
 Es'ad b. el-Münzir 81
 Esed 103
 Esed b. Sâmân 151
 Esfâr b. Şîreveyh 153
 Esfer b. Nasr b. Îsâ b. İshâk 58
 Esfiyanus oğlu Titus 68
 Es'ad b. Amr 96
 Es'ad Ebû Kerb 95
 Esved b. el-Münzir 77
 Esved b. Ya'fur 75
 Esved b. Ya'fer 96
 Eşâ Erdeşîr 45
 Eşaya 71
 Eşkânîler 25, 30, 31, 32, 33, 43, 68, 91
 Eşk b. Dârâ b. Dârâ 35
 Eşk b. Eşk 29
 Eşk b. Eşkân 35
 Etrece 131
 Evâre Savaşı 81
 Eyhem b. Cebele b. el-Hâris b. Ebî Şimr 89
 Eyhem b. el-Hâris b. Mâriye 87
 Ezd 72
 Ezd kabilesi 72, 84, 85, 109

F

Fadl b. Sehl 145
 Fadl b. Süleyman Ebü'l-Abbâs et-Tûsî 142
 Fadl b. Yahyâ b. Hâlid 143
 Fârân b. Amr b. Amelfîkî 75
 Farsça 30, 35, 41, 45, 46, 47, 50, 53
 Fars/lar 22, 23, 25, 26, 27, 28, 33, 34, 36, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 56, 62, 68, 76, 79, 83, 100, 102, 109, 111, 129, 147, 151, 154
 Farsşehr 51
 Fars ülkesi 42, 43, 44, 65
 Farsvisarzkuvâz 40
 Fars yılı 66
 Fedek halkı 82
 felsefe 43, 45
 Fenâberzîn 101
 Ferîdûn 38, 41, 91
 Ferîdûn b. Esfiyân 28, 34
 Ferîdûn b. Eskiyan 38
 Ferîzî 69
 Ferkân 42
 Ferrâş Ahmed b. Abdülazîz b. Dülef 59
 Ferruh b. Hüsrevpervîz 32
 Fesâ 41
 Feyrûz 100
 Feyşöhret 81, 83
 Fırat 39, 74, 76, 101, 109, 124, 132, 133, 135
 Fırât-ı Basra 41
 Ficar 99, 105, 107
 Filanşah 53
 Fil günü 106
 Filistin 39, 40, 42, 59, 61, 93
 Filistin Çölü 69

Filkos 58
 Fil Vakası 99
 Finhâs b. Bâtâ el-İbrânî 69
 Fîrûz 31, 32, 35, 51, 79, 102
 Fîrûzâbâd 45
 Fîrûzân b. Hürmüzân 29
 Fîrûzanşah 55
 Fîrûz b. Hürmüz 35
 Fîrûz b. Yezdegird 29, 35, 77, 98,
 106
 Fîrûz ed-Deylemî 102
 Fîrûzşâpûr 47
 Fîrûz'un oğlu Belâş 32
 Fişdâdîler 25
 Fiyûrâsb 27
 Frenk 38, 65
 Fukas 59, 62, 63
 Furât b. Selmân 23
 Furâtu Mîsân 46

G

Gadîr 86
 Galus 58
 Gâr 45
 Gardinus 63
 Gardiyanus 58
 Garriyeyn 82, 101
 Gassân 84, 85
 Gassân b. Abbâd (İbâd) 145
 Gassânî/ler 85, 90
 Gatrîf b. Atâ 143
 Gazze 70
 Gîlân 152, 153, 154
 Girşâsb 28, 34, 39
 Golşah 28, 57
 Goştâsp 38, 40, 41, 94
 Gûderz b. Eşk 44
 Gûderz b. Eşkânân 35
 Gûderz b. Şâpûr 29

Gûderz el-Asğar b. Venhan 29
 Gûr 45
 Gûşâd b. Merdân 149

H

Habeş 53, 99, 100, 106
 Habeş ordusu 54
 Habîb b. Behrûz 65
 Hâbûrkuvâd 52
 Haccâc 41, 46
 Haceriyye 132
 Hacerülesved 135
 Hâcib 80
 Haç Bayramı 61
 Hâdî 112, 141, 142
 Hadîse 49
 Hadramût 92, 100
 Hafîr Nehri 86
 Hahcinâ b. Ubeyl 75
 Halebe 132
 Hâlid b. Ca'fer b. Kilâb 97
 Hâlid b. el-Velîd 84
 hamel (koç) burcu 27
 Hamheyn 42
 Hâmid b. el-Abbâs 130, 131
 Hamîd b. Kahtabe 142
 Hamza b. Ebî'l-Kâsım 137
 Hamza b. Mâlik el-Huzâî 143
 Hanâberzîn 101
 Harbâ 86
 Harb Kapısı 133
 Hârib 87, 88
 Hâris 106
 Hâris b. Amr 52, 77, 79, 80, 83,
 89
 Hâris b. Cebele 86, 89
 Hâris b. Ebî Şimr 80, 108
 Hâris b. el-Eyhem 88
 Hâris b. Kays 92

- Hâris b. Sa'lebe 86
 Hâris el-A'rec 78, 79
 Hâris el-Kindî 103
 Hâris el-Maksûr 103
 Hâris er-Râyeş 92
 Harran 22
 Hars b. Amr b. Hucr el-Kindî 97
 Hârûn er-Reşîd 40, 63, 142, 143, 144
 Hasan b. Ali el-Hemedânî er-Ruk-kâm 30
 Hasan b. Büveyh 154
 Hasan b. el-Kâsım 153
 Hasan b. Kahtabe 143
 Hasan b. Zeyd 148, 152
 Hassân 95
 Hassân b. Tübba' 73, 95, 96, 97
 Hassân b. Zühayr el-Lahmî 76
 Hâşimîler 138
 Hatice 107
 Hatlân 149
 Havâr 41
 Havâric 147
 Havernak 76
 Havrân 86
 Havva 67
 Hâzim b. Huzeyme 141
 Hazkiya b. Ehaz 71
 Helenî 61
 Helenî oğlu Konstantin 58, 63
 Hemedan 123, 145
 Henbûşâpûr 52
 Henîre bölgesi 34, 38
 Herakl 55, 59, 63, 108
 Herat 42
 Herkül 62
 Herm 130
 Herseme b. A'yen 144, 145
 Hevde b. Ali 108
 Heyâtıla 56, 79
 Heysem b. Adî 91
 Hıristiyan/lar 22, 27, 37, 60, 61
 Hıristiyanlık 44, 61, 62
 Hicaz 70
 Hicret 27, 30, 33, 59, 68, 83, 100, 103, 108
 hicret yılı 24, 30
 Himyer 92
 Himyer b. Sebe' 91
 Himyerîler 93, 97, 102
 Hind 75, 77
 Hint 22, 50, 65, 92, 128, 145
 Hint toprakları 37, 38, 51
 Hîre 73, 74, 76, 79, 80, 82, 83, 84, 87, 101, 103, 108
 Hîreliler 73, 80
 Hişâm 83, 105
 Hişâm b. Abdûlmelik 112
 Hişâm b. el-Kelbî 105, 106
 Hişâm b. Kâsım el-İsbehânî 25
 Hişâm b. Mugîre el-Mahzûmî 105
 Horasan 47, 79, 94, 138, 140, 143, 144, 145, 147, 148, 149, 150, 151
 Horasan acemleri 138
 Horasan Emîrliği 140, 141, 143, 149, 150
 Horasan halkı 22
 Horasan Kapısı 135
 Horasan Merv 110
 Horasan yolu 42
 Horhusrev 102
 Horzâdânşehr 102
 Horzâd b. Harhürmüz 56, 109
 Horzâd b. Nersî 102
 Horzâdhüsrev b. Pervîz 35
 Hubeyr Kumulu 131

Hûcistan 46
 Hucr b. Nu'mân 89
 Hûd 91
 Hufne 51
 Huleyme 76
 Huleyme Savaşı 78
 Hulvân 52, 124, 137, 140
 Hûrnak 76
 Hurre 55
 Hurvân 49, 51
 Hurzâd Hüsrev 30
 Husnâ 132
 Huşeng 26, 28, 34
 Huşnesbende 29, 32, 35
 Huzistan 46, 47, 49, 110
 Hücetü'l-Gadr 104, 108
 Huddâd b. Şerâhîl 93
 Hümâniyâ 41
 Hümây 41
 Hümây-ı Çehrâzâd 28, 34
 Hür bnt. Nu'mân 77
 Hürmüz 99
 Hürmüzân 24, 110
 Hürmüz b. Belâş 35
 Hürmüz b. Enûşirvân 82
 Hürmüz b. Kistrâ 29, 32, 35, 101
 Hürmüz b. Nersî 29, 32, 35, 75
 Hürmüz b. Şâpûr 29, 31, 35, 75, 96
 Hürmüz Düceyl 46
 Hürmüz Erdeşîr 45, 46
 Hürremşîr 46
 Hüseyin b. Tâhir b. Abdullah 149
 Hüsrev b. Eşkânân 35
 Hüsrev b. Fîrûzân 29
 Hüsrev b. Melâdân 35
 Hüsrevpervîz 54, 62
 Hüsrevşâpûr 52

I-İ

Ifrikiyye 145
 İliyâ 61
 Irak 38, 40, 43, 44, 46, 56, 61, 72, 74, 99, 102, 109, 124, 140, 143, 144, 145, 151
 Irak Arapları 84
 Iraklılar 23
 Irak Nebatîleri 74
 Irak sevâdı 42
 Irak toprakları 109
 İrec 38, 39
 Îsâ b. Dâb 91
 Îsâ b. Zeyd Celûdî 146
 Islâh Behrâm b. Mervânşah 26
 Istahr 36, 41, 44
 İzec 49
 İbn Abbâs 91
 İbn Cerîr 124
 İbn Ebi's-Sâc 132, 133
 İbn Ebi's-Sirrî 105, 106
 İbn Makle 134
 İbn Muhammed 106
 İbn Mukaffa 25
 İbn Sa'd 106
 İbn Tâhir 133
 İbnü'l-Cehm 56
 İbnü'l-Furât 131
 İbnü'l-Hâl 137
 İbnü'l-Kelbî 75
 İbnü'l-Mukaffa' 56
 İbn Yâkût 135, 136
 İbrahim 38, 67, 91
 İbrâhim b. el-Velîd 112
 İbrânî 27
 İbrânîce 68
 İfrikiyye 101
 ilm-i nücum 43, 110
 İlyâ 61

İlyâs b. Bâsîn 69
 İmruülkays 80
 İmruülkays b. Nu'mân 78
 İmruülkays el-Bedee 75, 79
 İrânşâdkuvâd 52
 İrânşehir 45, 51
 İsa 61
 İsfahan 36, 40, 41, 42, 46, 56,
 110, 125, 126, 128, 129,
 149, 154
 İsfahanlılar 137
 İsfahan Yahudileri 51
 İsfendiyâr 41
 İsfîyânus oğlu Taytûs 44
 İshak 67, 68
 İshâk b. İbrâhim 147
 İskender 27, 28, 30, 32, 33, 35,
 37, 38, 42, 43, 45, 47, 57,
 58, 59, 64, 65, 66, 68, 93,
 94, 95, 108
 İskender er-Rûmî 34, 93
 İskenderiyye 42, 45, 60
 İskender Mamyas 58
 İskender tarihi 30
 İskender yılı 30
 İsmail 103
 İsmâil b. Ahmed 140, 149, 150,
 151, 152, 153
 İspehbed Hurşîd b. Dâd Bezr-
 mihr 152
 İsrailîler 23, 41, 56, 58, 67
 İsrailoğulları 59
 İstisyanus 58, 60
 İşaya 71
 İylâk 69
 İzdkubâdgerd 52
 İznik 61

J

Julianus 59, 61, 63
 Julius 58
 Justinus 59
 Justinyanus 59, 62
 Jüpiter 57, 151

K

Ka'b b. Amr 75
 Ka'b b. Leviyy 103, 104
 Kâbe 97, 99, 103, 104, 105, 107,
 134, 135, 139
 Kâbulistan 142
 Kâbûs b. el-Münzir 81, 83
 Kādı Vekîr 64
 Kâdisiye 109
 Kâhin Gâlî 70
 Kâhir 112
 Kahtân 91
 Kalodis 58
 Kaptus 61
 Karkisiya Savaşı 82
 Karmatîler 131, 132, 133, 134,
 135, 137, 139
 Kasbih 55
 Kasdil 55
 Kâsım b. er-Reşîd 144
 Kâsım b. Süleyman en-Nîşâbûrî
 151
 Kasr b. Hübeyre 133, 137
 Kasr-ı Bereket 89
 Kastal 86
 Kastarundus 63
 Kaşğar 42
 Katarbel Kapısı 133
 Katkatâne 73
 Kays 103
 Kayser 58, 60, 84
 Kayseriyye 60

- Kazvin 148
 Kazvinliler 134
 Kebîse 23
 Kebşe bnt. Urvetü'r-Ricâl b. Utbe b. Ca'fer b. Kilâb 106
 Kehûmers 57
 Keldânîler 22, 30, 37, 129
 Keldâyâ 23
 Ken'âden 67
 Ken'ânî 69
 Kerb b. Cebele 103
 Kerdîndâd 36
 Kerh Mîsân 46
 Kesrevî 33
 Kevkeb 131
 Kevkebî el-Hüseynî 148
 Keyânîler 25, 28
 Keybehmen 28
 Keyerdeşîr b. İsfendiyâr Goştâsp 34
 Keygoştâsp b. Keylehrâsp 28, 34
 Keyhüsrev 28, 38, 40
 Keyhüsrev b. Siyâvuş b. Keykâvus 34
 Keykâvus 28
 Keykâvus b. Keykubâd 34
 Keykubâd 26, 27, 28, 34, 39, 40, 91
 Keylehrâsp 28, 34, 40
 Keyûmers 26, 27, 28, 33, 34, 57
 Kezzâb el-Abesî 102
 Kıbtice 43, 45
 Kıptîler 22, 42, 66
 Kinde 102, 103
 Kirdâbâd 36
 Kirman 46, 54, 56, 145
 Kirmanşah 48, 50
 Kisrâ b. Hürmüz 82
 Kisrâ b. Kubâd 35, 99, 100
 Kisrâ Enûşîrvân 29, 32, 53, 79, 80, 100, 101, 107
 Kisrâ Pervîz 32, 54, 100, 102, 107
 Kisrâ Pervîz b. Hürmüz 29, 32, 82
 Klaudius 60
 Kleopatra 59, 60, 64
 Klodifus 58
 Kolengdîs 38
 Komodus 58
 Konstantin 59, 61, 63, 68
 Konstantiniyye 44, 53, 61, 62
 Kostarundes 104
 Kubâd 38, 48, 52, 77, 79, 80
 Kubâd b. Fîrûz 29, 32, 35, 77, 78, 79, 99, 103, 106
 Kubâd b. Kisrâ b. Şîreveyh 35
 Kûfe 74, 109, 123, 125, 131, 137
 Kuhendiz 39
 Kuhendizmerv 36
 Kûk 36
 Kum 40
 Kûmis 42, 123, 145, 151
 Kur'an 95
 Kûrânşah 55
 Kurenk 49
 Kureys 97, 99, 102, 105
 Kûriş 41, 68
 Kurrâ 46
 Kurtumân 55
 Kusay b. Kilâb 98, 106
 Kûşan 70
 Kûşîd 40
 Kuvâzberîrâ ibn Deş 52
 Kuzâa 72, 74
 Küçük Alyon 59
 Küçük Lavi 63
 Küçük Teodisyus 59
 Kürt/ler 47, 151

L

Lağâriye 141
 Lahm 78, 88
 Lahmîler 79, 82
 Lakîr 80
 La'ves oğlu Baba Dostu (Muhib-
 bü'l-Eb) Batlamyus 58
 Lavi 63
 Lehrâsp 38, 40, 68
 Lokmân b. Âd 56, 92, 93
 Lût 70

M

Ma'd 73, 97, 103
 Ma'dîler 103
 Mağrib 42, 65
 Mağrib toprakları 38, 66, 92
 Maha'nın kızı Kleopatra 58
 Mâhin 144
 Ma'd b. Adnân 106
 Ma'd kabilesi 102
 Makedonya 57, 64
 Maksimianus 58, 61
 Maksimus 58
 Malatya 132
 Mâlik b. Fehm 72, 73
 Mâlik b. Rumîn 74
 Mani 38, 48
 Mansûr 112, 140, 151, 152
 Mansûr b. Yezîd b. el-Mansûr b.
 el-Hâlid el-Mehdî 143
 Mârîn Kalesi 41
 Mâriye Zâtü'l-Kurtayn bnt. Amr
 b. Cefne 86
 Markinus 63
 Markiyanus 59, 62
 Markus 58
 Mâüssemâ 80, 85
 Mâverâünnehir 145, 149, 151

Mâviye bnt. Amr 75, 78
 Mazdek 38
 Mazdek fitnesi 52
 Medâin 36, 37, 43, 46, 49, 52,
 55, 84, 109, 140
 Medâinî 109
 Medine 97, 108, 111
 Medînetü's-Selâm 64
 Medyen halkı 70
 Mehdî 112, 141, 142
 Mehr b. Verdân 46
 Mehr Erdeşîr 41
 Mehreyn 36
 Mekke 97, 103, 108, 111, 134
 Melikû't-Tîn 57
 Melkîkerib b. Tübbâ' 95
 Memnûr 41
 Me'mûn 22, 25, 63, 112, 144,
 145, 146, 151
 Menşâ b. Hazkiya 71
 Merâğa 30
 Merdânşah 55
 Merdâvîc b. Ziyâr 153
 Merdâvîc el-Gîlânî 137
 Merdhurre 55
 Me'reb 72
 Merih 57
 Merkûr 57
 Merv 39, 42, 55, 56, 84, 125,
 140, 141, 142, 143, 144,
 145, 147, 151
 Mervân 139
 Mervân b. Muhammed 112
 Mervezân 102
 Mervrûd 122
 Mesâfiyye 134
 Mesâniu Istahr 41
 Mescid-i Harâm 134
 Mesîh 38, 43, 44, 60, 68

- Mesrûk 99
 Meşâ 34
 Meşrikân Nehri 46
 Meşyâne 34
 Meymûn b. Mihrân 23
 Mezdek b. Bâmdâdân el-Mûbed 79
 Mezîkiyâ 85
 Mısır 16, 38, 39, 65, 67, 68, 69, 101, 130, 145, 146
 Mihail oğlu Tevfîl 63
 Mihran Nehri 39
 Mihran Savaşı 109
 Minuçehr 28, 34, 38, 39, 91
 Mîsân 41, 42, 46, 47
 Mişşe 57
 Mişyâne 57
 Mordâd 127
 Morikos 59, 62
 Muâviye 112
 Muâz b. Müslim 142, 151, 152
 Mudar 94
 Muhammed b. Abdullah b. Tâhir 110, 147
 Muhammed b. Ali b. Tâhir 148
 Muhammed b. Behrâm b. Mityâr 25
 Muhammed b. Ca'fer el-Hüseynî 148
 Muhammed b. Cerîr 106, 122, 123
 Muhammed b. el-Cehm el-Bermekî 25
 Muhammed b. el-Mu'tezid 134
 Muhammed b. er-Reşîd 146
 Muhammed b. Habîb 83
 Muhammed b. Hamîd et-Tâhirî 146
 Muhammed b. Hârûn 152, 153
 Muhammed b. İbrâhim 147
 Muhammed b. Mûsâ el-Harezmi 110, 122
 Muhammed b. Tâhir 147, 148, 149, 150
 Muhammed b. Yâkût 135
 Muhammed b. Zeyd 152
 Muhsin 131
 Muhtedî 112
 Muizzüddevle 130
 Muka'ber 101, 105
 Mukavkis 108
 Muktedir 64, 112, 130, 131, 132, 134, 138
 Mun'aric 39
 Mûnis 133, 134
 Muntasır 112, 147
 Murre b. Külsûm 79, 81
 Musa 38, 39, 68, 69, 91
 Mûsâ b. Boğa 148
 Mûsâ b. Îsâ Kesrevî 30
 Mûsâ Kesrevî 30
 Musalla 131, 134
 Mustaîn 112, 123
 Musul 46, 52, 123
 Mu'tasım 112, 147
 Mu'temid 64, 112, 149
 Mu'tez 64, 112, 148
 Mu'tezid 23, 112
 Muttakî 112
 Müktefî 150
 Mülûkü't-Tavâif 33, 35, 36, 43, 44, 45, 72, 73, 75, 95, 96
 müneccim 30
 Münzir 79, 103
 Münzir b. Amr el-Lahmî 97
 Münzir b. Cebele 90
 Münzir b. el-Münzir 77, 79, 82
 Münzir b. en-Nu'mân 83, 88

Münzir b. İmruülkays 78, 79, 80
 Münzir b. Mâüssemâ 78, 81, 88,
 103
 Münzir b. Nu'mân 77, 81
 Münzirü'l-Asgar 87
 Münzirü'l-Ekber 86
 Mürsed b. Ubeyd Kelâl 97
 Müshilân 103
 Müstekfi 112
 Mütevekkil 27, 63, 112, 123

N

Nâbiga 82, 88, 89
 Nadr b. Kinâne 95
 Nâsır 153
 Nasranî 22, 27
 Nasrânîlik 82
 Nasr b. Ahmed b. Esed 149, 151
 Nasr b. Ahmed b. İsmâil 150, 153
 Nasr b. Şeyb el-Ukaylî 146
 Nasriyye 135
 Nasturis 62, 86
 Nasturiyye 62
 Nâşî 135
 Nâşir Yun'am b. Şerâhîl 93
 Nâtîf 109
 Nâzûk 132, 133, 134
 Nebatice 40, 41, 47
 Nebî 54, 63, 70, 80, 81, 83, 84,
 99, 100, 103, 104, 105,
 106, 107, 108, 109, 110,
 111, 139
 Necah 134
 Necâşî 108
 Necd 103
 Necef 76
 Necran 98
 Nehrisîr 109
 Nehrü'l-Melik 44

Nekfûr 63
 Neron 58
 Neron oğlu Konstantin 44
 Nersî b. Behrâm 29, 75
 Nersî b. Belâş 35
 Nersî b. Eşkânân 35
 Nersî b. Venhan 29
 Nestas 59, 62, 63
 Nevruz 15, 57, 112, 113, 114,
 115, 116, 117, 118, 119,
 120, 121, 122, 126, 142
 Nihavend Suyu 110
 Nil 124
 Nîşâbûr 47, 123, 140, 141, 147,
 148, 149, 150, 151
 Nizâr 95, 103
 Nûbe toprakları 101
 Nûh 26, 27, 67
 Nûhâle oğlu Evâlus 59
 Nûh b. Esed 151
 Nûh b. Nasr 150
 Nûh Tufanı 27
 Nu'mân Asgar b. el-Münzi-
 rü'l-Ekber 87
 Nu'mân b. Amr b. el-Münzir 88
 Nu'mân b. el-Esved 77
 Nu'mân b. el-Hâris 87, 88, 89
 Nu'mân b. el-Münzir 54, 77, 83,
 87, 105
 Nu'mân b. Mukarrin 110
 Nu'mân el-A'ver 76, 77, 78
 Nu'mân-ı Cezîme (Cüzeyme) 72
 Nusaybin 42
 Nûşcân 102
 nücûm 45

O-Ö

oruç 36
 Osman 55, 63, 84, 112

Osman b. Ebi'l-Âs es-Sekafî 110

Ömer 23, 68, 84, 105, 111

Ömer b. Abdülazîz 63, 112

öşür 39

P

Pervîz 83, 104, 105, 112

Philips 64

Pişdâd 26, 28, 34, 36

Pişdâdîler 25

Pûrân bnt. Pervîz 83, 84

Pûrânduht bnt. Kistrâ 35

putlara ibadet 36

putperestlik 61

R

Râdî 112

Râfi' b. Herseme 150, 152

Rahruhân günü 105

Rakka 73, 145

Râm Erdeşîr 45, 46

Ramfîrûz 51

Râmhürmüz 45, 46, 49

Râmuşinâşkân 41

Rebîa 79, 94

Recâ b. Dahhâk 145

Remlû'l-Hubeyr 131

Resûl-i Ekrem 63, 80, 81, 83,
105, 106, 110

Rey 40, 123, 141, 144, 145, 146,
148, 154

Reyşehr 46

Rîbâstîn 57

Rîf 100, 101

Rîf-i Irâk 74

Roma 58, 60, 61, 68

Rovşenfîrûz 51

Ruhâ 22, 61, 62

Rum 22, 41, 42, 43, 50, 57, 58, 61

Rum askerleri 44

Rumca 59, 63, 64

Rum Hıristiyanları 61

Rumiyye 44

Rumlar 22, 34, 44, 62, 64, 71, 86,
132

Rum toprakları 38, 64

Rum ülkesi 44

Rusâfe 88, 131

Ruseykabâd 46

Rûşîfîrûz 51

Rûyân 144, 145, 146

Rûzbeh b. Sâsân 101

Ruzkâ 86

Rüstem 56

Rüstem b. Destân 94

Rüstem b. Harhürmüz 109

Rüstemkubâd 46

S-Ş

Sâbât 109

Sabbâh b. Ebrehe b. Sabbâh 97

Sâbiîler 22, 37

Sâciyye 137

Sa'd b. Ebî Vakkâs 109

Sahbân b. Muhris 97

Sâhib-i İlm-i Nücûm Batlamyus
58

Sâhibü'l-Hazr 44

Saht 100

Sa'lebe b. Amr b. Cefne 86

Sa'lebe b. Amr el-Gassânî 84

Sa'lebe kabilesi 85

Saîd b. Bîşr 142

Sakrâ 123

Sâlih 91

Sâlih b. en-Nasr el-Kenânî 148

Sa'lûk es-Sâmânî 153

Sâmân 151

- Sâmerra 123, 133, 147
 Sâmira 27
 Sâmirîler 27
 Samuel 70
 Sanatkâr Batlamyus 58, 60
 Sâreveyh 36
 Sâriye 152
 Sarrahu'l-Gadîr 86
 Sârûye 127, 128, 129
 Sâsân 53
 Sâsân b. Rûzbeh 101
 Sâsânî/ler 25, 30, 31, 32, 33
 Satürn 57, 151
 Savon 66
 Saydâ 88
 Saymera 124
 Sebe' b. Yeşcib 90
 Sebe' toprakları 85, 93
 Sebît 85
 Sebît b. Sa'lebe 85
 Sebük Müflihî 131
 Sedîr 76, 87
 Seffâh 112, 140
 Seleme b. Murre 80
 Selm 38
 Selmâ bnt. Vâil b. Atiyye 82
 Selm b. Sâlim 142
 Semerkand 41, 42, 94, 143
 Semînîler 22
 Semûd 91, 94, 95
 Senhârib 71
 Senmâr er-Rûmî 78
 Serahs 122, 123
 Serandîb 53
 Sereyâ 131
 Serîrşah 53
 Sevâd 130, 137, 147
 Sevâd toprakları 39, 41, 73
 Seveyrus 58
 Seyf b. Zûyezen 53, 99, 100, 102, 106
 Sıbt Şamon 69
 Sıbt Yehûda 69
 Sıdkiyâ 67, 68, 71
 Sıffîn 88
 Sıffîn Savaşı 63
 Sığâr 74
 Sıla Nehri 124
 Sicistan 48, 143, 144, 145, 148, 150
 Siklab Hanedanı 64
 Sincar çölleri 123
 Sindâd 100
 Slavlar 42
 Soğd 42, 94
 Sohârîb en-Ninovî 40
 Sohrak 110
 Sokrat 60
 Stasyinus 63
 Stefanus 63
 Sûdân 22
 Sudanlılar 134, 135
 Sûferoğulları 58
 Suhâr 94, 95
 Sûkü'l-Ahvâz 46
 Sûristân Kürtleri 151
 Sûruş Ezerân 49, 51
 Sûs 47, 49
 Sükkân 48
 Süleyh b. Hulvân 72, 85
 Süleyh kabilesi 86
 Süleyman 38, 68, 71
 Süleyman b. Abdullah b. Tâhir 148
 Süleyman b. Abdûlmelik 112
 Süleyman b. Dâvûd 71, 93
 Süleyme b. Mâlik 72
 Süryanice 70, 71

Süryaniler 22
 Süryani yılı 66
 Şâdımân 55
 Şâdşâpûr 47
 Şâdzîk 55
 Şa'b Kalesi 108
 Şakîka bnt. Ebî Rebîa b. Zühel 76
 Şam 40, 42, 60, 62, 72, 74, 76,
 84, 85, 86, 107, 109, 145,
 146
 Şam Arapları 84, 86
 Şam Nebatîleri 74
 Şam Ovası 84
 Şam Savaşı 63
 Şamsun Cebbâr 70
 Şamşat 132
 Şâpûr 35, 49, 62
 Şâpûr b. Erdeşîr 29, 35, 38, 61,
 75, 96
 Şâpûr b. Eşk 29, 38, 43, 73
 Şâpûr b. Eşkân 35
 Şâpûr b. Hürmüz 29, 35, 97
 Şâpûr b. Şâpûr 29, 32, 75, 76
 Şâpûr el-Cünûd 31
 Şâpûr el-Ektâf 75
 Şâpûrhast 47
 Şâpûr vilayeti 33
 Şâpûr Zü'l-Ektâf 32, 75
 Şâtiü's-Sırât 138
 Şâzân b. Bahr el-Kirmânî 110
 Şehrâbâdkuvâd 52
 Şehr Erdeşîr 41
 Şehrezûr 52
 Şehriyâr 55
 Şehrizâd 32, 55, 62
 Şemâsiyye 131
 Şemîrân bnt. Behmen 41
 Şemn 22
 Şemnân 22

Şerâhîl b. Cebele 90
 Şerli (el-Habîs) Batlamyus 58
 Şervîn Berniyân 31
 Şervîn ed-Destenî 31
 Şetâ 127
 Şimr 94
 Şimr b. el-Emlûk 91
 Şimr Yer'aş 94
 Şîreveyh 54, 55
 Şîreveyh b. Kisrâ 29, 32
 Şîreveyh b. Pervîz 83
 Şîrvânşah 53
 Şîrzâd Cevânşîr 55
 Şîrzîl Evindân 154
 Şît 67
 Şûk Köprüsü 136
 Şuşter Şadırvanı 47

T

Tabars 63
 Taberî 124
 Taberistan 39, 48, 138, 139,
 144, 145, 146, 147, 148,
 151, 152, 153
 Taberistan (Hazar) Denizi 145
 Taberistan Kürtleri 151
 Taberius 58, 59, 60, 62
 Tâc 38
 Tâciyân (Tâziyân) 38
 Tağlib 103
 Tağlibiyye 101
 Tâhir b. Abdullah 147, 148
 Tâhir b. el-Hüseyin 144, 145
 Tâhir b. İbrâhim 146
 Tâhirîler 148, 149, 150, 151
 Tahmûrs 28, 34, 36, 37, 47, 128,
 129
 Tahmûrs'un kardeşi Cem (Cem-
 şîd) 34

takvim 23
 Talha b. Ebi'l-Abbâs 138
 Talha b. Tâhir 145, 146
 Tâlût 70
 Tarayabes 58
 Tasim 73, 94
 Tasm 73, 91, 94, 95
 Tatus 58
 Tedmür 89
 Tedus 63
 Tel Akrokof 133
 Temîm 81, 103
 Tenûh 72, 74, 76
 Teodisis 62
 Teodus 63
 Tevfîl oğlu Mihail 63
 Tevrat 22, 27, 39, 66, 67, 68
 Teymüre 42, 126
 Theodosius oğlu Arcadius 63
 tıp 43, 45
 Tibet 38, 145
 Tîh 39, 69
 Tihâme 72, 100, 101, 104
 Tîn 28, 34
 Tirmiz 149
 Tisfon 37, 43
 Titus 60, 68
 Toharistan 140, 142, 149
 Tûc 38
 Tûle' b. Fevâ 70
 Tus 144
 Tûbba' 95, 96, 102
 Türk/ler 22, 26, 41, 50, 51, 92,
 123

U-Ü

Ubeyd 146
 Ubeyd b. el-Ebras 82
 Ubeyd b. es-Serâ 146

Ubeyd Kelâl b. Masûb 96
 Ubeydullah b. Abdullah b. Tâhir
 148, 149, 150
 Ubeyl 91
 Ukberâvâzân Hurreşâpûr 49
 Ukruduc 71
 Umân Vadisi 101
 Ummân 72
 Umuriyye 62
 Urbilus 58
 Urduvân 74, 91
 Urduvân b. Belâş b. Fîrûzân 29
 Urşelîm 38, 40, 44, 69, 71
 Usdûd (Aşdot) 70
 Uşhenc Fişdâd 28, 34, 57
 Utarid 110
 Utarid (Merkür) 110
 Uvc 56
 Ümmü Ca'fer 133
 Ümmü'l-Mülk bnt. Amr b. Hucr
 77
 Ürdün Nehri 69

V

Vârdâd Evindân 153
 Vâsık 112, 147
 Vâsıt 123, 127, 147
 Vebâr 91, 94, 95
 Vebr 74
 Veheşt Erdeşîr 45, 46
 Veheşt Hürmüz 49
 Vehruz 53, 100, 102
 Vekî' 59, 63, 105, 106
 Velaşgird 52
 Velîa b. Mürsed 97
 Velîd b. Abdülmelik 112
 Velîd b. Yezîd 112
 Velîscân 102
 Venhan b. Belâş b. Şâpûr 29

Venüs 151

Verrâde Nehri 133

Verzekâbâd 125

Veykert 36

Y

Yâbîn 70

Yahniyâ 68, 71

Yahsûn 70

Yahudi/ler 22, 26, 27, 40, 44, 60, 68

Yahudilik 97, 98

Yahvâhâz b. Yuşya 71

Yahyâ b. Ali 144

Yahyâ b. Muâz 143, 145

Yahyâ b. Zekerıyyâ 44, 126

Ya'rib b. Kahtân 90

Yakariscângirşah 48

Yakub 67

Ya'kûb b. Leys 148, 149, 152

Ya'kûb b. Zebdî 60

Ya'kûbiyye 62

Yebrîn 73

Yehûrâm b. Yehuşâfât 71

Yehuşâfât b. Esâ 71

Yeksûm b. Ebrehe 99

Yemâme 73, 94, 96, 101

Yemen 53, 73, 91, 92, 93, 95, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 106, 109, 123

Yemen Arapları 72

Yemenliler 93, 95

Yer'aş Ebû Kerb b. Afrîkîs b. Ebrehe b. er-Râyeş 93

Yesrib 101

Yesrib Yahudileri 98

Yeşkür kabilesi 81

Yetmişler 27

Yevân 49

Yevâş b. Ahzyahu 71

Yezdegird 27, 30, 31, 32, 50, 51, 55, 56, 66, 76, 97, 109

Yezdegird b. Behrâm 35

Yezdegird b. Behrâm b. Şâpûr 76

Yezdegird b. Behrâm Gûr 29, 76, 77, 97

Yezdegird b. Şehriyâr 27, 30, 32, 35, 84, 100

Yezdegird b. Yezdegird b. Behrâm b. Şâpûr 31

Yezdegird el-Esîm 29, 31, 35

Yezdegird el-Leyyin 32

Yezdegird'in oğlu Behrâm Gûr 32

Yezîd 112, 139

Yezîd b. Abdülmelik 112

yıldız atlası 30, 33, 66, 129

Yudâsif 37

Yuhanna 61

Yunan 58, 64

Yunan b. Turus 65

Yunanca 33, 43, 45

Yunan İskenderîleri 23

Yunanlar 22, 27, 57, 58, 60, 64, 65, 71

Yusam 71

Yusuf 67

Yûşa' 39, 69

Yûşa' b. Nûn 69, 70

Yuşya b. Amon 71

Yu'tah 70

Z

Zâb 26, 28

Zâb b. Sûmâsp 28

Zabulistan 41

- Zâdânhurte 55
 Zâdeveyh b. Şâheveyh el-İs-behânî 25
 Zâdiye b. Mâhbeyân b. Meh-râbendâd 83
 Zâdiye el-Fârisî 83
 Zap Nehri 39, 41
 Zât-ı Enmâr 89
 Zedebzudşah 55
 Zemzem Kuyusu 134
 Zenâdika 79, 80, 103
 Zenîn 63
 Zenîn Erminâkî 59
 Zerdüş 27, 38, 40, 41
 Zerrinrûd Nehri 125
 Zeyd b. Muhammed 152
 Zeydi Menât 77
 Zikâr Savaşı 82, 101
 Zi'l-A'vâd 96
 Zîneceb günü 105
 ziraat 43, 45
 Ziyâd b. el-Heyûle es-Süleyhî 102
 Zû 39
 Zûcedn 93, 99
 Zûceyşân 94, 95
 Zufâr 91
 Zûkelâ' 93
 Zûnuvâs 93, 98
 Zûra'yn 96
 Zurvân Erdeşîr 41
 Zûsa'bân 98
 Zûşenâter 98
 Zutte 51
 Zûyezen 73, 93
 Zû (Zâb) b. Tahmasb 34
 Zübdânîkân 141
 Zübeyr b. Bekkâr 104
 Züheyr b. el-Müseyyeb ed-Dabbî 142
 Zühre 57, 111
 Zü'l-Ektâf 49
 Zü'l-Hâcib 110
 Zülkarneyn 78, 93, 94
 Zümeyl 78